

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOLOGIJOS FAKULTETAS
BALTIJOS KALBŲ IR KULTŪRŲ INSTITUTAS
SKANDINAVISTIKOS CENTRAS

Jovita Smoriginaitė

Visuomenės reakcijos į kalbinę lyčių problematiką. Nepriesaginių moteriškų pavardžių atvejis Lietuvoje, „hen“ įvardžio – Švedijoje

Magistro darbas

Vadovas: asist. dr. Vuk Vukotić

2022

Vilnius

ANOTACIJA

Smoriginaitė, J. (2022). Visuomenės reakcijos į kalbinę lyčių problematiką. Nepriesaginių moteriškų pavardžių atvejis Lietuvoje, „hen“ įvardžio – Švedijoje. Vilnius: Vilniaus universitetas. Šiaurės Europos kalbų ir kultūrų studijų programa, 2 kursas. Magistro darbas. 77 lapai.

Magistro darbo teorinėje dalyje, remiantis moksline literatūra, studijuojamos Lietuvos moterų nepriesaginių pavardžių bei švedų kalboje esančio lyčiai neutralaus įvardžio „hen“ susiformavimo ištakos bei reikšmė kalbai. Darbe remiamasi naratyvo bei pozicionavimo teorijomis. Tyrimui atlikti pasirinktas virtualus etnografinis metodas. Tiriamos žmonių reakcijos socialinio tinklo „Facebook“ grupėse „Årskurs F–3 Tips och idéer (endast för pedagoger och studenter)“ (liet. „F–3 kurso patarimai ir idėjos (tik pedagogams ir studentams)“, „Ledarskap – Gruppen för kvinnor“ (liet. „Lyderystė – grupė moterims“) į švedų kalboje esantį lyčiai neutralų įvardį „hen“ ir žmonių reakcijos socialinio tinklo „Facebook“ grupėse „Nuotakų namučiai“, „Nuotakų namučiai 2022-2023“ į nepriesagines lietuviškas moteriškas pavardes. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad didžiausia žmonių dalis tiek Lietuvos, tiek Švedijos minėtose virtualiose bendruomenėse šiuos inovatyvius, modernius, tik 2003 m. Lietuvoje ir 2015 m. Švedijoje institucijų pripažintus asmens įvardijimo būdus vertina teigiamai (Švedijoje – 68 %, Lietuvoje – 43 %). Kiek mažesnė dalis tiek Lietuvos, tiek Švedijoje šiuos asmens įvardijimo būdus vertino neutraliai, kvestionavo jų būtinybę, ar jų nevertino visai (Švedijoje – 22 %, Lietuvoje – 39 %). Tik pati mažiausia žmonių dalis tiek Lietuvos, tiek Švedijoje inovatyvias asmens žymėjimo formas vertino neigiamai (Švedijoje – 10 %, Lietuvoje – 18 %). Skirtingi komentavusiųjų pozicionavimai atspindėjo skirtingas pozicijas ir už jų slypinčius *naratyvus*, bendras *naratyvas* jungiantis visas, tiek lietuvių, tiek švedų virtualias bendruomenes – nepriesaginių pavardžių ir „hen“ įvardžio vertinimas per *estetiškumo* prizmę. Dažniausi sutinkami naratyvai švediškoje grupėse – *anonimiškumo naratyvas* ir *siejimo su LGBT bendruomene naratyvas*. Dažniausias išreikštas naratyvas lietuviškoje grupėse, vertinant nepriesagines moteriškas pavardes – *estetiškumo naratyvas*.

Raktiniai žodžiai: kalbinė lyčių problematika, lietuviškos moteriškos pavardės, nepriesaginės pavardės, *hen* įvardis, naratyvas, diskursas, pozicionavimas, nuostatos.

SUTRUMPINIMŲ SĄRAŠAS

Facebook-T1 – Socialinio tinklalapio „Facebook“ „Paslaugų teikimo sąlygos“

SAOL-HEN – Švedijos Akademijos žodynas, įvardis „hen“

SKANDV-1 – „*Swedish Statistics of 2021*“. Populiariausių vardų Švedijoje 2021 m. statistika

Statista-ST1 – „*Distribution of Facebook users worldwide as of January 2022, by age and gender*“
(liet. „Facebook“ vartotojų pasiskirstymas visame pasaulyje 2022 m. sausio mėn. pagal amžių ir lytį“)

VLKK – Valstybinė lietuvių kalbos komisija

VLKK-N1 – Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2003 m. birželio 26 d. Nr. N-2 (87) nutarimas
„DĖL MOTERŲ PAVARDŽIŲ DARYMO“

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė , nepriesaginių moteriškų pavardžių vertinimo skirstymas pagal neigiamą, neutralų, teigiamą vertinimą (pagal Miliūnaitė 2013: 167).....	p. 30
2 lentelė , virtualaus etnografinio metodo bei anketavimo metodo skirtumai.....	p. 34
3 lentelė , požiūrio į „hen“ įvardžio vartoseną grupėse „Årskurs F-3 Tips och idéer (endast för pedagoger och studenter)“, „Ledarskap – Gruppen för kvinnor“ 2021–2022 m. statistika.....	p. 41
4 lentelė , požiūrio į nepriesaginių lietuviškų moteriškų pavardžių pasirinkimą grupėse „Nuotakų namučiai“, „Nuotakų namučiai 2022-2023“ 2021–2022 m. statistika.....	p. 43
5 lentelė , naratyvai, sutinkami komentaruose, vertinant įvardžio „hen“ vartoseną ir komentavusiųjų savęs pozicionavimas bendruomenių nariams.....	p. 60
6 lentelė , naratyvai, sutinkami komentaruose, vertinant nepriesaginių lietuviškų moteriškų pavardžių pasirinkimą ir komentavusiųjų savęs pozicionavimas bendruomenių nariams.....	p. 62

DIAGRAMŲ SĄRAŠAS

- 1 diagrama**, procentinė komentarų išraiška, pagal požiūrį į „hen“ įvardžio vartoseną grupėse „Årskurs F-3 Tips och idéer (endast för pedagoger och studenter)“, „Ledarskap – Gruppen för kvinnor“ 2021–2022 m.....p. 42
- 2 diagrama**, procentinė komentarų išraiška, pagal požiūrį į nepriesaginių lietuviškų moteriškų pavardžių pasirinkimą grupėse „Nuotakų namučiai“, „Nuotakų namučiai 2022-2023“ 2021–2022 m.....p. 43

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS

- 1 iliustracija**, naratyvo atsiradimas (iš Piper, So, Bamman 2021: 300).....p. 17
- 2 iliustracija**, G. Genette (1983) naratyvo trikampis (iš Piper, So, Bamman 2021: 299).....p. 18
- 3 iliustracija**, autorės užklausa socialinio tinklo „Facebook“ grupėje „Årskurs F–3 Tips och idéer (endast för pedagoger och studenter)“ 2021 m.....p. 76
- 4 iliustracija**, autorės užklausa socialinio tinklo „Facebook“ grupėje „Årskurs F–3 Tips och idéer (endast för pedagoger och studenter)“ 2022 m.....p. 76
- 5 iliustracija**, autorės užklausa socialinio tinklo „Facebook“ grupėje „Ledarskap – Gruppen för kvinnor“ 2022 m.....p. 76
- 6 iliustracija**, autorės užklausa socialinio tinklo „Facebook“ grupėje „Nuotakų namučiai“ 2021 m.....p. 77
- 7 iliustracija**, autorės užklausa socialinio tinklo „Facebook“ grupėje „Nuotakų namučiai 2022-2023“ 2022 m.....p. 77

TURINYS

PRATARMĖ.....	9
ĮVADAS.....	11
1. NARATYVO KILMĖ.....	17
1.1. Naratyvo ir pozicionavimo sampratos.....	18
2. NEPRIESAGINIŲ LIETUVIŠKŲ MOTERIŠKŲ PAVARDŽIŲ IR „HEN“ ĮVARDŽIO FORMAVIMOSI ISTORIJA.....	22
2.1. Moteriškų lietuviškų pavardžių formavimosi istorija.....	22
2.2. Įvardžio „hen“ vartojimo visuomenėje susiformavimo priežastys bei ištakos.....	24
2.3. Moteriškų lietuviškų pavardžių 2003 m. reforma ir tyrėjų bei visuomenės veikėjų reakcijos.....	25
2.4. Institucinis požiūris į švedišką įvardį „hen“. Diskusijos ir problematika.....	28
3. ANKSTESNI TYRIMAI.....	29
3.1. R. Miliūnaitės 2013 m. tyrimas dėl nepriesaginių lietuviškų moteriškų pavardžių nuostatų.....	29
3.2. Stereotipų ir nuostatų tyrimai Švedijoje dėl įvardžio „hen“ vartosenos.....	30
4. TYRIMO METODOLOGIJA.....	32
4.1. Empiriniai duomenys.....	37
5. EMPIRINIŲ DUOMENŲ PASISKIRSTYMAS.....	41
5.1. Požiūrio į „hen“ įvardžio vartoseną klasifikacija. Teigiamas ir neutralus vertinimas. <i>Pozicionavimas ir naratyvai</i>	45
5.2. Požiūrio į „hen“ įvardžio vartoseną klasifikacija. Neigiamas vertinimas. <i>Pozicionavimas ir naratyvai</i>	50
5.3. Požiūrio į nepriesaginių lietuviškų moteriškų pavardžių vartoseną klasifikacija. Teigiamas ir neutralus vertinimas. <i>Pozicionavimas ir naratyvai</i>	52

5.4. Požiūrio į nepriesaginių lietuviškų moteriškų pavardžių vartoseną klasifikacija. Neigiamas vertinimas. <i>Pozicionavimas ir naratyvai</i>	57
5.5. Savęs pozicionavimas virtualios bendruomenės nariams.....	59
REZULTATŲ APIBENDRINIMAS.....	65
DISKUSIJA.....	67
IŠVADOS.....	69
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	71
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	72
SAMMANFATTNING.....	75
PRIEDAI.....	76

PRATARMĖ

Jau pirmajame magistrantūros studijų kurse, „Kultūrinių ir politinių kalbos ideologijų“ modulio paskaitose susipažinau su informacija, kaip įvairios ideologijos veikia kalbą. Paskaitų metu buvo nemažai kalbėta ir apie modernų požiūrį į kalbą. Sociolingvistikos sritis leido suvokti, kad kalba yra nepaprastai susijusi ir su socialiai svarbiomis ypatybėmis. Pavyzdžiui, iš tam tikrų asmens vartojamų leksinių priemonių, jo tarmiškumo, ar kitų ypatybių, galime spręsti ar susidaryti stereotipą apie asmens priklausymą tam tikrai profesijai, socialinei klasei, regionui. Tuo tarpu tikslingai pasitelkdami tam tikras kalbines, stilistines ir kt. priemones, galime tikėtis pripažinimo tam tikroje socialinėje grupėje, ar siekti susitapatinti su jos nariais. Taigi, mane sudomino pagilinti žinias bei atlikti tyrimą, kaip skirtingų šalių visuomenės vertina modernius asmens įvardijimo būdus.

„Kultūrinių ir politinių kalbos ideologijų“ modulio metu studijuoti ne tik Lietuvos, Skandinavijos, bet ir kitų kontinentų ideologiniai tyrimai apie kalbą. „Sociolingvistikos“ modulių kursuose taip pat buvo susipažinta su globalia tyrimų įvairove. Kitaip tariant, šie moduliai neapsiribojo tik ties skandinavų kalbos, kultūros, literatūros mokymu, o kaip tik, suteikė galimybę tarpusavyje lyginti skirtingas disciplinas, išmokti lyginamosios analizės būdu, ar empiriškai atrasti kalbinių, kultūrinių, ar kt. skirtumų tarp Baltijos bei Skandinavijos regionų. Prieš ruošiantis rašyti baigiamąjį magistro darbą man buvo svarbu įprasminti studijų metu įgytas žinias. Siekiau studijuoti mokslinę literatūrą bei atlikti savo magistro darbo tyrimą ne iš tam tikros vienos studijų srities, tačiau apjungti tiek modulių, susijusių su Švedija, žinias, bei modulių, kuriuose buvo studijuota apie tam tikrus sociolingvistinius reiškinius Lietuvoje, žinias. Todėl pasirinkau tirti kokių visuomenės Lietuvoje bei Švedijoje reakcijų sulaukia tam tikri modernūs asmens įvardijimo, žymėjimo būdai. Nepriesaginės lietuviškos moterų pavardės bei švedų kalboje vartojamas „hen“ įvardis puikiai iliustruoja kaip tarpusavyje gali koreliuoti kalba ir socialinė visuomenės pusė. Taip pat pastebėtina ir tai, kad toks pasirinkimas suteikia galimybę lyginti Lietuvos ir Švedijos visuomenės reakcijas virtualioje socialinėje erdvėje. Tyrimui atlikti pasitelktas virtualus etnografinis metodas. Tiek studijuojant mokslinę literatūrą, tiek stebint socialinio tinklo „Facebook“ tam tikrose grupėse išsakančių vartotojų nuomonę apie šiuos reiškinius, pastebėta, kad šie klausimai tiek lietuviškose, tiek švediškos bendruomenėse skatina diskusijas, iššaukia įvairias visuomenės reakcijas.

Norėčiau ypatingai padėkoti savo magistro darbo vadovui asist. dr. Vuk Vukotić už išsamias konsultacijas, profesionalius patarimus dėl darbo tobulinimo bei skirtą laiką. Taip pat padėką norėčiau išreikšti ir prof. dr. Loretai Vaicekauskienei, kuri kuravo šiuos magistro darbo rengimo

procesus, vedė magistro darbo seminarus ir visiems studentams parengė baigiamųjų darbų reikalavimų aprašą, kuris ypatingai pasitarnavo rašant šį magistro darbą.

IVADAS

Pasak Dalios Blažinskaitės, kalba yra gyva ir ji nuolatos kinta. Pvz., vieni žodžiai traukiasi iš vartosenos, o tuo tarpu kiti – pradedami vartoti ir tampa įprastu visuotinės vartosenos reiškiniu (Blažinskaitė 2004: 56). Vienas iš kalbos kitimo veiksnių – socialiniai pokyčiai. Kintant, ar liberalėjant visuomenės pažiūroms į lyties apibrėžtumo klausimus, į lietuviškos moters pavardės varianto pasirinkimą, pokyčiai ateina ir į pačią kalbą. Žmogui, kaip kalbos vartotojui, atsiranda poreikis pasitelkiant tam tikrus žodžius įvardyti save visuomenei pasirinktu būdu, arba neįvardyti visai, ar įvardyti dalinai. Tikėtina, kad būtent toks žmonių poreikis Švedijoje lėmė lyčiai neutralaus įvardžio „hen“ atsiradimą, o Lietuvoje – nutarimą oficialiai įteisinti šeiminės padėties nenusakančios lietuviškos moteriškos nepriesaginės pavardės pasirinkimo galimybę. Tiek Lietuvos moterų nepriesaginės pavardės, tiek „hen“ įvardis, vartojamas švedų kalboje, turi bendrų bruožų. Pvz., asmuo (ne)tikslingai siekia neatskleisti tam tikrų ypatybių apie save, kurios yra svarbios socialiai. Lietuviškuoju nepriesaginių moteriškų pavardžių atveju tai gali būti šeiminės padėties neatskleidimas, tuo tarpu pasitelkiant švediškąjį įvardį „hen“ gali būti nenurodoma asmens lytis. Taip pat tokios inovatyvios asmens žymėjimo formos gali atskleisti ir prieštaringą asmens požiūrį į kanonus, ilgametes nusistovėjusias tradicijas. Kitaip tariant, šie modernūs savęs, ar kito asmens įvardijimo būdai yra tam tikros informacijos neiškomunikavimas apie save socialinei visuomenei.

Pastebima, kad tokie pokyčiai, įvykę kalboje, nepriklausomai nuo to, kokiame regione jie įvyko, sukelia nemažai diskusijų, ginčų ir prieštaringų vertinimų visuomenėje. *Stebuklingos kulkos* teorijų atstovai manė, kad komunikacijos priemonių pranešimai ne tik įsiskverbia į asmens protą, bet ir kuria asociacijas tarp emocijų ir tam tikrų sąvokų. Ši teorija remiasi bihevizizmu, teigiant, kad tokie dirgikliai, pvz., kaip žiniasklaidos pranešimai gali priversti individą pasielgti taip, kaip yra siekiama. Laikomasi nuostatos, kad komunikacijos pranešimai gali įsiskverbti į sąmonę, transformuoti mintis ir jausmus. Svarbu, jog komunikacijos teoretikai į šią teoriją žvelgia kritiškai, tačiau kartais praktikai jo vis dar laikosi (Nevinskaitė 2011: 75). Taigi, nenuginčijama, kad iškomunikavimas visuomenei raštišku įgaliojimu dėl nepriesaginių moteriškų pavardžių Lietuvoje ir didėjantis „hen“ įvardžio egzistavimas tokiose medijų formose kaip socialiniai tinklai, tinklaraščiai, elektroninės knygos ir kt. yra dirgikliai, kurie įsiskverbia į žmonių sąmonę ir šis dirgiklis jiems gali sukelti vienokius ar kitokius jausmus, kurie gali iššaukti tam tikras reakcijas medijose, kurios išreiškiamos komentarų rašymu.

Temos aktualumas ir problematiškumas. Tiek nepriesaginių moteriškų pavardžių Lietuvoje, tiek „hen“ įvardžio Švedijoje klausimai tampa socialiai svarbūs šiuolaikinėje visuomenėje. Tai yra reiškiniai, kuomet kalbinių resursų pagalba yra išreiškiamas tam tikras socialinis tapatumas, (ne)priklausomumas. Natūralus reiškinys, kad šios tam tikros savęs įvardijimo formos skatina įvairias, prieštaringas nuomones. 2003 m. VLKK priėmė nutarimą dėl moteriškos pavardės formos pasirinkimo. Pagal nutarimą, pagrindinėmis yra laikytinos netekėjusių moterų pavardės su šiomis priesagomis: *-aitė, -ytė, -utė, -(i)ūtė*. Tuo tarpu ištekęsios – su *-ienė, -(i)uvienė*. Tačiau nurodoma, kad kai visgi nenorima nurodyti šeiminės padėties, yra leistina moteriškoje pavardėje pasirinkti galūnę *-ė* (VLKK-N1). Kalbininkė Rita Miliūnaitė pastebi, kad po šio nutarimo vis dar yra juntamas šios pavardžių reformos naujumas bei skirtingos žmonių reakcijos į šį reiškinį. Pažymima, kad nepasiteisinusius kodifikacijos veiksmus galima atšaukti bei ištaisyti kalbos normintojų klaidas. Tačiau jei yra priimamas sprendimas, kuris keičia kalbos posistemį, kaip, pavyzdžiui, nepriesaginių pavardžių įteisinimas ir jei nepriesaginės pavardės įsitvirtina į žmonių vartoseną, tuomet sugrąžinti tą kalbos būseną, kuri buvo, praktiškai tampa neįmanoma (2013: 19). Todėl tai, kad žinojimas apie reformos neišvengiamumą, negrįžtamumą skatina visuomenę reaguoti, diskutuoti, galima laikyti natūraliu reiškiniu.

2012 m. švedų rašytojas Jesper Lundqvist bei iliustratorė Bettina Johansson išleido knygą vaikams pavadinimu „*Kivi och Monsterhund*“ (liet. „*Kivi ir šuo-pabaisa*“). Šios knygos pagrindinis personažas Kivi yra androginiškas ir yra pronominalizuojamas pasitelkiant „hen“ įvardį (Ledin, Lyngfelt 2013: 142). Tad „hen“ įvardis jau nuo 2012 m. buvo visuomenės debatų centre. Skeptikai ir oponentai teigė, kad tai yra bandymas vartoti madingą žodį, kuris prieštarauja visoms tradicijoms ir sąmoningumui (Ledin, Lyngfelt 2013: 141), nors šis, lyčiai neutralus įvardis, tik 2015 m. buvo įtrauktas į Švedijos Akademijos žodyną, kas sukėlė visuomenės debatus apie šio įvardžio reikšmę bei galimus to padarinius (Lindqvist, Bäck, Sendén, 2018: 3). Taigi, matoma, jog į bet kokį, net ir neoficialų kalbos pokytį, kuriuo įvardijamas asmuo, pavyzdžiui, grožinėje literatūroje, yra reaguojama. T. y. prieštaringų visuomenės reakcijų būta ir iki Švedijos Akademijos oficialaus šio įvardžio pripažinimo.

Tiek Lietuvos visuomenėje, tiek Švedijos, valstybinių institucijų pripažinimas ir įgalinimas šiuos asmens įvardijimo būdus laikyti oficialiais, neturėjo įtakos įvairių diskusijų apie šiuos modernius, netradicinius asmens įvardijimo būdus liovimuisi.

Taigi, šiais atvejais matoma, kad susiduriama su **temos problema**. Nors ir institucijos pripažįsta šiuos inovatyvius savęs įvardijimo būdus, tačiau tai nebūtinai reiškia, kad tai turi pripažinti

tam tikra visuomenės dalis, kadangi visuomenėje esama itin įvairių, netgi prieštaringų požiūrių tiek apie nepriesagines moteriškas pavardes Lietuvoje, tiek apie „hen“ įvardžio vartojimą Švedijoje.

Probleminis klausimas – kaip vertinami inovatyvūs, institucijų pripažinti, asmens įvardijimo būdai Lietuvoje (nepriesaginės moteriškos pavardės) ir Švedijoje (įvardis „hen“)? Ar skiriasi Lietuvos ir Švedijos visuomenės reakcijos virtualiose socialinėse „Facebook“ bendruomenėse į šiuos netradicinius, modernius savęs įvardijimo būdus?

Tyrimo objektas – nepriesaginės moterų pavardės Lietuvoje bei „hen“ įvardis švedų kalboje.

Tyrimo metodai – nuostatoms ir požiūriui tirti galima pasitelkti interviu, anketavimo, *focus group* (liet. „tikslinės grupės“ diskusijų) ir kt. metodus. Magistro darbo tikslui įgyvendinti pasirinktas virtualios etnografijos metodas. Šis metodas ypatingas tuo, jog leidžia stebėti natūralią virtualios bendruomenės aplinką, tikras žmonių reakcijas, besivystančias diskusijas. Socialinio tinklo „Facebook“ tikslinėse virtualiose grupėse „*Nuotakų namučiai*“, „*Nuotakų namučiai 2022-2023*“, „*Årskurs F-3 Tips och idéer (endast för pedagoger och studenter)*“ (liet. „*F-3 kurso patarimai ir idėjos (tik pedagogams ir studentams)*“), „*Ledarskap – Gruppen för kvinnor*“ (liet. „*Lyderystē – grupė moterims*“) stebėtos natūralios virtualių grupių narių reakcijos į darbo autorės užduotus klausimus apie nepriesaginių lietuviškų moteriškų pavardžių vertinimą (grupėse „*Nuotakų namučiai*“, „*Nuotakų namučiai 2022-2023*“) bei „hen“ įvardžio vertinimą švedų bendruomenėse (grupėse „*Årskurs F-3 Tips och idéer (endast för pedagoger och studenter)*“ (liet. „*F-3 kurso patarimai ir idėjos (tik pedagogams ir studentams)*“), „*Ledarskap – Gruppen för kvinnor*“ (liet. „*Lyderystē – grupė moterims*“). Įvairių reakcijų bei nuomonių kiekis buvo apdorotas, duomenys suklasifikuoti, analizuoti bei interpretuoti.

Tyrimo tikslas – atskleisti, kaip visuomenė virtualiose „Facebook“ grupėse reaguoja į moteriškas nepriesagines pavardes Lietuvoje (grupės „*Nuotakų namučiai*“, „*Nuotakų namučiai 2022-2023*“) bei į „hen“ įvardžio vartoseną Švedijoje (grupės „*Årskurs F-3 Tips och idéer (endast för pedagoger och studenter)*“ (liet. „*F-3 kurso patarimai ir idėjos (tik pedagogams ir studentams)*“, „*Ledarskap – Gruppen för kvinnor*“) (liet. „*Lyderystē – grupė moterims*“). Analizuojant komentaruose atsispindinčią poziciją, siekiama atkurti už pozicijos, nuomonės slypinčią siužeto liniją (naratyvą), lėmusį atsakiusiųjų vertinimus ir įvertinti, kokių naratyvų esama, koks jų išsidėstymas ir tendencingumas.

Tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai:

1. Atskleisti įvairių mokslininkų ir teoretikų požiūrius apie naratyvo ir pozicionavimo teorijas. Palyginti skirtingų tyrėjų požiūrius.
2. Remiantis moksline literatūra ir šaltiniais, apžvelgti moteriškų lietuviškų pavardžių bei švediško „hen“ įvardžio formavimosi ištakas.
3. Remiantis moksline literatūra ir šaltiniais, atskleisti institucijų Lietuvoje ir Švedijoje požiūrį į nepriesagines Lietuvos moterų pavardes ir švedų kalboje vartojamą įvardį „hen“.
4. Remiantis moksline literatūra, moksliniais tyrimais bei šaltiniais, atskleisti, kaip kito visuomenės požiūris į nepriesagines pavardes Lietuvoje bei „hen“ įvardžio vartojimą Švedijoje.
5. Pasitelkiant virtualios etnografijos metodą, atlikti kokybinę analizę dėl lietuvių reakcijų į nepriesagines lietuviškas moterų pavardes bei švedų reakcijas į „hen“ įvardžio vartoseną minėtose virtualiose socialinio tinklapio „Facebook“ bendruomenėse. Gautus empirinius duomenis apdoroti ir suklasifikuoti.
6. Apibendrinti gautus rezultatus. Išvadose atskleisti, kaip minėtose „Facebook“ socialinio tinklo bendruomenėse asmenys reaguoja į šiuos netradicinius asmens įvardijimo būdus. Remiantis gautais empiriniais duomenimis, statistiškai iliustruoti kokio pobūdžio visuomenės reakcijos į šiuos netradicinius įvardijimo būdus yra dominuojančios Lietuvoje ir kokios – Švedijoje. Iliustruoti atkurtų naratyvų pasiskirstymą ir jį palyginti. Pagal esamus duomenis nustatyti, kurios iš šių dviejų valstybių visuomenės nariai labiau reaguoja teigiamai, ar neigiamai į šiuos modernius asmens įvardijimo būdus.

Temos naujumas – elektroninio diskurso žanrų tyrimai yra nauja tarpdalykinių tyrimų sritis ir šiuo metu itin populiari. Šis diskursas susijęs ir su interneto lingvistika, kuri susijusi su sociolingvistika (R. Miliūnaitė 2013: 24). Remiantis šiuo R. Miliūnaitės teiginiu galima teigti, kad ši tyrimų sritis yra pakankamai nauja, susijusi su vis didėjančia elektroninių medijų sklaida ir integracija visuomenėje. Reakcijas į nepriesagines Lietuvos moterų pavardes tyrė R. Miliūnaitė (2013), nagrinėdama komentarus internete. Tyrimo autorės rezultatai atskleidė, kokių vertinimų būta bei kaip jie pasiskirsto pagal teigiamas, neigiamas ir neutralias reakcijas. Kitų tyrimų dėl visuomenės reakcijų į nepriesagines Lietuvos moterų pavardes virtualioje aplinkoje nerasta.

Švedijoje tyrimų dėl įvardžio „hen“ vartosenos ir įvairių nuomonių apie šį įvardį būta kur kas daugiau. Daugiausia visuomenės nuostatas dėl įvardžio „hen“ vartosenos Švedijoje tyrė socialinės psichologijos tyrėjos Anna Lindqvist, Marie Gustafsson Sendén ir Emma Bäck. Tyrėjoms rūpėjo ištirti nuostatas apie įvardžio „hen“ vartojimą per socialinę ir psichologinę prizmes. Jos tyrė, ar įdarbinimo proceso metu pasitelkiant įvardį „hen“ gali būti redukuojamas įsivaizdavimas apie tam tikros lyties pranašumą (2015). Taip pat jos atliko ir dar kitokio pobūdžio tyrimą dėl įsidarbinimo proceso metu pasirenkamo „hen“ įvardžio, siekiant įvardyti save. Tyrėjoms buvo svarbu išsiaiškinti, kokiai lyčiai žmonės priskiria asmenį, sužinojus, jog jis save įsivardijo „hen“ įvardžiu (2015). Taip pat tyrėjos analizavo, kaip skiriasi žmonių požiūris į įvardį „hen“, priklausomai nuo jų požiūrio į seksizmą, politiką, lyčių klausimus ir savo paties lyties suvokimą (2016).

Pagrindinės sąvokos:

Diskursas – socialinis kalbos vartojimas, kalba socialiniame kontekste (Fairclough, I., Fairclough, N. 2012: 78).

„Hen“ – švedų kalboje esantis, neutralus lyčiai įvardis (Lindqvist, Bäck, Sendén, 2018: 3).

Naratyvas – pagrindinė ir pastovi žmogaus ekspresijos forma, kuri nepriklauso nuo jo etninės kilmės, gimtosios kalbos ir inkultūracijos (Chafe 1980, Levi-Strauss 1972 iš Hazel 2008: 1). Naratyvas yra žanrų įvairovė, pasiskirsčiusi tarp skirtingų substancijų, kur bet kurioje iš substancijų būtų galima suvokti žmonių istorijas (Barthes 1977: 79 iš Hazel 2008: 1).

Nepriesaginė pavardė – moterų pavardė su galūne -ė, nenurodanti šeiminio moterų statuso (Miliūnaitė 2013: 11).

Nuomonė – tai yra įsitikinimas, kuris nėra pakankamai pagrįstas, kad būtų laikomas apgalvotu sprendimu (Lammer-Heindel, S. C. 2016).

Nuostata – sociopsichologijos sąvoka, kuomet per socialinę sąveiką įgyjamas nusiteikimas į tam tikrą objektą ar asmenį, įvykį reaguoti palankiai, ar nepalankiai (Lasagabaster, Gasteiz 2004: 399–405, iš Miliūnaitė 2013: 24).

Pavardė – paveldimas asmenvardis, kuomet vaikas gauna tėvo pavardę (Vanagas 1982: 41), taip pat iš tėvų paveldimas asmenvardis, kuris nurodo asmens priklausymą šeimai ar giminei. Tai dvinarės asmenvardžių sistemos antrasis narys, kuris eina po vardo. Pavardė įgyjama gimstant ar ištekant moteriai (Zinkevičius 2008: 15).

Pozicionavimas – koncepcija, kuria yra siekiama išsiaiškinti, kaip identitetai yra dislokuojami ir derinami naratyvuose (Deppermann 2015: 369).

Darbo struktūra – magistro darbas susideda iš: 1) antraštinio puslapio, 2) anotacijos, 3) sutrumpinimų sąrašo, 4) lentelių sąrašo, 5) iliustracijų sąrašo, 6) turinio, 7) pratarmės, 8) įvadinės dalies, 9) teorinės dalies su skyriais ir poskyriais, 10) metodo, empirinių duomenų apžvalgos dalies, 11) empirinio tyrimo dalies, kurioje bus analizuojami ir klasifikuojami duomenys ir gauti rezultatai, 11) apibendrinamosios dalies, 12) diskusijų dalies, 13) išvadų, 13) šaltinių bei literatūros sąrašų, 14) santraukos švedų kalba, 15) priedų.

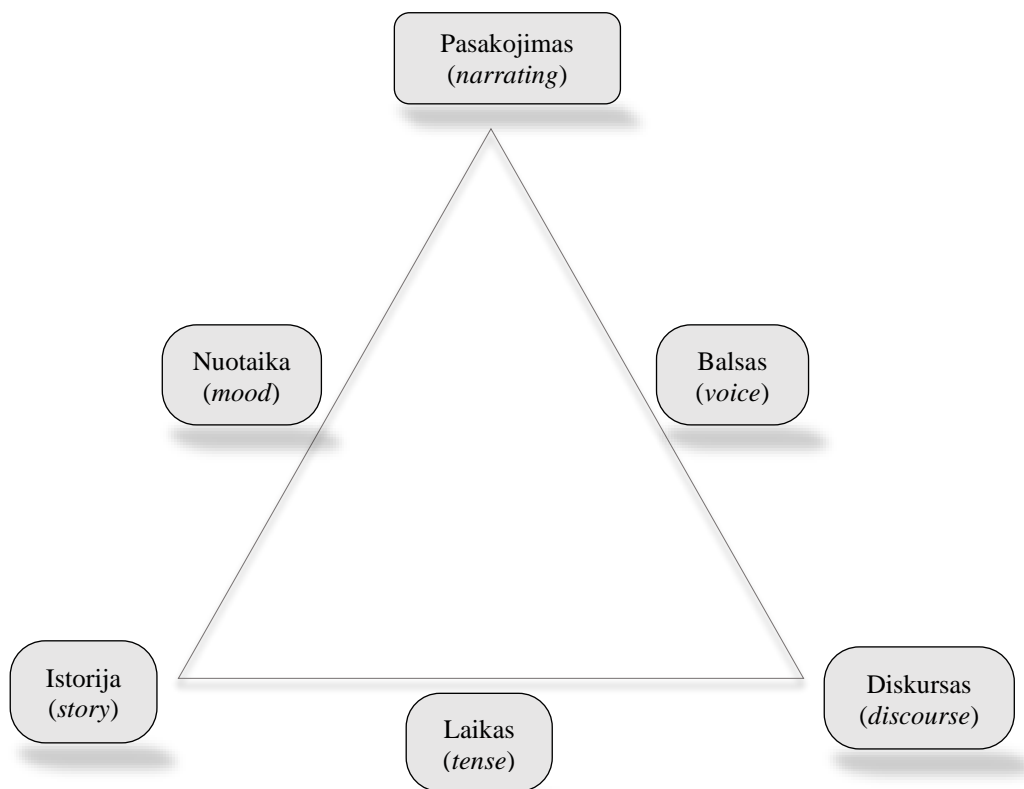
1. NARATYVO KILMĖ

Andrew Piper, Richard Jean So ir David Bamman išskiria 8 savybes, kurios nurodo *naratyvo* atsiradimą (žr. 1 iliustraciją): A – pasakotojas, B – pasakojimo būdas, C – gavėjas, D – situacija, E – agentas, F – vienas ar daugiau vienas po kito einančių veiksmų, G – potencialus objektas, H – erdvinė lokacija, I – laiko specifikacija, J – loginis pagrindas (2021: 300):

A	Kažkas (<i>Someone</i>)
B	papasakoja (<i>tells</i>)
C	kažkam (<i>someone</i>)
D	kažką, kad (<i>somewhere that</i>)
E	kažkas (<i>someone</i>)
F	kažką padarė (<i>did something(s)</i>)
G	[kažkam] (<i>to someone</i>)
H	kažkur (<i>somewhere</i>)
I	tam tikru metu (<i>at some time</i>)
J	dėl tam tikros priežasties (<i>for some reason</i>)

1 iliustracija, naratyvo atsiradimas (iš Piper, So, Bamman 2021: 300)

A. Piper, R. J. So, D. Bamman aiškina Gérard Genette (1983) trikampio interpretaciją (žr. 2 iliustraciją). Šis trikampis supažindina su perspektyviniu *naratyvo* pobūdžiu, jog *naratyvai* turi turėti *naratorius*. Istorija (*story*) reiškia atpasakotus įvykius, *diskursą* (*discourse*) apie jų pasakojimo tvarką ir ekonomiškumą ir pasakojimą apie pasakotojo (*naratoriaus*) vaidmenį suformuojant šią informaciją. Laikas (*tense*), nuotaika (*mood*) ir balsas (*voice*) užfiksuoja ryšį tarp šių dimensijų. Pasak autorių, G. Genette užsiima ekstrapoliacija, kad užfiksuotų specifinius *naratologinius* bruožus: laiko (*tense*) aspektus ir įvykių eiliškumą, santykį tarp įvykių gausos ir aprašymo – nuotaikos (*mood*), požiūrį, dialogą, fokalizaciją – balsą (*voice*) (2021: 299). Tačiau R. Barthes pabrėžia, kad *laiko* grandis neegzistuoja arba egzistuoja tik funkciškai, kaip semiotinės sistemos elementas. Jis teigia, kad laikas priklauso ne pačiam diskursui, o referentui. Pasak R. Barthes, tikrasis laikas yra tik referentinė iliuzija (1975: 252).

2 iliustracija, G. Genette (1983) naratyvo trikampis (iš Piper, So, Bamman 2021: 299)

1.1. Naratyvo ir pozicionavimo sampratos

Žmonių veiksmai ir savęs suvokimas nėra savarankiški psichologiniai subjektai, o susieti su socialiniu diskursu (De Fina, Georgakoupoulou 2012, ch. 6), o pozicijos įgyvendinamos socialine praktika (De Fina, Georgakoupoulou 2008).

Pasak Bronwyn Davies ir Rom Harré, gyvenimo eiga yra panaši į naratyvą, susidedantį iš daugybės siužeto linijų. Jos įsikūnija diskursyviose praktikose, kurias žmonės turi įgyti, kad išsiugdytų savo jausmus ir suvoktų, kaip pasaulis turi būti interpretuojamas iš to, kuo mes save laikome, perspektyvos (Davies, Harré 1990: 47 iš Deppermann 2015: 372). Ankstesnės patirties siužetai yra autobiografiniai fragmentai, naudojami sąveikos epizodams interpretuoti, o kalbos veiksmai tampa socialiai nulemtais kalbos aktais tik dėl jų įterpimo į bendrai sukurtas siužeto linijas (Deppermann 2015: 372). Pačios pozicijos yra reflektiviai susijusios su socialiniais poelgiais (Ibid. 373). Kaip teigia Roland Barthes, pasaulyje egzistuoja galybė nesuskaičiuojamų *naratyvo* formų. *Naratyvas* gali būti atrandamas mituose, legendose, pasakojimuose, pokalbiuose ir netgi paveiksluose, filmuose ar vitražuose (1975: 237). Taigi, remiantis šia R. Barthes *naratyvo* samprata

galima teigti, kad žmonių komentarai internete yra komunikavimo raiškos priemonė, pasakojimo, ar pokalbių tipas, nes komentaras gali inicijuoti diskusijas. Taigi, galima daryti prielaidą, kad už kiekvieno asmens nuomonės, ar pozicijos išreiškimo slypi ištisas siužetas – *naratyvo* linija. Pasak David Herman, *naratyvas* yra pagrindinė žmogaus strategija, skirta susitaikyti su laiku, procesu ir pokyčiais. Tyrėjas teigia, kad *naratyvas* turi būti interpretuojamas specifinio *diskurso* kontekste, ar pasitaikiusioje progoje kažką papasakoti, taip pat *naratyvas* perteikia išgyvenimo patirtį siužetiniame pasaulyje, pabrėžiant įvykių spaudimą realiai ar įsivaizduojamai sąmonei, paveiktai nagrinėjamų įvykių (2009: XVI, 2). *Naratyvus* formuoja kontekstai, tačiau ir patys *naratyvai* kuria naujus kontekstus, suformuluodami naują pasaulio supratimą, keisdami galios santykius tarp žmonių, kurdami naujas praktikas (De Fina, Georgakopoulou 2015: 3). Gabriele Lucius-Hoene ir Arnulf Deppermann tvirtina, kad *naratyvo* tapatybė aprėpia ne tik pasakojamąjį „aš“, bet ir performatyviuosius tapatybės aspektus, susijusius su savęs pristatymu ir interakcinėmis derybomis (Lucius-Hoene, Deppermann 2000: 204, 2004a: ch. 4 iš Deppermann 2015: 377).

Žvelgiant iš struktūralistinės Michel Foucault perspektyvos, istorinį subjektyvumą suformuoja *diskursai*, kurie slypi dispozityvuose. Tai yra daugelį sričių apimantis aparatas, kuris organizuoja socialinės praktikos sritį, taip pat temines, sintaksines ir su žanru susijusias *diskurso* struktūras (Foucault 1969: ch. 4 iš Deppermann 2015: 371). Taigi, remiantis M. Foucault teorija, jog *diskursai* slypi dispozityvuose, galima manyti, kad kiekvieno asmens poziciją, ar nuomonę lemia skirtingi *diskursai*, kadangi kiekvieną individą veikė skirtingos aplinkos, įgytos žinios, jų suvokimas ir interpretavimas. Kitaip sakant, kiekvieno socialinėje erdvėje komentuojančio individo asmeninis diskursas gali skirtis, kadangi kiekvienas jų gali skirtingai interpretuoti savęs ir pasaulio suvokimą. M. Foucault teigia, kad tiesa formuojasi tik *diskursuose*, kurie yra palaikomi galios, t. y. tiesą galima laikyti ideologija, kai ji suprantama kaip su galia susietas *diskursas* (1970, 1980, iš Woolard 1998: 7). Taigi, galima daryti prielaidą, kad bendrą kolektyvinę nuomonę internete, socialiniuose tinklapiuose lemia su galia susijęs diskursas, pvz., tam tikrą nuomonę ar poziciją išreiškianti dauguma. Apie tai kalba ir Robert V. Kozinets, teigdamas, jog laikui bėgant ir vis dažniau komunikuojant internetinėje bendruomenėje vyksta dalijimasis asmens tapatybės informacija, galios santykių ir naujų socialinių normų aiškinimasis. Ši socialinė ir kultūrinė informacija persismelkia per kiekvieną dalinimąsi (2010: 28).

Wendy Hollway teigimu, *diskursų* dėka subjektai gali užimti pozicijas, pvz., moteris ir vyras yra tarpusavyje susiję per reikšmes, kurias suteikia tam tikras *diskursas* (1984: 230 iš Deppermann 2015: 371). *Diskursai pozicionuoja* subjektus pagal jų statusą, galią, tarpusavio supratimą ir praktikas, kurias galima, ar reikia taikyti (Foucault 1969: ch 4 iš Deppermann 2015: 371). Kitaip tariant,

diskursai apibrėžiami pagal tai, iš kokios formuluotės bei žinių jie susideda, taip apibrėžiant savęs, socialinio pasaulio ir kitų asmenų, esančių tam tikroje aplinkoje, suvokimą (Foucault 1969: chs 2, 5 iš Deppermann 2015: 371). Taip pat nuomonė, ar savęs *pozicionavimas* gali būti susijęs su įsitikinimais, asmens ideologija. Pasak Kathryn A. Woolard, ideologija nebūtinai turi būti sąmoninga, apgalvota ar sistemingai organizuota mintis, tai netgi nebūtinai turi būti mintis. Tai yra elgsena, praktikos, išankstinė refleksija ir struktūros (1998: 6). Remiantis šia K. A. Woolard išsakyta mintimi, tai galima iliustruoti pavyzdžiu, kad už kiekvienos nuomonės išsakymo, komentaro internete, slypi visa ideologija, kuria remiasi žmogus, dalyvaudamas socialiniame gyvenime, o ideologija tiesiogiai siejasi su visa istorija (*naratyvu*), t. y. asmens pasaulėžiūra, patirtimis, aplinkos poveikiu, kas ir suformavo būtent tokią žmogaus ideologiją. Apie skirtingą kiekvieno individo patirtį kalba ir B. Davies ir R. Harré (1990: 48) – žmonės pozicijas gali interpretuoti skirtingai. Interpretacija priklauso nuo siužeto linijų, su jomis susijusių moralinių nuostatų ir galimų pozicijų bei norminių lūkesčių (Davies, Harré 1990: 48 iš Deppermann 2015: 373). Taigi, galima daryti prielaidą, kad ši teorija gali paaiškinti skirtingų požiūrių į kalbinę lyčių problematiką priežastį ir kilmę. B. Davies ir R. Harré (1990) pirmieji pradėjo *pozicionuoti* interaktyvius mainus ir sieti tai su *naratyvais*. Anot jų, *pozicionavimas* yra pagrindinis mechanizmas, kuriame savęs suvokimas ir tapatybės įgijimas ištinka sąveikos metu, kalbant apie praktinį, emocinį atsivadimą identiteto kategorijoms ir su jomis susijusioms diskursyvioms praktikoms (Deppermann 201: 372).

Michael Bamberg (1997a: 337) išskiria tris pozicionavimo lygius: 1) pozicionavimas veikia referentinėje pasakojimo pasaulio plormėje. Tai taip pat apima siužeto veikėjų santykinį padėties nustatymą vienas kito atžvilgiu (Bamberg ir Georgakopoulou 2008: 386 iš Deppermann 2015: 374); 2) pozicionavimas apima diskurso tapatybę, kurią norima pozicionuoti. Pavyzdžiui, savęs pozicionavimas, kaip asmens, turinčio ką papasakoti (Goffman 1981 iš Deppermann 2015: 374); 3) Pozicionavimas su pagarbia pozicija į klausimus: „kas aš esu?“, „kaip naratoriai save pozicionuoja patys su savimi?“ (De Fina 2013 iš Deppermann 2015: 374).

Šiuos tris M. Bamberg išskirtus *pozicionavimo* lygius galima iliustruoti tokiu praktiniu pavyzdžiu, susijusiu su darbo tema: 1) komentuojančiojo asmens pozicionavimas priklauso nuo to, koks jo santykis yra su kitais asmenimis, 2) komentuojantis asmuo gali save *pozicionuoti* kitiems bendruomenės nariams pabrėždamas tam tikras ypatybes bei vertybes, kurias norima, jog pastebėtų kiti virtualios bendruomenės nariai. Tačiau tai nebūtinai reiškia, jog asmuo iš tiesų gyvenime vadovaujasi šiomis vertybėmis ir turi šias ypatybes, 3) taip pat komentuojantysis gali save pozicionuoti ir su tokiomis vertybėmis, ypatybėmis, kuriomis šis vadovaujasi ir turi iš tiesų. Išsakant nuomonę tam tikru klausimu komentuojantysis *pozicionuoja* patį save, su savo pasaulėžiūra ir

nuovoka, nesistengdamas kokių nors vertybių išskėlimu įtikinti kitiems virtualios bendruomenės nariams. Minėtų tyrėjų *naratyvo* sąvokos apibrėžimai leidžia interpretuoti žmonių komentarus magistro darbo empirinėje dalyje. Remiantis *naratyvo* teorijos apibrėžtimis pastebima, kad kalbos veiksniai (šiuo atveju – komentarai tam tikrose „Facebook“ bendruomenėse) yra nulemti prieš tai vykusią veiksmų, aplinkybių, t. y. visos istorijos, konteksto. Būtent *naratyvo* teorija leidžia šį kontekstą interpretuoti ir tam tikro žmogaus komentarą analizuoti per tam tikro konteksto, istorijos, *diskurso* prizmę.

2. NEPRIESAGINIŲ LIETUVIŠKŲ MOTERIŠKŲ PAVARDŽIŲ IR „HEN“ ĮVARDŽIO FORMAVIMOSI ISTORIJA

Prieš susiformuojant bet kokiai nuostatai apie reiškinį, šis pirmiausia turi atsirasti. Pasak lingvisto Kazimiero Garšvos, Lietuvoje pirmiausia po vardų atsirado pavardės. Ne tik lietuvių tauta, bet ir daugelis indoeuropiečių senovėje turėjo tik vardą. Vėliau pirmiausia pavardės buvo suteiktos tik kilmingiems lietuviams, tačiau nors tie lietuviai ir buvo gavę pavardes, 1390 m. sutartyje vis tiek buvo minimi tik vardais, be pavardžių (2012: 217). Tik 2003 m. VLKK priėmė nutarimą dėl nepriesaginių moteriškų pavardžių įteisinimo (VLKK-N1). Tuo tarpu „hen“ įvardis tik 2015 m. Švedijoje buvo įtrauktas į oficialų Švedijos Akademijos žodyną (Vergoossen, P. H., Pärnamets, Renström, A. E., Sendén, G. M. 2020: 1). Vadinasi, jog vyko chronologinė įvykių seka iki nepriesaginių moteriškų lietuviškų pavardžių ir „hen“ įvardžio Švedijoje įteisinimo. Tai, kas vienija nepriesagines moteriškas pavardes Lietuvoje ir „hen“ įvardį Švedijoje, jog tiek nepriesaginės moteriškos lietuviškos pavardės, tiek švedų kalboje vartojamas įvardis „hen“ yra pakankamai nauji asmens įvardijimo, žymėjimo, reprezentavimo visuomenei būdai, kuriuos institucijos pripažino gana neseniai, pvz., prieš 20 m. oficialiai pasirinkti nepriesaginę moterišką pavardę Lietuvoje, ar švediškame dokumente asmenį įvardyti „hen“ įvardžiu nebuvo galimybės.

2.1. Moteriškų lietuviškų pavardžių formavimosi istorija

Iki XVI a. antrosios pusės formavosi dvinarė asmenų žymėjimo sistema, o jau XVI a. pabaigoje ėmė dažnėti visą šeimą nurodančių asmenvardžių, kurie yra paveldimi (Vanagas 1982: 107). Pagrindinė pavardžių atsiradimo priežastis buvo poreikis išskirti asmenį iš kitų bendravardžių, kurių vis daugėjo ir tapo sunku atskirti vienus žmones nuo kitų (Zinkevičius 2008: 34). Pasak K. Garšvos, senovėje ne tik lietuviai, bet ir dauguma indoeuropiečių, buvo vadinami vardais. Tik kilmingieji lietuviai buvo pradėti vadinti pavardėmis, o į kitus ir toliau buvo besikreipiama vardu. 1390 m., o ir vėlesniu laikotarpiu skirtumas tarp moterų ir vyrų vardų buvo galūnės *-a*, *-ė*, plg. *Daugirdas – Daugirda*, *Daugirdis – Daugirdė*. Vėliausiai pavardes gavo valstiečiai ir moterys (Garšva 2012: 217). Apie moterų įvardijimą galima kalbėti tik nuo XVI a. pr. Šio laikotarpio administracinio juridinio pobūdžio dokumentuose jau yra sutinkama antroponimų, kuriais įvardijamos moterys, tačiau moterys užrašomos labai įvairiai, tam tikrų įvardijimo dėsningumų tuo metu nepastebima (Maciejauskienė 1991: 249–250). Vitalija Maciejauskienė nurodo, kad XVII a.

moterys, kaip ir XVI a. įvardijamos pagal tai, kieno ji yra našlė, bet taip pat jau jos yra įvardijamos ir iš priklausomybę nurodančio antroponimo, ar iš antro vyro antroponimo. Taip pat moterys įvardijamos ir su priesagomis *-owa*, *-ewa*, ar *-owna*, ar asmenvardžiais iš tėvo antroponimų su priesagomis *-ewna*, *-owna*. Taip pat darybą atspindi krikšto motinų užrašymai, kurių dažniausias įvardijimas yra dvinaris. Greta yra užrašoma, iš kokio kaimo yra kilusi moteris (1991: 250, 257–259, 264). A. Garšva nurodo, jog pavardžių susiformavimo laikotarpis Lietuvoje apima XV a.–XVIII a. pab., o mergaičių pavardžių priesagos nurodomos: *-aitė*, *-ytė*, *-(i)ūtė*, *-utė*, o tamėse ir *-aičia*, *-yčia*, *-(i)ūčia*, *-ikė*, *-(i)ukė*, *-ėlė*, *-okė* ir kt. Tuo tarpu ištekėjusių moterų pavardžių daryba pasižymėjo prie vyro pavardės pridedant priesagą *-ienė*, ar *-(i)uvienė* (prie *u* kamieno asmenvardžių). Pasak autoriaus, ši priesaga buvo vartota ir prieš pusę tūkstantmečio lietuvių kalbos pratarmėse bei šnektose (2012: 217–218). V. Maciejauskienė patikslina, kad XVIII a. jau yra nusistovėjęs dvinaris lietuvių įvardijimas vardu ir pavarde, o tai patvirtina ir dvinariai moterų įvardijimai juridiniuose dokumentuose (1991: 279). Pasak Zigmo Zinkevičiaus, jau XVII a. metrikose mergaičių pavardės kartais būdavo rašomos su priesaga, pvz., *Raudaitė*, o suaugusi moteris – *Raudė*. Tuo metu vyrų ir moterų pavardės skyrėsi tik pagal giminę., pvz., *Budriaus* žmona būdavo *Budrė*, *Derkinčio* – *Derkintė* (2008: 42). Taigi, iš šių pavyzdžių matoma, kad moteriškų pavardžių be priesagos Lietuvoje jau buvo sutinkama net XVII a. Tačiau nepriesaginės pavardės anuomet, skirtingai negu dabar, XXI a., nurodė ištekėjusios moters statusą, o pavardės su priesaga *-aitė* tiek anuomet, tiek dabartiniame XXI a. nurodo mergaičių pavardes.

Visgi daugiausia pavardžių Lietuvoje susidarė XVII a., o XVIII a. yra jų formavimosi pabaiga, tačiau pavardes dar ilgą laiką veikė ir tokie veiksniai kaip kalbiniai ir nekalbiniai reiškiniai bei slavinimas (Maciejauskienė 1991 iš Maciejauskienė 2010: 1). Daugailių parapijos krikšto registracijos knyga apima XVI a. pab. ir XVIII a. pr. ir matoma, kad joje vyrauja lietuviškos kilmės moterų asmenvardžių priesagos: *-ienė*, *-uvienė*, *-yčia*, *-ūčia*, *-aičia* (Maciejauskienė 1991: 297). Lietuvių kalbininko Aleksandro Vanago teigimu, svarbiausios lietuvių asmenvardžių kilmės grupės yra dvi: lietuviškos ir nelietuviškos kilmės asmenvardžiai, tačiau santykis tarp šių grupių bėgant laikui įvairavo, keitėsi (1982: 107). Pasak Z. Zinkevičiaus, dabartiniai lietuvių asmenvardžiai yra ilgų amžių raidos rezultatas, ši raida ne visada buvo natūrali dėl įvairių nekalbinių faktorių. Pvz., lietuvių asmenvardinė nomenklatūra kito priėmus krikščionybę, sulenkėjus lietuvių bajorijai, prasidėjus gyventojų polonizacijai (1977: 3).

2.2. Įvardžio „hen“ vartojimo visuomenėje susiformavimo priežastys bei ištakos

Daugelyje kalbų norint įvardyti trečią asmenį naudojami vyrišką, arba moterišką lytį nusakantys įvardžiai (Prewitt-Freilino et al., 2012 iš Vergoossen, P. H., Pärnamets, Renström, A. E., Sendén, G. M. 2020: 2). Pavyzdžiui, jei dažniausiai kirpėjos yra moterys, norint įvardyti kirpėją dažniau pasirenkamas įvardis „ji“, kai kalbama apie specialistą, kurio lytis mums nežinoma (Prewitt-Freilino et al., 2012 iš Vergoossen, P. H., Pärnamets, Renström, A. E., Sendén, G. M. 2020: 2). Kada komunikuojantys nori nurodyti asmenį, kurio lytis yra nežinoma, jie turi pasirinkti įvardį pagal savo pasaulėžiūrą ir stereotipus (Paterson, 2011 iš Vergoossen, P. H., Pärnamets, Renström, A. E., Sendén, G. M. 2020: 2).

Žodį „hen“ jau 1966 m. paminėjo lingvistas Rolf Dunås laikraštyje „*Upsala Nya Tidning*“ (liet. „*Upsalos naujasis laikraštis*“), o 1994 m. lingvistas Hans Karlgren pasiūlė naudoti lyčiai neutralų „hen“ įvardį švedų laikraščio „*Svenska Dagbladet*“ (liet. „*Švedijos dienraštis*“) kalbos skiltyje (Björkman, 2012, iš Bäck, A. E., Lindqvist, A., Sendén, G. M. 2015: 73–74). Pasak Hellen P. Vergoossen, Philip Pärnamets, Emmos Renström, Marie Gustafsson Sendén (2020: 2), 2010 m. pradžioje įvardį „hen“ išpopuliarino LGBT¹ bendruomenės. Tai buvo įvardis, kuris referuoja į neapibrėžtos lyties tapatybę. Šį įvardį taip pat propagavo ir feministiniai judėjimai, kuriuo jie siekė pakeisti įvardžių porą „jis“ ir „ji“. Švedų kalba yra pirmoji kalba, kur lyties atžvilgiu neutralus, trečiojo asmens vienaskaitos įvardis „hen“ iš translyčių ir *queer*² bendruomenių išplito visuomenėje plačiau ir dabar paraleliai egzistuoja tarp standartinių, lytį nusakančių įvardžių „jis“ ir „ji“ (Lindqvist, A., Sendén, G. M., Bäck, E. (2016: 101). Taigi, galima teigti, kad tai yra visiškai unikalus reiškinys švedų kalboje, kuris ją išskiria iš kitų kalbų. 2012 m. švedų rašytojas J. Lundqvist bei iliustratorė B. Johansson išleido knygą vaikams pavadinimu „*Kivi och Monsterhund*“ (liet. „*Kivi ir šuo-pabaisa*“). Šios knygos pagrindinis personažas Kivi yra androginiškas ir yra pronominalizuojamas pasitelkiant „hen“ įvardį (Ledin, Lyngfelt 2013: 142). Kivi šiame kūrinyje yra iliustruojamas žmogaus pavidalu, kadangi turi visas fizines ypatybes, būdingas žmogui. Matoma, jog šiame grožiniame kūrinyje Kivi pronominalizuojamas įvardžiu „hen“ ne vieną kartą: „*lugnar sig Kivi, och på en minut sover hen och drömmar om lurviga taxar*“ (liet. „*Kivi nurimsta ir netrukus užmiega* (po žodžio „užmiega“ knygos autoriaus yra nurodomas lyčiai neutralus įvardis „hen“) ir *sapnuoja gauruotus taksus*“) (Lundqvist, Johansson 2013: 7); „*Kivi vaknar av att hen ingenting hör*“ (liet. „*Kivi pabunda nieko negirdėdamas*“

¹ Lesbiečių, gėjų, biseksualų ir translyčių žmonių bendruomenė.

² Bendruomenė, nesitapatinanti su lyčių, tradicinės orientacijos normomis.

(pagal morfologišką sakinio struktūrą, švedų kalboje yra įterpiamas lyties nenusakantis įvardis „hen“) (Lundqvist, Johansson 2013: 8); „*hen tycker hen hör en fläsning – ett gläfs!*“ (liet. (Kivi įvardijamas pasitelkiant įvardį „hen“) „*galvoja, kad* (Kivi pakartotinai įvardijamas „hen“ įvardžiu) „*girdi šniokštimą – trenksmą!*“) (Lundqvist, Johansson 2013: 9). Taigi, matoma, kad būtent šis grožinės literatūros kūrinys vaikams taip pat prisidėjo prie „hen“ įvardžio sklaidos visuomenėje ir ši sklaida būtent buvo orientuota į vaikų auditoriją. Tai reiškia, jog jeigu įvardžio „hen“ platinimas prasidėjo tarp LGBT, *queer* bendruomenių narių, vėliau šis plito ir tarp kitų orientuotų auditorijų.

2015 m. įvardis „hen“ buvo įtrauktas į Švedijos Akademijos žodyną (SAOL) (Gabrielsson 2015 iš Lindqvist, A., Sendén, G. M., Bäck, E. (2016: 102). Po to, kai šis žodis buvo įtrauktas į Švedijos Akademijos žodyną, daugiausiai diskusijų dėl šio įvardžio naudojimo kilo tarp translyčių asmenų (Gustafsson Sendén et al. 2015 iš Lindqvist, A., Sendén, G. M., Bäck, E. (2016: 102). Kaip teigia A. Lindqvist, M. G. Sendén, E. Bäck, šio įvardžio priešininkai laikėsi pozicijos, kad jis gali pakeisti moteriškumo ir vyriškumo suvokimą (Wojahn 2015), o šalininkai teigė, kad šis įvardis kaip tik prisideda mažinant atskirtį tarp lyčių (Lagerwall 2012) (2016: 102).

2.3. Moteriškų lietuviškų pavardžių 2003 m. reforma ir tyrėjų bei visuomenės veikėjų reakcijos

2003 m. birželio 26 d. Nr. N-2(87) teisės akto tekste VLKK pažymima, kad apsvarsčius reiškiamas nuomones visuomenėje, Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos siūlymą dėl moterų pavardžių darymo, nutarta, kad pagrindinėmis laikytinos mergaičių pavardės, suteikiamos pagal tėvų pavarde, su priesagomis *-aitė, -ytė, -utė, -(i)ūtė*, arba pagal vyro pavarde sudaromos pavardės su šiomis priesagomis: *-ienė, -(i)uvienė* (VLKK (N1). Toliau nurodomas antras punktas dėl nepriesaginių pavardžių įteisinimo. VLKK aiškiai nurodo, kad tai nėra pagrindinė moteriškos pavardės forma: „*Tais atvejais, kai norima turėti (suteikti) pavardės formą, kuri nenurodytų šeiminės padėties, pavardė iš vyriškos pavardės gali būti daroma su galūne -ė, pvz.: Alminė (iš Alminas), Talmantė (iš Talmantas), Butkė (iš Butkus), Vaitiekė (iš Vaitiekus), <...> Kai vyriška pavardė turi galūnę -ė, moteriška pavardė lieka nepakitusi, pvz.: Lapė, Kregždė.*“ (cit. iš VLKK-N1).

Aušra Žemienė kvestionuoja, ar VLKK 2003 m. priimant nutarimą dėl nepriesaginių moteriškų pavardžių įteisinimo, pakako argumentų ir ar apskritai jų buvo. Pasak A. Žemienės, istorijos dokumentuose trūksta užfiksuotų empirinių duomenų, kurie argumentuotų šio tipo moteriškų pavardžių įteisinimo pagrįstumą: objektyvių duomenų dėl ištekėjusių nepriesaginių moterų pavardžių

funkcionavimo istoriniame Mažosios Lietuvos vardyne nebuvo nustatyta (2018: 180–181, 188–189). Dar prieš įvykstant pavardžių reformai, prieš nepriesagines moteriškas pavardes pasisakė Vitalija Maciejauskienė, savo požiūrį argumentuodama tuo, jog priesaginės moteriškos pavardės yra įprastas bei visuotinai kalboje paplitęs reiškinys (Maciejauskienė 1994: 13 iš Miliūnaitė 2013: 72). R. Miliūnaitė nurodo, kad 1995 m. „Gimtosios kalbos“ žurnalo apžvalgoje (nr. 11, p. 22–23) Aldonas Pupkis komentavo dienraščio „Lietuvos aidas“ autorius siūlymą dėl pavardžių reformų. A. Pupkis savo poziciją išreiškia teigdamas, kad tokia reforma būtų keičianti tradiciją, taip pat atsisakyti savitumo nėra protinga (2013: 73). Šie pasisakymai puikiai iliustruoja, jog prieštarų vertinimų būta dar prieš oficialų 2003 m. įvykusį nepriesaginių pavardžių įteisinimą. Po įvykusios pavardžių darymo reformos, 2009 m. Alfonsas Petrusis lietuvių kalbos instituto Vardyno skyriui pateikė raštą „Dėl VLKK 2003-06-26 nutarimo Nr. N-2 (87) „Dėl moterų pavardžių darymo“ atšaukimo“ (Garšva 2012: 216). Rašte buvo išdėstomos įvairios priežastys, kodėl šį nutarimą būtų pravartu atšaukti. Pirmoji priežastis, kad tik lietuvių tautos sukurtoje kalboje, vyrai, mergaitės ir ištekėjusios moterys turi skirtingos darybos pavardes (Petrulis rašt. (N-2 (87): 2009 iš Garšva 2012: 216). Svarbu paminėti, kad tokio paties požiūrio laikėsi ir kalbininkas Z. Zinkevičius, pabrėždamas tradicinių lietuvių moterų pavardžių savitumo vertę (Zinkevičius 2008: 42). Pasak A. Petrusio, mergaičių pavardės su mažiškomis priesagomis maloniai skamba, atitinka jų amžių, tuo tarpu ištekėjusių moterų pavardės su priesagomis *-ien-*, *-(i)uvien-* nurodo moters glaudžius sutuoktinių santykius, yra priklausymo šeimai atributas, ištikimybės simbolis (Petrulis rašt. (N-2 (87): 2009 iš Garšva 2012: 216), o „*tik amoraliai, negarbingai gyvenančios moterys paniekinamai vadinamos pravardėmis be šių priesagų*“ (Petrulis rašt. „Dėl VLKK 2003-06-26 nutarimo Nr. N-2 (87) „Dėl moterų pavardžių darymo“ atšaukimo“ cit. iš Garšva 2012: 216). Kalbininkas Z. Zinkevičius tai lygino su *Karvelio* žmona *Karveliėne*, kuri nebūdavo vadinama *Karvele*, nebent ta moteris būdavo laisvo elgesio ir pažymi, jog ir dabar kartais taip yra tebesakoma. Taip pat kalbininkas aiškina ir mažiškos priesagos *-ytė* svarbą: *Žvirblio* dukra būdavo vadinama *Žvirblyte*, nes priesaga *-ytė* nurodo, kad tai yra mažas žmogus. Pasak Z. Zinkevičiaus, jei suaugusi *Žvirblytė* virsdavo *Žvirble*, tai ilgainiui įgijo senmergystės reikšmę (Zinkevičius 2009: 1 iš Garšva 2012: 221). K. Garšva išplėtoja šią mintį teigdamas, kad tokiu atveju ne tik prarandama mažiškos reikšmė, bet ir atsisakant priesagos *-ienė* prarandama neutrali reikšmė. Kalbininkas tai grindžia pavyzdžiais, kuomet kai kuriais atvejais nepriesaginė moteriška pavardė kelia neigiamas asociacijas: *Bobelė*, *Čigonė*, *Dručkė* ir kt. (2012: 221). Tuo tarpu A. Petrusis nurodo, kad nepriesaginė pavardė prarandanti estetinį skambesį ir būdama oficialia, ji yra laikytina klaidinga. Tai yra prilyginama gimtosios kalbos turtų išdavystei. Lituonistas neneigia, jog nepriesaginė pavardė gali būti naudojama dėl siekio nuslėpti šeiminių padėtį, tačiau šičia rašto autorius siūlo jam kur kas priimtinesnę alternatyvą – pasilikti mergautinę pavardę (Ibid., p. 216), o K. Garšva ne tik siūlo bent

jau iš *Vitkauskaitė*, *Vitkevičiūtė* tapti *Vitkute*, ar iš *Vitkauskienės*, *Vitkevičienės* – *Vitkiene*, priešingu atveju įžvelgia ir neigiamas to pasekmes pačiai moteriai, teigdamas, kad nepriesaginė moteriška pavardė nurodanti, kad moteris veikiausiai yra ištekėjusi, kadangi jos pavardė yra pakeista. Todėl yra tikėtina, kad aplinkiniai gali domėtis, koks yra bandymo nuslėpti santuoką tikslas (Ibid., p. 222, 220).

Taigi nepriesagines moteriškas pavardes, kurių oficialus pasirinkimas įsigaliojo po 2003 m. VLKK priimto nutarimo, kritikuoja Z. Zinkevičius, A. Petrulis, o K. Garšva (2012: 220–221) išdėsto ir dar daugiau papildomų neigiamų aspektų:

1) nepriesaginė moteriška pavardė kai kuriais atvejais visiškai nesiskirs nuo vyriškos pavardės, kuomet vyriškosios pavardės galūnė yra *-ė*, pvz.: *Bložė*, *Gervė*, *Kregždė* ir kt.;

2) nepaisoma kalbos sistemos reikalavimų, lietuvių žodynas yra skurdinamas, kadangi atsisakoma moteriškosios giminės protėvių ir artimų giminaičių pavardžių tradicijos;

3) nepriesaginės pavardės atveju tampa neaišku, ar moteris lietuvė, ar latvė, pvz.: *Baluodė*, *Jansonė*, *Dauguvietė*, *Kalnietė*. To pasekoje gali kilti ne tik kalbinių, etninių nesklandumų, bet ir juridinių, tad žiūrint iš teisinio požiūrio taško, net vienos raidės pakeitimas pavardėje jau yra nauja pavardė (LPŽ 1985: 16);

4) Nepriesaginių pavardžių daryba yra netradicinė, todėl yra tikimybė, kad jos praras savo lietuviškumą, pavyzdžiui, *Ručinskė* lenkų gali būti pavadinama *Ruczinska*;

5) Esama tokių pavardžių, kuomet atmetus priesagas giminystės ryšys pagal pavardę gali būti priskiriamas kitam asmeniui, pvz.: anuliuotą priesagą *-ienė* iš *Grigaitienė*, gali būti priskiriama, kad ji yra ne *Grigaičio*, bet *Grigo* žmona (iš Labutis 2009: 17);

6) Kai kurios pavardės gali sutapti su vardais, tuomet nebėra aišku, kur yra vardas, o kur – pavardė, pvz.: *Birutė*, *Giedrė*.

Tačiau kaip ir diskusijose tarp žmonių virtualiose bendruomenėse, taip ir tarp įvairių tyrėjų, ar visuomenės veikėjų būta prieštaringų nuomonių. Kaip teigia R. Miliūnaitė, prozininkė ir publicistė Zita Čepaitė pasirašinėjo *Čepės* pavardę, poetė Onė Baliukonytė pasirašinėjo *Baliukonės* pavardę. Išeivijos rašytoja ir žurnalistė Eglė Juodvalkė reiškė poziciją atsisakyti priesaginių moteriškų pavardžių, kurios nurodo priklausomybę nuo vyro (ir duktės, ir žmonos atžvilgiu) (Miliūnaitė 2013: 72). R. Miliūnaitė nurodo, kad už nepriesagines moteriškas pavardes pasisakė ir literatūrologė V. Daujotytė-Pakerienė, interviu metu su žurnaliste Dalia Jazukevičiūte (Jazukevičiūtė 2003) teigdama, kad kalba yra lanksti, prisitaikanti prie laisvėjančio gyvenimo, iliustruodama tai pavyzdžiu, kad moteris ištekėdama už kitataučio, pvz., indo, ar arabo netampa *-iene* (Ibid. P. 73).

2.4. Institucinis požiūris į švedišką įvardį „hen“. Diskusijos ir problematika

Žmogus, apibrėžiamas įvardžiu „hen“ gali būti moteris, vyras, ar translytis, arba interseksualus asmuo (Bäck, A. E., Lindqvist, A., Sendén, G. M. 2015: 75).

Lyčiai neutralūs įvardžiai istoriškai sulaukdavo prieštarinių nuomonių (Blaubergs, 1980; Parks and Robertson, 1998 iš Vergoossen, P. H., Pärnamets, Renström, A. E., Sendén, G. M. 2020: 2). Oponentai kritikuodavo lyčiai neutralius įvardžius, nes juos būdavo sunku apdoroti, pvz., tam tikrą profesiją siejant su tam tikra lytimi (Speyer and Schleef, 2018 iš Vergoossen, P. H., Pärnamets, Renström, A. E., Sendén, G. M. 2020: 2) ir dėl to, kad jie suglumina kitus komunikacijos metu (Vergoossen et al., 2020 iš Vergoossen, P. H., Pärnamets, Renström, A. E., Sendén, G. M. 2020: 2).

Švedijos Akademijos žodyne nurodomi 2 „hen“ įvardžio vartosenos kontekstai: 1) lyties atžvilgiu neutralus asmens vardas, kuris yra paminimas kontekste, kuris yra numanomas; 2) įvardijimas žmogaus, kuris savęs nekategorizuoja kaip vyro, ar moters (SAOL-HEN). Taigi, matoma, kad remiantis 2 reikšme, nurodyta žodyne, tokiu žodžiu gali būti įvardytas translytis, ar *queer* bendruomenei priklausantis žmogus. Šios reikšmės nurodymas Švedijos Akademijos žodyne tik patvirtina, kad institucine prasme tokio asmens įvardijimas „hen“ įvardžiu yra pripažįstamas ir LGBT bendruomenės kontekstas turėjo didelę reikšmę šio įvardžio sklaidai, jog šis kontekstas atsirado net Švedijos Akademijos žodyne.

3. ANKSTESNI TYRIMAI

Lietuvoje tyrimą apie visuomenės požiūrį į nepriesagines moteriškas pavardes 2013 m. atliko kalbininkė R. Miliūnaitė. Kitų nuomonių, ar nuostatų tyrimų dėl nepriesaginių moteriškų Lietuvos moterų pavardžių darbo autorės atrasta nebuvo.

Kone daugiausia psichologinės krypties tyrimų dėl nuostatų, stereotipų ir požiūrio dėl „hen“ įvardžio vartosenos atliko švedų mokslininkės A. Lindqvist, M. G. Sendén ir E. Bäck.

3.1. R. Miliūnaitės 2013 m. tyrimas dėl nepriesaginių lietuviškų moteriškų pavardžių nuostatų

R. Miliūnaitės tyrimui dėl visuomenės nuostatų apie nepriesagines lietuviškas moteriškas pavardes atlikti, buvo pasitelkti kiekybinis ir kokybinis metodai, siekiant išsiaiškinti, kokią nuomonę žmonės išreiškia apie nepriesagines moteriškas pavardes interneto komentaruose (2013: 157). Kalbininkė tyrinėjo interneto komentarus iš dvylikos straipsnių, kurie buvo publikuoti 2009 m. bei apdorojant juos suskirstė į teigiamą, neigiamą ar neutralią nuomonę nusakančius (Ibid., p. 129–130, 158–159). Tyrimo rezultatai atskleidė, kad iš 2763 komentarų neigiama nuomonė apie nepriesagines moteriškas pavardes dominavo (1226 komentarai). Kiek mažiau (983 komentaruose) buvo atskleistas neutralus požiūris į šio tipo pavardes ir tik 554-iuose komentaruose vertinimo būta teigiamo (žr. 1 lentelę). Autorė, ištyrusi komentarus, priėjo išvadą, kad pozityvus požiūris į priesagines moteriškas pavardes yra dažniausiai sietinas su tradicinėmis tautos vertybėmis, tuo tarpu neigiamas požiūris į nepriesagines pavardes – su neigiamu požiūriu, jog tai yra polinkis į modernumą. Tačiau, jei yra vertinama atvirkščiai, tuomet išryškėja kitos tendencijos: tradicinės priesaginės pavardės komentavusiųjų laikytinos atgyvenusiomis, o nepriesaginės – moterų nepriklausomybės nuo vyrų simboliu bei sietinos su šiuolaikiškumu. Moterų tiek teigiamai, tiek neigiamai vertinančių nepriesagines moteriškas pavardes yra apytikriai tiek pat, tačiau komentaruose, kuriuos rašė vyrai, atsispindi ženklus skirtumas. Teigiamai nepriesagines moteriškas pavardes vyrai įvertino 8-is kartus mažiau negu moterys, tačiau to priežasčių tyrinėta nebuvo (Ibid., p. 167).

1 lentelė, nepriesaginių moteriškų pavardžių vertinimo skirstymas pagal neigiamą, neutralų, teigiamą vertinimą (pagal Miliūnaitė 2013: 167).

<i>Nepriesaginių lietuviškų moterų pavardžių vertinimas interneto komentaruose</i>	<i>Viso komentarų</i>	<i>Komentarų kiekis (%)</i>
<i>Neigiamas</i>	1226	44,4 %
<i>Neutralus</i>	983	35,6 %
<i>Teigiamas</i>	554	20 %

3.2. Stereotipų ir nuostatų tyrimai Švedijoje dėl įvardžio „hen“ vartosenos

Alexis Rancken 2012 m. (Suomijoje) ir 2013 m. (Švedijoje) atliko tyrimą, pasitelkdamas apklausos metodą. Jo tikslinė apklausų auditorija buvo žmonės, priklausantys *queer*, ar LGBT studentų bendruomenėms. Anketose buvo užduodami klausimai, ar respondentai švedų kalboje vartoja įvardį „hen“, tuo pačiu respondentai turėjo nurodyti, kaip dažnai jį vartoja. Taip pat jų buvo klausiama ar jų draugai taip pat vartoja šiuos įvardžius bei kokį įvardį respondentai renkasi šnekamojoje bei rašytinėje kalboje, kuomet nežino žmogaus lyties. Švedijoje į tyrimo klausimus atsakė 155 respondentai, Suomijoje – 56. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad šį įvardį dažnai vartoja 73 % apklaustųjų Švedijoje ir 84 % Suomijoje (2015: 170, 175). Labiausiai šis įvardis buvo vartojamas tarp *queer* identitetą turinčių asmenų. Teigiama šio įvardžio ypatybė pasirodė esanti, jog šis įvardis yra už lyčių dichotomijos ribų ir pasitelkiamas vartoti kai referento lytis yra nežinoma, arba nesvarbi. Taip pat šis įvardis gali būti pasitelkiamas ir tada, kai tam tikras asmuo pats nori būti įvardijamas šiuo lyčiai neutraliu įvardžiu. Dar kiti respondentai įvardijo, kad įvardžio pasirinkimas priklauso nuo begalės faktorių, tokių, kaip: aplinka, nuostatos, identitetas ir kt. veiksniai. Tačiau kai kurie informantai į „hen“ įvardį reagavo ypatingai neigiamai, taip pat būta ir tokių, kurie naudodavo šį įvardį tam, kad sukeltų tam tikras provokacijas, arba nurodė, jog šis įvardis jiems neatrodo natūralus (2015: 182).

Bene daugiausiai tyrimų apie „hen“ įvardį atliko švedų mokslininkės A. Lindqvist, M. G. Sendén ir E. Bäck. Tačiau šio darbo kontekste svarbiausia apžvelgti tik tuos mokslininkų tyrimus, kurie yra labiausiai susiję su nuostatomis dėl apie „hen“ įvardžio vartosenos ir darbo autorės tema.

Tyrėjos, pasitelkdamos kiekybinį metodą, 2015 m. surengė internetinę apklausą, kurioje dalyvavo 240 respondentų, iš kurių 173 buvo moterys, 60 vyrų, o 6 save įvardijo pasitelkdami „hen“ įvardį. Taigi, duomenys buvo vertinami statistiškai (2016: 101, 112–113). Respondentai atsakė į klausimus, kur buvo vertinamas jų požiūris dėl seksistinės kalbos, šiuolaikinio seksizmo, politinių pažiūrų (Ibid., p. 114–117). Tyrimo rezultatai parodė, kad lyties skirtumas neturėjo įtakos požiūriui į įvardį „hen“, tačiau tie respondentai, kurie save itin sieja su tam tikros lyties identitetu, arba tie, kurie turėjo seksistinį požiūrį, šio įvardžio pasirinkimą labiau vertino neigiamai. Tačiau nepastebėta jokio sąryšio tarp seksizmo ir stipriai išreikšto lyties identiteto. Politinės pažiūros nebuvo reikšmingas rodiklis. Ir priešingai, tyrimo rezultatai parodė, kad įvardį „hen“ teigiamai vertinantis asmuo neturi tokio stipraus savęs priskyrimo tam tikram lyties identitetui, taip pat neturi ir seksistinio požiūrio, jį domina lyties klausimai. Įdomu ir tai, kad jaunesniojo amžiaus respondentai „hen“ įvardį vertino labiau teigiamai negu vyresnio amžiaus (Ibid., p. 1, 114–117).

Kadangi pastebima tendencija, jog lyčiai neutralūs žodžiai yra asocijuojami su vyriška lytimi (Hyde 1984, Stahlberg, et. al. 2007, Bäck, et. al., 2015, Douglas & Sutton 2014 iš Lindqvist, Bäck, Sendén 2015), A. Lindqvist, E. A Bäck, M. G. Sendén 2015 m. atliko nuostatų tyrimą. Buvo iškeltos dvi hipotezės: 1) švedišką lyčiai neutralų įvardį „hen“ tyrimo dalyviams asocijuosis su kažkuriuo iš vyrų, arba 2) tyrimo dalyviai pasirinks bet kurią iš nuotraukų ir asociacijos dėl lyties išreikštos nebus (Ibid. 2015). Tyrimo dalyviai turėjo galimybę perskaityti žmonių, kurie aplikavo į nekilnojamo turto agento poziciją, gyvenimo aprašymus. Kai kurie žmonės gyvenimo aprašyme save įvardijo „hen“ įvardžiu, tačiau tyrimo dalyviai, skaitydami jų gyvenimo aprašymus, nežinojo – kurie. Vėliau tyrimo dalyviams buvo parodytos keturios nuotraukos, kuriose pavaizduoti du vyrai ir dvi moterys. Dalyviai turėjo pasirinkti, kuris žmogus nuotraukoje yra tas kandidatas, kurio gyvenimo aprašymą jie skaitė. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad gyvenimo aprašyme žmogui save įvardijus žodžiu „aplikantas“, jį su vyriška lytimi siejo 68 % tyrimo dalyvių, su moterimi – virš 30 %. Kuomet gyvenimo aprašyme žmogus save įvardijo „hen“, jį su vyriška lytimi siejo 52 % tyrimo dalyvių, o su moteriška lytimi – 48 %. Taigi, tyrėjos priėjo išvadą, kad „hen“ yra visiškai neutralus, indikuojamas kaip lyties nenusakantis įvardis ir ženkliai labiau su vyriškos lyties įsivaizdavimu nebuvo siejamas negu kitas žodis, kuriuo save įvardijo asmuo (Lindqvist, Bäck, Sendén 2015). Toks tyrimas šiam magistro darbo tyrimui yra itin svarbus, nes leidžia ištirti, su kokia lytimi asmenims gali asocijuotis „hen“ įvardis. Šiame magistro darbe bus statistiškai svarbus komentavusiųjų žmonių kiekis, kurie „hen“ įvardį laiko lyčiai neutraliu ir nesieja su konkrečia lytimi, kad būtų galima prieiti išvadas, ar didžioji dalis žmonių taip pat neturi nuostatų apie „hen“ siejimą su tam tikra lytimi.

4. TYRIMO METODOLOGIJA

Antonio Reyes 2010 m. atliko panašaus tipo į darbo autorės tyrimą, analizuodamas komentarus internete, atsiradusius po pagrindinio Ispanijos dienraščio „El País“ straipsnio publikavimo. Tyrėjui buvo svarbu išsiaiškinti, kaip žmonės reaguoja į Karališkosios Ispanijos akademijos pasiūlytas įgyvendinti kalbines reformas. Jo siekis buvo stebėti, kaip lingvistiškai konstruojamos argumentacijos schemas, ir susieti kalbines formas, diskurso praktikas ir socialinius procesus (2013: 337). Rezultatai parodė, kad 89,6 % komentavusiųjų neigiamai vertino šiuos pokyčius. Ryšys tarp kalbos ir identiteto buvo išreiškiamas per skirtingas argumentacijos schemas. Argumentai yra naudojami ginčijant įvairias pozicijas, leidžiančias tyrinėti žmonių elgesį, prielaidas, išankstines nuostatas, įsitikinimus, stereotipus ir mąstymo apie kalbą būdus apskritai (Schiffman 1996, p. 5 iš Reyes 2013: 354).

Šis pavyzdys puikiai iliustruoja, kad nuostatų tyrimai yra universalūs, juos sėkmingai taiko įvairių šalių mokslininkai atlikdami savo tyrimus ir tokio tipo tyrimai gali būti taikytini platesnio spektro tyrimams nuostatų, nuomonių klausimais apie kalbinės srities reformas. T. y., galima tirti žmonių nuomones, nuostatas, pozicijas, ne tik nepriesaginių lietuviškų moteriškų pavardžių, ar „hen“ įvardžio Švedijoje klausimais, bet ir nuostatų tyrimus dėl pasirodžiusių straipsnių dienraštyje socialiai aktualia tema ar kitais klausimais.

Pasak R. Miliūnaitės, sociolingvistikos mokslo šakos tyrimo objektas – kaip kalba funkcionuoja visuomenėje ir yra susijusi su socialiniais veiksniais, tad viena iš galimų kryptių nagrinėjant kalbines nuostatas gali būti sociolingvistika (Miliūnaitė 2013: 23–24). Kitaip tariant, sociolingvistikos mokslo kryptis tiria ne tik visuomenės ir kalbos santykius, bet ir sąveiką tarp jų, vartotojų ir kultūros (Grumadienė, Marcinkevičienė 1994: 11). Žinoma, kad visuomenėje yra įvykę konkretūs kalbiniai pokyčiai, tad tam tikrų nuostatų ir *naratyvų* egzistavimas yra natūralus reiškinys. Kaip jau žinoma, nepriesaginės moteriškos pavardės Lietuvoje oficialiai įtvirtintos 2003 m., o „hen“ įvardis 2015 m. Švedijoje įtrauktas į oficialų Švedijos Akademijos žodyną. Vadinasi, jog 2003 m. Lietuvoje bei 2015 m. Švedijoje yra įvykę socialiniai ir teisiniai pokyčiai kalbos aspektu. Taigi, visuomenėje įvyko tam tikras kalbos pokytis, kuris buvo įteisintas visuomeniniu mastu, kas yra socialinis veiksnys. Šie veiksniai skatina žmonių diskusijas bei reakcijas į šiuos kalbinius pokyčius. Todėl galima teigti, kad pati darbo tyrimo kryptis yra *sociolingvistinė*.

R. Miliūnaitė aiškina *internetu lingvistikos* tyrimų apibrėžtį. Vienas iš interneto lingvistikos tyrinėjimo aspektų gali būti socialinių tinklų, interneto diskusijų kalbinė raiška, raiškos

sąsajos su sociodemografiniais tam tikros bendruomenės, esančios internete, požymiais (Miliūnaitė 2013: 24–25). Kuomet auditorija subyra į mažesnę grupę, tai galima vadinti *auditorijos fragmentacija* (Chaffee, Metzger, 2001 iš Nevinskaitė 2011: 70).

Tyrimui atlikti pasirinktas *virtualus etnografinis metodas*. Šis metodas yra paimtas iš antropologijos ir etnologijos (Čekuolytė 2012: 2). Pasak J. D. Creswell, etnografiniu metodu tyrėjas išvysto teoriją, nagrinėdamas daug asmenų, kurie dalyvauja tame pačiame procese, veiksmo, ar sąveikoje, tačiau svarbiausia yra tai, kad tie asmenys išsiugdo bendrus elgesio, įsitikinimų, ar kalbos modelius. Etnografui rūpi ištyrinėti šiuos bendrus modelius. Etnografijos fokusas yra visa kultūra besidalijanti grupė (Creswell 2013: 90). Stebėjimas dalyvaujant (angl. *participant observation*) yra pagrindinis etnografinio metodo aspektas, kuris išskiria šį metodą nuo kitų (Čekuolytė 2012: 7). Etnografija yra kokybinis dizainas, kuriame tyrėjas apibūdina ir interpretuoja pasidalijamuosius ir išmokus tam tikros grupės, kurioje yra kultūriškai dalijamasi, vertybių, elgesio, įsitikinimų ir kalbos modelius (Harris 1968 iš Creswell 2013: 90). Paminėtina, kad atliekant etnografinį tyrimą nėra vien tik stebima, kai kuriais atvejais etnografija leidžia ir komunikuoti su grupės nariais. Creswell teigia, kad etnografija apima išplėstinius grupės stebėjimus, dažniausiai tai yra dalyvių stebėjimas, kai tyrėjas pasineria į kasdienį žmonių gyvenimą, stebi ir apklausia grupės dalyvius (Ibid. p. 90).

Kuomet etnografas stebi tam tikrą, kultūriškai besidalijančią grupę virtualioje aplinkoje, tai galima laikyti *virtualiu etnografijos metodu*, kurį Murthy (2011 iš Richmond 2014: 15) vadina *skaitmenine etnografija*. Pasak Murthy, (2011 iš Richmond 2014: 15) skaitmeninė etnografija yra internetiniu ir skaitmeniniu būdu tarpininkaujančių kokybinių tyrimų forma. Ši forma apima ne tik skaitmeninius archyvus, turinio analizės naudojimą internete, bet ir dalyvių stebėjimą ir diskusijas internete.

Apibendrinant galima teigti, kad etnografija ir virtualioji etnografija leidžia stebėti natūralų tam tikros bendruomenės narių elgesį ir nuostatas. Atsakantieji neturi išankstinių nuostatų, kaip suformuluoti savo atsakymą. Tai lemia tyrimo patikimumą. Šiuo atžvilgiu, šis metodas turi pranašumą, lyginant su anketavimo metodika (žr. lentelę nr. 2):

2 lentelė, virtualaus etnografinio metodo bei anketavimo metodo skirtumai

<i>Metodų skirtumai</i>	<i>Virtualus etnografinis metodas</i>	<i>Anketavimo metodas</i>
<p>1. Respondentų skaičius</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nepriklausomas nuo tyrėjo. 2. Respondentų skaičius priklauso nuo to, kiek tam tikros virtualios etnografinės aplinkos narių sureaguos į tam tikrą klausimą, ar reiškinį. 3. Tyrėjas ne visada gali naudoti visus komentarus, gautus iš virtualios bendruomenės narių tiriamajame darbe, nes kai kurie jų gali būti netiksliniai. Reikalingi komentarai atrenkami individualiai paties tyrėjo. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Priklausomas nuo tyrėjo, arba dalinai priklausomas. 2. Tyrėjas gali iš anksto užsibrėžti reikalingą respondentų skaičių, reikalingą tyrimui. Respondentų gali būti prašoma anketas pildyti tol, kol pasiekiamas šis tikslas (priklausomas nuo tyrėjo), arba anketavimas pabaigiamas, kuomet sumažėja respondentų aktyvumas (dalinai priklausomas nuo tyrėjo). 3. Anketos klausimus tyrėjas suformuoja iš anksto, todėl respondentui atsakant į klausimus, jie bus tiksliniai. Tačiau kuomet respondentas anketoje atsako į atvirąjį klausimą, atsakymai taip pat kaip ir virtualiame etnografiniame

		<p>metode, ne visada gali būti tiksliniai.</p>
<p>2. Empirinė medžiaga (atsakymai)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Atsakantysis turi didesnę laisvę išreikšti savo nuomonę, ar poziciją lyginant su anketavimo metodu, jo neribojama struktūriniai, ar uždari klausimai. 2. Tyrimui reikalingi duomenys nėra anoniminiai. Todėl galima daryti prielaidą, kad visišką pasisakymo laisvę vis tik gali riboti vartotojo viešai matomi vardas ir pavardė socialiniame tinkle „Facebook“. 3. Didelis komentarų skaičius virtualioje etnografinėje bendruomenėje leidžia daryti prielaidą, kad tam tikras klausimas būtent tai bendruomenei yra 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Klausimai tyrėjo yra parengti iš anksto. Respondentams nėra galimybės vystyti diskusijos. Respondentų laisvumas yra apribotas dėl struktūrinių klausimų anketoje. 2. Atsakymai dažniausiai yra anoniminiai, tačiau lyginant su virtualiu etnografiniu metodu, anketavimo metodo metu respondento laisvumas yra apribotas dėl kitų, aukščiau išvardytų veiksnių. 3. Lyginant su virtualiu etnografiniu metodu, anketavimo metodas vien tik iš respondentų skaičiaus neleidžia daryti prielaidos, kad tam tikras klausimas

	<p>aktualus bei keliantis diskusijas, ar netgi opus ir atvirkščiai, mažas sureagavusių žmonių kiekis leidžia daryti prielaidą, kad klausimas konkrečiai bendruomenei nėra aktualus, nekelia diskusijų.</p>	<p>platesnėje žmonių grupėje yra aktualus bei keliantis diskusijas, kadangi reikiamas pasiekti respondentų skaičius yra numatytas iš anksto, arba tyrėjas proaktyviai žmones skatina užpildyti anketą.</p>
<p>3. Metodo kryptis</p>	<p>1. Tiriant visuomenės reakcijas į kalbinę lyčių problematiką, metodo kryptis yra labiau kokybinė negu kiekybinė komentarų analizė. Tokia metodo kryptis leidžia prieiti išvadas esant skirtingam empirinės medžiagos kiekiui skirtingose grupėse, t. y. nevienodai pasiskirsčiusiam komentarų skaičiui, tyrimui reikšmingose grupėse.</p>	<p>1. Metodo kryptis gali būti kokybinė ir kiekybinė. Tokiu atveju norint atlikti tikslingą analizę yra svarbus tam tikras, užsibrėžtas tyrimui atlikti, respondentų skaičius.</p>

4.1. Empiriniai duomenys

Pew interneto ataskaitoje (2001) buvo teigiama, kad žmonės naudojami internetu norėdami labiau įsitraukti į grupes, kuriose jie yra, taip pat pagilinti savo ryšius su vietinėmis bendruomenėmis ir rasti naujų, kas galėtų paskatinti kurti ryšį su nepažįstamaisiais ir žmonėmis, kurių rasinė, etninė, kartų ar ekonominė padėtis skiriasi nuo jų pačių padėties, o Pietų Kalifornijos universiteto Annenbergo skaitmeninio ateities projekto apklausos rezultatai (2008) parodė, kad į internetinę bendruomenę buvo įtraukiamos jų socialinės, profesinės pusės, ar buvimas bendruomenėje buvo orientuotas į religiją, dvasingumą politiką, ar santykius (Kozinets 2010: 13–14). Pasak Robert V. Kozinets, „Facebook“ tinklalapis 2010 m. turėjo daugiau nei 100 milijonų vartotojų. Tikėtina, kad nemaža dalis iš 1,5 milijardo internetu besinaudojančių vartotojų vienaip ar kitaip dalyvauja tam tikroje internetinio susibūrimo ir bendravimo formoje, net jei tai tėra tik žinučių skaitymas, ar naudojamos žymos (2010: 13).

Amžiaus rodiklio amplitudė šiame darbe nebus nurodoma ir atsakiusiųjų amžius neturės reikšmės darbo rezultatams ir išvadoms, kadangi yra remiamasi ne anketavimo, interviu, o *virtualiu etnografijos* metodu, todėl galimybės užduoti atvirąjį klausimą apie asmens amžių, ar leisti asmeniui pažymėti, kokiai amžiaus grupei jis priklauso, nėra. Nors ir galima matyti komentuojančiojo vardą bei pavardę, vis dėlto tokie duomenys, kaip amžius yra anoniminiai ir konfidencialūs, komentuojančiųjų nebuvo prašoma jų nurodyti, siekiant, kad komentuotojų elgsena ir tyrėjos grupės stebėseną būtų kuo natūralesnė. Taip pat didžiosios dalies komentavusiųjų amžius nėra nurodytas jų asmeninėse „Facebook“ paskyrose, viešai prieinamos informacijos skiltyje. Tačiau verta paminėti, kad „Facebook“ skelbiamose „Paslaugų teikimo sąlygose“ yra nurodyta, kad tinklalapiu negali naudotis jaunesni negu 13 m. asmenys (Facebook-T1). Taip pat verta paminėti, kad Lietuvoje išskyrus tam tikras išlygas, santuoką sudaryti gali pilnametės, t. y., 18 m. sulaukusios moterys, todėl galima daryti prielaidą, kad tikslinė grupių „Nuotakų namučiai“ ir „Nuotakų namučiai 2022-2023“ auditorija yra pilnamečiai, bent 18 m. sulaukę asmenys. Vienos iš švedų grupės „Årskurs F-3 Tips och idéer (endast för pedagoger och studenter)“ (liet. „F-3 kurso patarimai ir idėjos (tik pedagogams ir studentams)“ pavadinimas sufleruoja, jog tai galėtų būti tikslinė pedagogų ir studentų grupė. Studijuoti, ar tapti pedagogais Švedijoje taip pat gali tik pilnamečiai asmenys. Remiantis naujausiais 2022 m. Vokietijos rinkos ir vartotojų duomenų statistikos įmonės „Statista“ duomenimis, matoma, kad daugiausiai aktyviai „Facebook“ („Facebook“) paslaugomis naudojasi 25–34 m. amžiaus moterys (12,6 %). Tuo tarpu didžiausias kiekis aktyvių „Facebook“ vartotojų taip pat yra 25–34 m. amžiaus vyrai (18,4 %) (Statista-ST1). Todėl remiantis šiomis sąlygomis ir statistiniais duomenimis,

galima daryti prielaidą, kad komentavusieji po darbo autorės užklausomis socialiniame tinkle „Facebook“ nėra jaunesni negu 13 m. amžiaus, todėl atsakiusių tarpe nėra vaikų, taip pat tikėtina, kad tai yra pilnametystės sulaukę asmenys.

Socialinio tinklo „Facebook“ grupės „Nuotakų namučiai“ ir „Nuotakų namučiai 2022-2023“ pasirinktos kaip tikslinės, darant prielaidą, jog jose esančioms moterims ir vyrams yra, ar ateityje bus svarbūs moteriškos pavardės formos pasirinkimo klausimai. Švedišką „Facebook“ grupės „Årskurs F-3 Tips och idéer (endast för pedagoger och studenter)“, „Ledarskap – Gruppen för kvinnor“ pasirinktos darant prielaidą, jog jose esantys pedagogai bei studentai ir moterys, kurioms yra aktuali lyderystė, yra komunikuojantys asmenys, nuolat savoje aplinkoje susiduriantys su įvairiais žmonėmis ir į juos besikreipiantys tam tikromis formomis, kreipiniais, įvardžiais.

Tyrimui atlikti buvo inicijuota diskusija socialinio tinklo „Facebook“ tikslingai pasirinktose bendruomenėse „Nuotakų namučiai“ (2021 m.), „Nuotakų namučiai 2022-2023“ (2022 m.) bei „Årskurs F-3 Tips och idéer (endast för pedagoger och studenter)“ (liet. „F-3 kurso patarimai ir idėjos (tik pedagogams ir studentams)“ (2021–2022 m.), „Ledarskap – Gruppen för kvinnor“ (liet. „Lyderystė – grupė moterims“) (2022 m.), kurias galima laikyti jau minėta auditorijos fragmentacija (žr. skiltyje „PRIEDAI“ iliustracijas nr. 5, 6, 7, 8, 9).

Grupėse „Nuotakų namučiai“, „Nuotakų namučiai 2022-2023“ bei „Årskurs F-3 Tips och idéer (endast för pedagoger och studenter)“, „Ledarskap – Gruppen för kvinnor“ yra pateiktos užklaustos, kurios bendruomenės narių būtų suvokiamos kaip natūralios. Užklausoje naudojami klausiamieji sakiniai, kurie reflektuoja neutralią poziciją, o šiam įspūdžiui sustiprinti panaudoti virtualūs jaustukai. Taip pat norint labiau infiltruoti į švedišką bendruomenę, tam tikrais atvejais švediškose bendruomenėse tarp įvardžių „ni“ (liet. „Jūs“) tikslingai pavartotas įvardis „dig“ (liet. „tu“), o ne „ni“ (liet. „Jūs“), siekiant sustiprinti tapatumo, draugiškumo su bendruomenės nariais, ryšį. Grupėje „Nuotakų namučiai“ 2021 m. pateikta užklausa „Sveiki! Ką galvojate apie moteriškas pavardes su galūne -è, o ne -ienè, -aitè, -ytè, -iūtè ir pan.? Esate už ar prieš? Kodėl? Gal pačios rinksitės ar rinkotės tarp tokių variantų? :) Būtų įdomu išgirsti ir vyrų nuomonę“. Grupėje „Årskurs F-3 Tips och idéer (endast för pedagoger och studenter)“ 2021 m. pateikta užklausa „Hej, vad tycker ni om pronomenet „hen“? Gillar du det eller inte? Varför? Kanske använder ni det? Tack! :)“ (liet. „Sveiki, ką jūs galvojate apie įvardį „hen“? Ar tau patinka šis įvardis, ar ne? Kodėl? Galbūt patys naudojate? Ačiū! :)“. Grupėje „Årskurs F-3 Tips och idéer (endast för pedagoger och studenter)“ 2022 m. pateikta užklausa „Hej! Vad tycker ni om det Svenska pronomenet "hen"?" (liet. „Sveiki! Ką jūs galvojate apie švedišką įvardį „hen“?“). 2022 m. grupėje „Nuotakų namučiai 2022-2023“ pateikta užklausa „Sveiki! Ką galvojate apie moteriškas pavardes su galūne -è, o ne -ienè, -aitè, -ytè,

-iūtė ir pan.? Esate už ar prieš? Kodėl? Gal pačios rinksitės ar rinkotės tarp tokių variantų? :) Būtų įdomu išgirsti ir vyrų nuomonę“. 2022 m. grupėje „Ledarskap – Gruppen för kvinnor“ pateikta užklausa „Hej, vad tycker ni om pronomenet „hen“? Gillar du det eller inte? Varför? Kanske använder ni det? Tack! :)“ (liet. „Sveiki, ką jūs galvojate apie įvardį „hen“? Ar tau patinka šis įvardis, ar ne? Kodėl? Galbūt patys naudojate? Ačiū! :)“.

Pabrėžtina, kad virtualių grupių bendruomenių nariai užklausoje nebuvo informuoti apie atliekamą tyrimą. Toks virtualių diskusijų ir reakcijų stebėjimas padėjo gauti natūralius, tikrus, atsakančiųjų neapgalvotus ir nešabloninius atsakymus, nuomones bei reakcijas. Prieš atliekant tyrimą, yra gauti šių grupių administratorių sutikimai dėl užklausų, siekiant atlikti empirinį tyrimą bei darbe naudoti tam tikras citatas. Magistro darbe visos empirinio tyrimo dalyje pasitelktos pažodinės citatos yra naudojamos asmeninių šių grupių narių sutikimu, jog tam tikras komentaras bus naudojamas šiame darbe, kaip pavyzdys, anonimizuoti, nenurodant asmens vardo ir pavardės (pavieniais atvejais darbe yra nurodomos pavardės, tam buvo gauti asmeniniai komentavusiųjų asmenų sutikimai). Šių virtualių grupių nariai apie atliekamą tyrimą buvo informuoti tik gavus tyrimui reikalingą empirinę medžiagą.

Kadangi tyrimo empirinė medžiaga yra komentarai šiose socialinio tinklo grupėse, tikslas yra atskleisti komentuojančiųjų požiūrius, pozicijas bei atrasti už to slypinčius *naratyvus*, tokiu atveju pasitelkiama *komentarų analizė*.

Virtualioje „Facebook“ grupėje „Nuotakų namučiai“ 2021 m. buvo 85,8 tūkst. narių, ją sudarė lietuvių bendruomenė. Grupėje „Nuotakų namučiai 2022-2023“ 2022 m. buvo 23,2 tūkst. narių, ją sudarė lietuvių bendruomenė. Grupėje „Nuotakų namučiai“ matoma diskusijų apie priesagines bei nepriesagines moterų pavardes gausa. Komentarų po šiomis užklausomis, laikotarpiu 2015–2021 m. imtinai, vidurkis yra ~132 komentarai. 2021 m. 03 mėn. 29 d. darbo autorės užklaustos komentarų skaičius – 560 (neskaičiuojant darbo autorės komentarų, citavimo sutikimams gauti ir žymų dėl sutikimo). Komentarų imtis surinkta 2021 m. 12–13 savaitėmis. Grupėje „Nuotakų namučiai 2022-2023“ grupėje nepastebėta ankstesnio diskutavimo apie nepriesagines moteriškas pavardes. 2022 m. 04 mėn. 17 d. šioje grupėje buvo pastebimas darbo autorės užklaustos komentarų skaičius – 156 (neskaičiuojant darbo autorės komentarų, citavimo sutikimams gauti ir žymų dėl sutikimo). Grupės „Nuotakų namučiai 2022-2023“ komentarų imtis surinkta 2022 m. 15 savaitę.

Antrojoje tyrimui svarbioje grupėje pavadinimu „Årskurs F-3 Tips och idéer (endast för pedagoger och studenter)“, kurią sudaro švedai, 2021 m. buvo 36,5 tūkst. narių. Šioje virtualioje grupėje diskusijos apie „hen“ įvardį iki magistro darbo autorės užklaustos nebuvo keliamos.

Užklauso komentarų skaičius 2021 m. 04 mėn. 09 d. be darbo autorės komentarų dėl sutikimų dėl citavimo bei žymų, buvo 193. Komentarų imtis surinkta 2021 m. 13–14 savaitėmis. 2022 m. grupėje „*Årskurs F-3 Tips och idéer (endast för pedagoger och studenter)*“ buvo 38,4 tūkst. narių. Iki darbo autorės užklauso 2022 m. diskusijos apie „hen“ įvardį taip pat nebuvo keliamos. Darbo autorės užklauso komentarų skaičius 2022 m. 03 mėn. 06 d. be darbo autorės komentarų ir žymų dėl sutikimų cituoti komentarus, buvo 85. Komentarų imtis surinkta 2022 m. 10 savaitę. Grupėje „*Ledarskap – Gruppen för kvinnor*“ 2022 m. buvo 2,6 tūkst. narių. Iki darbo autorės užklauso 2022 m. diskusijos apie „hen“ įvardį šioje grupėje nebuvo keliamos. Darbo autorės užklauso komentarų skaičius be darbo autorės komentarų dėl sutikimų 2022 m. 03 mėn. 06 d. buvo 17. Komentarų imtis surinkta 2022-ųjų m. 9–10 savaitėmis.

Ypatingai svarbu paminėti, kad tyrimui iš visų išvardintų grupių naudoti ne visi, o atrinkti tik tiksliniai, į tyrimo klausimą atsakantys komentarai. Pasikartojantys to paties asmens, neatsakantys į tyrimo klausimą, komentarai kitomis temomis, diskusijos nesusijusia klausimo tema, žymos, naudojamos nurodyti draugus, nesusiję su klausimo tema, ar kitaip netikslingi tyrimui komentarai, taip pat darbo autorės komentarai dėl leidimo naudoti citatas darbe ir asmenų žymos, pažymint klausimų autorę dėl leidimo cituoti, nebuvo įtraukiami į empirinės medžiagos imtį. Taigi, bendras komentarų skaičius, naudojamas tyrime kaip empirinė medžiaga, yra sumažėjęs, t. y. didžioji komentarų dalis, neaktuali tyrimui, nebuvo įtraukta į empirinio tyrimo imtį.

Empiriniams duomenims apdoroti bei juos suskaičiuoti ir suklasifikuoti buvo pasitelkta „Microsoft Excel“ programa.

5. EMPIRINIŲ DUOMENŲ PASISKIRSTYMAS

Socialinio tinklo „Facebook“ švedų bendruomenės grupių komentarai ir jose atsispindinčios nuostatos, požiūris buvo suklasifikuoti į tris grupes: (1) *teigiamas*, (2) *neigiamas* ir (3) *neutralus, neišreiškiamas* arba *kvestionuojamas požiūris* į įvardžio „hen“ vartoseną.

Pasikartojantys to paties komentuojančio asmens komentarai, komentarai, neatsakantys į užklausos klausimus, ar kitaip tyrimui nereikšmingi komentarai nebuvo įtraukiami į empirinės medžiagos imtį. Darbe cituojamų komentarų kalba (gramatika, stilistika) nėra taisyta.

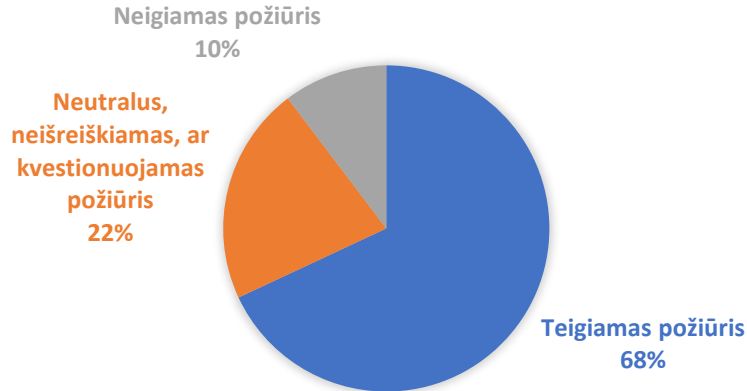
Iš visų aktualių grupių: „*Årskurs F-3 Tips och idéer (endast för pedagoger och studenter)*“, „*Ledarskap – Gruppen för kvinnor*“ į tyrimo klausimą atsakančių 194 komentarų matomas toks požiūrio klasifikacijos išsidėstymas (žr. 3 lentelę):

3 lentelė, požiūrio į „hen“ įvardžio vartoseną grupėse „*Årskurs F-3 Tips och idéer (endast för pedagoger och studenter)*“, „*Ledarskap – Gruppen för kvinnor*“ 2021–2022 m. statistika

<i>Požiūris į „hen“ įvardžio vartoseną grupėse „Årskurs F-3 Tips och idéer (endast för pedagoger och studenter)“, „Ledarskap – Gruppen för kvinnor“ 2021–2022 m.</i>	<i>Bendras komentarų kiekis: 194</i>
<i>Teigiamas</i>	132
<i>Neutralus, neišreiškiamas, ar kvestionuojamas</i>	42
<i>Neigiamas</i>	20

Kadangi tyrimo metodo kryptis yra *kiekybinė* ir komentarų imtis švediškoje grupėse dėl įvardžio „hen“ vartosenos neženkliai skiriasi nuo komentarų imties lietuviškoje grupėse dėl moteriškų lietuviškų nepriesaginių pavardžių vartosenos, svarbesne yra laikoma procentinė statistinė išraiška, vertinant komentarus. Vertinant procentinę išraišką, komentarų pasiskirstymas yra toks (žr. 1 diagramą):

**POŽIŪRIS Į „HEN“ ĮVARDŽIO VARTOSENĄ GRUPĖSE
„ÅRSKURS F–3 TIPS OCH IDÉER (ENDAST FÖR
PEDAGOGER OCH STUDENTER)“, „LEDARSKAP –
GRUPPEN FÖR KVINNOR“ 2021–2022 M.**

1 diagrama, procentinė komentarų išraiška, pagal požiūrį į „hen“ įvardžio vartoseną grupėse „Årskurs F–3 Tips och idéer (endast för pedagoger och studenter)“, „Ledarskap – Gruppen för kvinnor“ 2021–2022 m.

Taigi, matomas toks požiūrio į „hen“ įvardžio vartoseną šiose grupėse pasiskirstymas: daugiausia komentavusiųjų į „hen“ įvardžio vartoseną reagavo teigiamai (132 komentarai, arba 68 %), neutraliai, arba požiūrio neišreiškė, kvestionavo šio įvardžio vartojimo būtinybę 42 komentavusieji, arba 22 %. Mažiausiai komentavusiųjų „hen“ įvardžio vartoseną vertino neigiamai (20 komentarų, arba 10 %).

Socialinio tinklo „Facebook“ lietuvių bendruomenės grupių „Nuotakų namučiai“, „Nuotakų namučiai 2022-2023“ 2021–2022 m. užklausos komentarai ir juose atsispindinčios nuostatos, požiūris buvo suklasifikuoti į tris grupes: (1) *teigiamas*, (2) *neišreiškiamas požiūris*, ar pateikiama pozicija, jog *asmens nuomonė priklauso nuo pačios pavardės* ir (3) *neigiamas požiūris* į nepriesagines lietuviškas moteriškas pavardes.

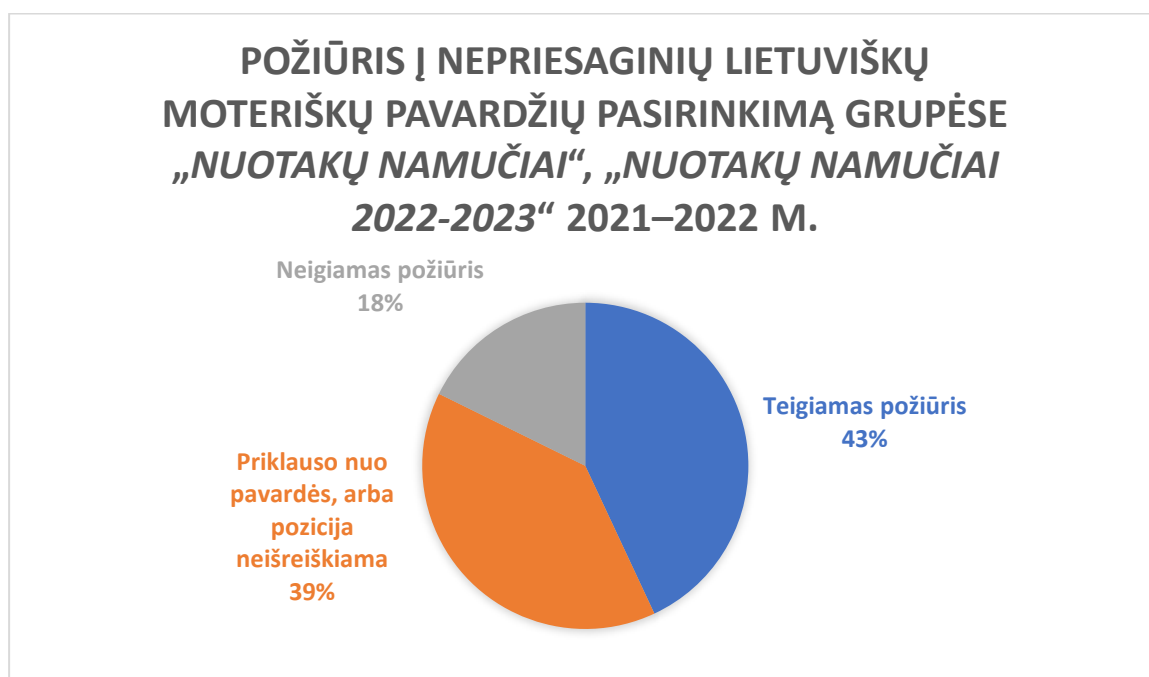
Pasikartojantys to paties komentuojančio asmens komentarai, komentarai, neatsakantys į užklausos klausimus, nesusiję su užklausos klausimais ir tema ir kitokie tyrimui nereikšmingi komentarai taip pat nebuvo įtraukiami į empirinės medžiagos imtį. Komentarų kalba (gramatika, stilistika) nėra taisyta.

Iš visų aktualių grupių: „Nuotakų namučiai“, „Nuotakų namučiai 2022-2023“ 2021–2022 m.“ 237 tyrimui atlikti atrinktų komentarų matomas toks požiūrio klasifikacijos išsidėstymas (žr. 4 lentelę):

4 lentelė, požiūrio į nepriesaginių lietuviškų moteriškų pavardžių pasirinkimą grupėse „Nuotakų namučiai“, „Nuotakų namučiai 2022-2023“ 2021–2022 m. statistika

Požiūris į nepriesaginių lietuviškų moteriškų pavardžių pasirinkimą grupėse „Nuotakų namučiai“, „Nuotakų namučiai 2022-2023“ 2021–2022 m.	Bendras komentarų kiekis: 237
Teigiamas	102
Požiūris priklauso nuo pavardės, arba pozicija neišreiškia visai	93
Neigiamas	42

Vertinant procentinę išraišką, komentarų pasiskirstymas yra toks (žr. 2 diagramą):

2 diagrama, procentinė komentarų išraiška, pagal požiūrį į nepriesaginių lietuviškų moteriškų pavardžių pasirinkimą grupėse „Nuotakų namučiai“, „Nuotakų namučiai 2022-2023“ 2021–2022 m.

Apibendrinant statistinius duomenis, pastebimas toks požiūris į nepriesaginių lietuviškų moteriškų pavardžių pasirinkimą šiose grupėse pasiskirstymas: daugiausia komentavusiųjų į nepriesaginių lietuviškų moteriškų pavardžių pasirinkimą reagavo teigiamai (102 komentarai, arba 43 %), pozicijos neišreiškė, arba teigė, jog jų nuomonė priklauso nuo to, kokia yra pavardė, tokiu būdu neišreikšdami tvirtos nuomonės apie vieną, ar kitą poziciją 93 komentavusieji, arba 39 %. Mažiausiai komentavusiųjų nepriesaginių lietuviškų moterų pavardžių pasirinkimą vertino neigiamai (42 komentarai, arba 18 %).

Vertinant statistinius duomenis pastebimos abiems regionams būdingas tendencingumas. Didžiausia komentavusiųjų dalis minėtose Švedijos bendruomenėse, virtualiame socialiniame tinkle „Facebook“, modernų, naujai atsiradusį, netradicinį asmens įvardijimą „hen“ įvardžiu vertino teigiamai (68 % komentavusiųjų). Minėtose lietuviškose bendruomenėse didžiausia komentavusiųjų dalis modernų, pakankamai naujai atsiradusį nepriesaginės lietuviškos moteriškos pavardės variantą, kurį pasirinkusi moteris gali įvardyti save ir būti įvardijama, taip pat vertino teigiamai (43 % komentavusiųjų). Tačiau beveik apytikriai lietuviškose bendruomenėse išreikštas ir neutralus vertinimas dėl nepriesaginės lietuviškos moteriškos pavardės varianto pasirinkimo, ar kurią nors pusę palaikantis vertinimas nėra išreiškiamas (39 % komentavusiųjų). Pastebima, kad švediskose bendruomenėse neutraliai vertinusių, ar požiūrio neišreiškusių asmenų apie „hen“ įvardžio vartoseną buvo kur kas mažiau – 22 %). Tiek švediskose virtualiose bendruomenėse įvardžio „hen“ vartoseną, tiek lietuviškose virtualiose bendruomenėse nepriesaginės lietuviškos moteriškos pavardės pasirinkimą, neigiamai vertino mažiausias žmonių kiekis: „hen“ įvardžio vartoseną neigiamai vertino 10 % atsakiusiųjų, lietuviškas moteriškas nepriesagines pavardes neigiamai vertino 18 % atsakiusiųjų.

Taigi, didžiausia žmonių dalis tiek švedų, tiek lietuvių virtualiose bendruomenėse modernius, netradicinius asmens įvardijimo būdus, kuriais (ne)tikslingai visuomenei neiškomunikuojama tam tikra, socialiniame kontekste svarbi informacija, vertino teigiamai. Kiek mažiau komentavusiųjų neišreiškė tvirtos pozicijos, ar vertino neutraliai. Lietuvoje nepriesaginių lietuviškų moterų pavardžių pasirinkimą žmonės vertino labiau neutraliai, negu asmenys švedų virtualiose bendruomenėse, vertindami įvardį „hen“. Mažiausiai asmenų tiek Švedijos, tiek Lietuvos virtualiose bendruomenėse šiuos asmens įvardijimo būdus vertino neigiamai. Galima daryti prielaidą, jog šiose tiek švedų, tiek lietuvių virtualiose bendruomenėse žmonės yra linkę netradicinius, modernius asmens įvardijimo būdus vertinti teigiamai, rasti tam argumentų, kuriuose glūdi ir *naratyvai*.

5.1. Požiūrio į „hen“ įvardžio vartoseną klasifikacija. Teigiamas ir neutralus vertinimas. Pozicionavimas ir naratyvai

Iš teigiamai vertinusių komentavusiųjų, didžiausias komentavusiųjų kiekis (47 komentavusieji) atsakė, kad į „hen“ įvardį reaguoja teigiamai. Šių komentavusiųjų nuomonė ir pasirinkimas argumentuoti nebuvo. Dažniausiai pasikartojantys žodžiai komentaruose buvo: „*vertinu teigiamai*“, „*puikus žodis*“, „*geras žodis*“, „*gerai*“. Toks komentarų kiekis yra svarbus bendrai komentarų kiekio imčiai, tačiau dėl argumentavimo nebuvimo *naratyvas*, ar *pozicionavimas* negali būti išskiriami.

35 žmonės pabrėžė, kad šį įvardį vartoja, kuomet subjekto lytis jiems yra nežinoma, arba neturi jokios reikšmės kontekste. Pvz.:

„*Bra ord som ersätter ”hon eller han”. Som nu när vi ska rekrytera en ny person och säger ”när hen börjar” eftersom vi inte vet vem som får tjänsten än.*“ (liet. „*Geras žodis, kuris pakeičia „ji arba jis“.* Kuomet įdarbiname naują žmogų ir sakome „kai jis („hen“) pradės“, nes dar nežinome, kas gaus darbą“).

„*Älskar det, mycket användbart. Könsneutralt, ett bra sätt att förmedla könens lika värde och en bra utgångspunkt från arbete med te x "kan hen ha rosa tröja?"*“ (liet. „*Myliu jį (šį įvardį), labai pasitarnaujantis. Lyčiai neutralus, geras būdas perteikti vienodą lyčių vertę ir geras atspirties taškas darbui su „x“: „ar „hen“ gali dėvėti rožinius marškinius?“*).

Tokie pavyzdžiai iliustruoja, jog „hen“ įvardis pasitarnauja įvardijant dar nematytą, nesutiktą asmenį ne pritaikant spėjimus apie jo lytį, pvz., „*mūsų įmonėje netrukus įsidarbins naujas darbuotojas, arba darbuotoja*“, o įsmedeninant jį pasitelkiant įvardį „hen“. Tokiu atveju tai gali ne tik pasitarnauti įvardijant nežinomą asmenį, bet ir padėti išvengti nejaukių situacijų, pvz., tikimybės, jog asmuo bus palaikytas priešingos lyties atstovu negu yra, praktiškai nėra. Tokio tipo komentarų būta ir daugiau. Vienas iš komentavusiųjų asmenų taip pat paminėjo, jog žodis praverčia, kuomet žinomas faktas, jog į darbovietę buvo įdarbintas žmogus, bet dar nežinome jo lyties. Taip pat:

„*Använder hen i enstaka fall. Speciellt i text, mindre sällan i tal. När könet är mindre viktigt för meningen eller när man vill göra någon anonym.*“ (liet. „*Naudoju „hen“ tam tikrais atvejais. Ypač tekste, rečiau kalboje. Kai lytis sakinyje yra mažiau svarbi, arba kai norima ką nors išlaikyti anonimu*“);

Šiame pavyzdyje pastebima, kad „hen“ įvardis suteikia galimybę komunikacijos metu anonimizuoti asmens lytį kontekste. Šis įvardis tarsi įgalina teisę nenurodyti lyties nusakančio įvardžio komunikuojant. Amens lyties nurodyti nėra būtina. Taip pat pastebimas ir šio įvardžio

dinamiškumas. Įvardis „hen“ leidžia prisitaikyti prie to, kaip tam tikras asmuo pats *pozicionuoja* ir suvokia save:

„Har jag elever som använder hen som sitt pronomen gör jag självklart det också. Jag använder det om teoretiska personer när kön helt enkelt inte är viktigt eftersom det är ordet svenskan har för att motsvara engelskans "they". Vårt ord är yngre (men verkligen inte så ungt som många tror) men fyller en språklig funktion. Det är ju helt enkelt det ord svenskan erbjuder för situationer när han/hon inte är applicerbart.“ (liet. „Turiu mokinių, kurie vartoja „hen“ kaip save apibūdinantį įvardį, tuomet aš irgi naudoju. Vartaju apie tariamus žmones, kai lytis tiesiog nėra svarbi, nes būtent tai yra žodis atitinkantis anglišką „they“ (liet. „jie“). Mūsų žodis yra jaunesnis (bet tikrai ne toks jaunas, kaip daugelis galvoja), bet atlieka kalbinę funkciją. Tai yra tiesiog žodis, kurį švedas siūlo situacijoms, kai jis/ji netinka“);

Komentavusysis teigia, kad vienas iš atvejų, kuomet jis vartoja šį įvardį yra būtent tada, kai pats asmuo save įvardija „hen“ įvardžiu, t. y. turi skirtingą savęs *pozicionavimą* negu kita visuomenės dalis. Pastebima, kad šis įvardis naudojamas apdairiai, skrupulingai, kai lyties kontekstas yra nesvarbus, arba tik kai gaunamas asmens, apie kurį kalbama, pritarimas jį įvardyti hen“ įvardžiu.

Kiti 19 komentavusiųjų taip pat pastebėjo, kad įvardis „hen“ labiau pasitarnauja tekste, negu šnekamojoje kalboje. Pvz.:

„Jag håller med föregående. Ett könsneutralt ord som lämpar sig bäst i text (när man inte vet könet på personen som omnämns)“ (liet. „Sutinku su prieš tai pasisakiusiais. Lyties atžvilgiu neutralus žodis, kuris geriausiai tinka tekste (kai nežinoma paminėto asmens lytis)“).

Galima išskirti ir kitus argumentus apie „hen“ įvardžio vartosenos privalumus tekste, o ne šnekamojoje kalboje, pvz., komentavusiųjų paminėti: „*rašant išlaikomas anonimiškumas*“, „*praktiškumas*“, „*galėjimas įvardį panaudoti dokumentuose, kur lytis neturi būti nurodoma, arba dokumentuose, kurie yra konfidencialūs*“ (2 komentarai), „*kai reikalingas diskretiškumas*“. Pastebima, kad komentavusiųjų išvardyti įvairūs rašytiniai tekstai, kur gali būti pritaikomas minėtas įvardis: tekstas egzamino metu, dokumentai, neapibrėžtos formos tekstas, elektroniniai laišakai. 1 asmuo į šiuos komentarus pateikė atsaką be kontrargumento, jog šis įvardis kaip tik labiau pritinka šnekamojoje kalboje negu tekste.

Šiuo atveju kaip teigiamo vertinimo argumentą galima laikyti komentavusiųjų žodžių junginius: „*geras žodis*“, „*lyties atžvilgiu neutralus žodis*“, o už jų glūdintis *naratyvas* yra omenyje turimas *anonimiškumo nurodymas*. Pastebima, kad šis įvardis padeda įvardyti ir apibrėžti anonimą tiek socialinėse, fizinėse situacijose (įdarbinimo metu), tiek nesant realiam fiziniam kontaktui, pvz., rašytinėje kalboje, kuomet nežinoma subjekto lytis. Todėl galima daryti prielaidą, kad norint įvardyti mums nežinomą asmenį švedų kalboje nėra būtina pasitelkti lytį apibrėžiančių įvardžių „hen“, (liet.

„ji“), „han“ (liet. „jis“) ir tokiu atveju bandyti nuspėti, kokia galėtų būti asmens lytis. Būtent šis įvardis tokio tipo spėjimų padeda išvengti.

Nors ir tyrimo klausimas minėtose socialinio tinklo „Facebook“ švediškos grupėse buvo neutralus, be pateiktų užuominų į vieną ar kitą asociaciją, vis dėlto net 22 komentavusieji šį įvardį vertino teigiamai, tačiau vienu, ar kitu aspektu šį įvardį siejo su asmens priklausymu LGBT, ar *queer* žmonių bendruomenėms. Pvz., iš šių 22 komentavusiųjų, 5 žmonės atsakė, kad šį įvardį vertina teigiamai, nes jis puikiai pasitarnauja, kuomet asmuo save identifikuoja kitaip negu „jis“, arba „ji“, arba jo fiziologinė lytis nesutampa su ta lytimi, su kuria jis save tapatina, pvz.:

„Ett väldigt bra pronomen både i text och i tal för hon/han eller för personer med en annan köndidentitet än han/hon. Vi använder det i skolan.“ (liet. „Labai geras įvardis tiek tekste, tiek kalboje apie žmones, kurių lytinė tapatybė yra kitokia negu jis/ji. Šį įvardį mes naudojame mokykloje.“)

Iš 22 komentavusiųjų, 8 žmonės argumentavo, kad šis įvardis išreiškia pagarbą žmonėms, kurie save identifikuoja kaip priešingos lyties, ar nepriskiria savęs vyriškai, ar moteriškai lyčiai. Iš šių 8 komentarų, 1 komentavęs asmuo paminėjo, jog nors tokią įvardijimo formą jis vertina teigiamai, pats nenorėtų būti įvardijamas „hen“ įvardžiu. Taigi, nors asmuo save *pozicionuoja*, kaip teigiamą poziciją išreiškiantį, vis dėlto už to gali slypėti neigiamą požiūrį išreiškiantis *naratyvas*, tam tikra atskirtis tarp savo identiteto, pvz., stipriai išreikštos lyties tapatybės ir identiteto, kurį asmuo sieja su „hen“ įvardžiu. Galima daryti prielaidą, kad toks asmuo gali būti nusiteikęs priešiška prieš suvokiamą „hen“ identitetą savo atžvilgiu. Iš 22 asmenų, kurių komentaruose vienaip, ar kitaip atsispindėjo *siejimo su LGBT bendruomene naratyvas*, 9 komentavusieji savo vertinimą pagrindė tuo, jog šis įvardis padeda kovoti su diskriminacija dėl priklausymo LGBT bendruomenei. Pvz.: „*palaiko LGBT*“, „*leidžia priešintis ir diskutuoti apie lyčių normas*“. Taip pat šis įvardis pasitarnauja griauinant stereotipus apie lytis:

„Jag tycker det fantastiskt... ett ord som är fritt från alla för och nackdelar med hon och han... här får du vara precis vad du vill.. skapa ditt helt egna.. du behöver inte välja antingen eller... utan konstruera ett både och... kön konstrueras.. könsattityder lika så.. låt hen bli en fristad för alla som vill något annat utöver det könsstereotypa skiten som härjar fritt“ (liet. „*Manau, kad tai fantastiška... žodis, kuris yra laisvas nuo visų „ji“ ir „jis“ privalumų ir trūkumų... čia tu gali būti tu, ko nori būti... susikurti visiškai savo... tau nereikia rinktis „nei“, „arba“... bet konstruoti abu ir... lytis yra sukonstruota... požiūris į lytį yra toks pat... tegu tai tampa prieglobsčiu visiems, kurie nori kažko kito, be lyties stereotipo tipo mėšlo, kuris siautėja laisvai“);*

„Jadå! jag använder gärna "hen", "dem" eller "eleven". jag känner att det är viktigt att använda de här orden för att vara mer inkluderande för de som inte identifierar sig i, eller som identifierar sig i både, han/hon. jag tycker även det är mer professionellt att använda de orden när jag pratar med eht eller någon

annan utifrån. när jag använder dessa ord tycker jag inte heller att jag bidrar till könsstereotyper“ (liet. „Taip! Su malonumu vartoju „hen“, „jie“, ar „mokinys“. Manau, kad svarbu vartoti šiuos žodžius, kad būtų labiau įtraukiami tie, kurie nesitapatina su šiais įvardžiais, arba kurie save tapatina su abiejais – „jis“/„ji“. Netgi manau, kad profesionaliau yra vartoti šiuos žodžius, kai kalbu su kažkuo iš išorės. Taip pat manau, kad vartodamas šiuos žodžius neprisidedu prie lyčių stereotipų“).

Pabrėžtina, kad šio įvardžio savybes, funkcijas kalbinėje aplinkoje svarsčiusių ir konkrečios pozicijos neišreiškusių 8 žmonių neutraliai kategorijai priskirtuose komentaruose taip pat pastebimas kvestionavimas apie šį įvardį ir iš to kylančius lyties klausimus. Lygiai taip pat pastebimas ir *priklausymo LGBT bendruomenei naratyvas*. Pvz.: „*vartodami šį žodį manome, kad turime teisę nustatyti asmens lytį ir įvardyti jį „hen“, „visuomenėje yra trys lytys, todėl šis įvardis turi būti kalboje“, „svarbiausia gerbti visus, nepaisant kokios lyties jie bebūtų“*. Taigi, minėtini pavyzdžiai rodo šių žmonių argumentavimą, jog įvardžiu „hen“ apibrėžiame, nustatome žmogaus lytį, kuri, jų supratimu, yra kitokia, arba net kita negu „jis“, arba „ji“. Dar kiti 2 komentavusieji asmenys neįvardijo savo pozicijos, bet kaip ir teigiamai „hen“ įvardį vertinę asmenys, pabrėžė, kad į asmenį kreipiasi „hen“ įvardžiu jei: 1) asmuo pats to nori, tačiau mieliau kito žmogaus įvardijimui renkasi žodį „asmuo“; 2) jei žmogus, į kurį kreipiasi, save identifikuoja kaip „hen“, priešingu atveju, kreipiantis į asmenį vartojami įvardžiai „jis“, „ji“.

Tokių pavyzdžių būta ir daugiau. Dar 12 pakomentavusiųjų neišreiškė konkrečios teigiamos, ar neigiamos nuomonės, bet kvestionavo įvardžio „hen“ vartojimo būtinybę, pvz., teigė, kad prioritetą renkasi kitokiems asmens įvardijimo būdams, kvestionavo, kodėl tuomet yra tipiškai berniukų ir mergaičių vardai. Prioritetinį žodį, skirtą įvardyti kitą asmenį, šie atsakantieji mieliau rinkosi: „žmogus“, „jis, ar ji“, „asmens vardas“, „paprasti įvardžiai“, profesijos, pareigų, ar užimamos veiklos įvardijimas, pvz. – „mokinys“, vietoje įvardžio „hen“, pvz.:

„Det är bra att det finns, men jag använder det sällan. Enbart om det är en person som vill att jag använder det pronomenet på denne. I övrigt använder jag mest ”Den person” för att inkludera alla benämningar oavsett vad personen i fråga identifierar sig som. Det finns ju även de som vill ha pronomen ”den/det” 😊“ (liet. „gerai, kad šis žodis yra, bet retai jį naudoju. Nebent tada, kai asmuo nori, kad jį įvardyčiau šiuo įvardžiu. Kitu atveju dažniausiai naudoju žodį „asmuo“, kad įtraukčiau visus vardus, neatsižvelgiant į tai, kaip nurodytas asmuo. Yra ir norinčių būti įvardijamų įvardžiu den/det³ 😊“).

³ Švedų kalboje esantys parodomieji įvardžiai, įprastai vartojami kalbant apie daiktus ir nebūdingi įvardijant žmogų. Panašiu palyginimu galima laikyti anglų kalboje esantį įvardį „it“ (liet. „tai“).

Taigi, nors šie asmenys tiesiogiai ir atvirai savo pozicijos apie „hen“ įvardį neišreiškia, pastebima, kad dėl neminėtų priežasčių jie prioritetą vis tik teikia lytį nusakantiems įvardžiams „jis“, „ji“, ar kreipiasi į asmenį vardu, kuris tradiciškai socialiniame kontekste taip pat nusako asmens lytį. Galima daryti prielaidą, jog nežinant asmens lyties, panašią poziciją išreiškiantys asmenys mieliau pasitelkia daiktavardį „asmuo“, „žmogus“, ar (jei yra žinoma) nurodo žmogaus specialybės, ar užimamų pareigų pavadinimą. Tikėtina, kad toks pasirinkimas nekelia asociacijos apie asmens priklausymą LGBT bendruomenei. S. Wortham (2001: 70–75) aiškina, kad tokie pasakymai, kaip: „*mano kaimynas, gydytojas, apgavikas*“ gali būti naudojami siekiant įvardyti vieną ir tą patį asmenį, tačiau šie žodžiai *pozicionuoja* žmogų skirtingai pagal jo moralinę charakteristiką ir tapatybės aspektus (Deppermann 2015: 376). Taigi, galima teigti, kad asmenys, kurie *nepozicionuoja* kito žmogaus kaip LGBT atstovo, jam įvardyti renkasi žmogaus vardą, profesijos pavadinimą ir kt. įvardijimus, apibūdinimus. Ir priešingai, žmonės, kurie tą patį asmenį pozicionuos su, pvz., translyčiu, ar neapibrėžtos lyties asmeniu, jį įvardins „hen“ įvardžiu.

3 atsakiusieji pabrėžė šio įvardžio reliatyvumą, gebėjimą jį pritaikyti įvairiose situacijose ir įvairiomis aplinkybėmis. Įvardis padaro kalbą patogesnę, paprastesnę: „*patogu linksniuoti*“ (1 komentaras), įvardis atlieka tam tikras funkcijas: „*funkcionalus įvardis*“ (1 komentaras), „papildo įvardžius „ji“ ir „jis“ (1 komentaras). Galima teigti, kad tokie argumentai gali būti sietini su įvardžio *funkcionalumo kalboje naratyvu*. Dar 5 atsakiusieji tokį įvardį lygino jau su pažįstamais įvardžiais kitose šalyse, ar kalbose, ar tikriniais daiktavardžiais, kuriuos vartojant ne visada galima nuspręsti apie žmogaus lytį, pvz.:

„*I Finland har hen(hän) funnits hur länge som helst. Inget konstigt.*“ (liet. „*Suomijoje hen (hän) jau yra seniai. Nieko keisto*“).

Taip pat: jau minėtas pavyzdys „*toks įvardis yra ir Suomijoje*“ (1 komentaras), „*toks įvardis yra Prancūzijoje, Suomijoje*“ (1 komentaras). Šis įvardis 3 skirtinguose komentaruose yra lyginamas su vardais, kurie nenusako lyties, pvz., vardai „*Kim*“, „*Erik*“, „*Hanna*“, kuriuos tuo pačiu Skandinavijoje gali turėti ir moterys, ir vyrai (SKANDV-1). Tokie palyginimai labiausiai gali būti sietini su *priklausymo skandinavams naratyvu*, kadangi tik 1 asmuo šalia suomių pavyzdžio paraleliai paminėjo ir prancūzų kalboje esantį pavyzdį. Kituose 3 komentaruose sutinkami Skandinavijos regione ypatingai populiarūs vardai. Štai, vardas „*Erik*“ 2021 m. duomenimis pagal populiarumą tarp švedišκών vardų buvo 75 pozicijoje, o vardas „*Hanna*“ – 69 pozicijoje (SKANDV-1). Todėl galima daryti prielaidą, kad tokiu argumentavimu asmuo atranda tam tikrą panašumą tarp visų skandinavų ir juos sugretina. Pastebima, kad daugumos atsakiusiųjų panašumas ir lyginimas įvardžio „hen“ su kitomis raiškos priemonėmis, nenusakančiomis lyties, šių komentavusiųjų suprantamas kaip teigiama

ypatybė. Tačiau „hen“ įvardžio teigiamai vertinamas funkcionalumas sulaukė ir priešingų reakcijų: nors 1 komentavęs asmuo teigė, jog šį įvardį vertina teigiamai, tačiau pabrėžė, kad tai priklauso nuo aplinkybių, pvz.: „*jei asmuo gyvena Jemtlando regione, Švedijoje, įvardis „n’hen“ reikštų kreipimąsi į vaiką*“. Taigi, galima daryti prielaidą, kad prefikso „n“ pridėjimas prie „hen“ įvardžio jau galėtų kelti visai kitas asociacijas, jei šis įvardis būtų vartojamas būtent tam tikrame Švedijos regione.

Dar kiti 16 atsakiusių pabrėžė, kad į įvardį „hen“ reaguoja neutraliai. Kiti 3 asmenys atsakė, kad šį įvardį naudoja, 1 asmuo pažymėjo, kad nenaudoja. Ši atsakiusių grupė platesnės nuomonės ir pozicijos nepateikė.

5.2. Požiūrio į „hen“ įvardžio vartoseną klasifikacija. Neigiamas vertinimas.

Pozicionavimas ir naratyvai

Iš 20 asmenų, išreiškusių neigiamą poziciją, 12 žmonių pakomentavo, jog šį įvardį vertina neigiamai. Platesnė argumentacija nebuvo pateikta. Pvz., „*šiuo įvardžiu niekada neįvardintų savo vaikų*“. Šie atsakiusieji pateikdami atsakymą pasitelkė neigiamą konotaciją turinčius prieveiksmius, jog vertina „*neigiamai*“, „*siaubingai*“, pvz.:

„*Tycker inte om ordet och undviker det helst förutom på engelska*“ (liet. „*Nemėgstu šio žodžio ir stengiuosi jo vengti, išskyrus anglų kalboje*“).

Kiti 3 asmenys „hen“ įvardžio vartoseną vertino neigiamai, pagrįsdami, kad šis įvardis: „*skamba kvailai*“, „*skamba beasmeniškai*“, „*skamba kaip žodis višta*“⁴, pvz.:

„*Använder det inte, låter fånigt!*“ (liet. „*Nenaudoju, skamba kvailai!*“)

Taigi, galima teigti, kad šie asmenys šį įvardį neigiamai vertina todėl, nes sieja jį su *estetiškumo praradimo naratyvu*. Skirtingai negu dėl *anonimiškumo naratyvo*, pastebėtina, kad šis *naratyvas* teigiamai per estetiškumo prizmę atsakiusių vertinamas nebuvo. Tai reiškia, kad iš visų atsakiusių nei vienas asmuo nenurodė, kad įvardžio „hen“ skambesys jiems yra gražus, malonus ausiai.

Kaip ir 22 teigiamai vertinę, 10 kvestionavę „hen“ įvardį ir sieję jį su priklausymu LGBT bendruomenei, šiuo atveju 2 asmenys „hen“ įvardžio vartoseną taip pat siejo su *priklausymo LGBT bendruomenei naratyvu*, tačiau tai vertino neigiamai: „*šis įvardis – lyties keitimas viduryje*

⁴ Švedų kalboje esantis homonimas „hen“ taip pat reiškia ir daiktavardį „višta“.

sakinio“, vertinama neigiamai, tačiau „*jei mano vaikas būtų „hen“ , jį vis tiek priimčiau*“. Matoma, kad pirmojo pavyzdžio atveju šio įvardžio pavartojimas siejamas su lyties keitimu kalboje ir tariamas lyties keitimo faktas kalboje vertinamas neigiamai. Antrojo pavyzdžio atveju komentuojujantis šį įvardį vertina neigiamai, tačiau save *pozicionuoja* kaip tolerantišką asmenį, „*kuris priimtų savo vaiką jei jis būtų „hen*“. Šiuo atveju galima daryti prielaidą, kad su įvardžiu „hen“ gali būti siejamas vaiko priklausymas LGBT bendruomenei ir įvardis „hen“ tapatinamas su savo tam tikros lyties suvokimu.

Kad įvardis „hen“ kai kuriems asmenims yra siejamas su kita lytimi negu, fizinė, ar suvokiama žmogaus lytis, matoma iš aiškiai nubrėžtos opozicijos tarp savo lyties ir „hen“ tariamos lyties, pvz.:

„Jag vill inte bli kallad hen, det känns opersonligt och inte som jag. Jag är hon. Men har inga problem med att använda ordet hen i sammanhang och situationer där det förväntas och där personer vill bli kallade hen“. (liet. „*Nenorėčiau, kad mane vadintų „hen“, nes tai skamba beasmeniškai ir „kaip ne aš“. Aš esu „ji“.* Bet nėra jokių problemų pavartoti šį žodį kontekste ir situacijose, kur šio žodžio tikimasi, arba kuomet žmonės nori būti įvardijami „hen““).

Nors ir moteris siekia save *pozicionuoti* kaip tolerantišką ir prie įvairių situacijų bei kontekstų prisitaikančią asmenybę, vis dėlto komentare yra pastebima atskirtis tarp savosios lyties ir kitokios lyties – „hen“. Šis įvardis suvokiamas kaip neapibrėžiantis, nenurodantis asmens, todėl kas vieniems komentavusiems yra teigiamas šio įvardžio aspektas, ši komentavusioji tai suvokia kaip neigiamą šio įvardžio ypatybę.

G. Lucius-Hoene ir A. Deppermann pateikia pavyzdį, jog pasakotojas gali savąjį „aš“ *pozicionuoti* su kažkuo, kas yra atviras, sąžiningas pats sau ir yra atsivertęs į moraliai aukštesnę poziciją (Deppermann 2015: 379). Tokiu pavyzdžiu galima būtų laikyti asmens pasisakymą, jog jis „hen“ įvardį vertina neigiamai, tačiau jei jo vaikas būtų „hen“ – šis jį priimtų. Visų pirma, komentavęs asmuo tiesiogiai išreiškia savo poziciją, jog šį įvardį vertina neigiamai. Taip pat šis asmuo vaiko subjektą įvardina įvardžiu „hen“: („*jei mano vaikas būtų „hen*“), kas gali būti traktuojama kaip aliuzija į vaiko siejimą su priklausymu LGBT bendruomenei, kas paaiškintų asmens neigiamą požiūrį į šį įvardį. Tačiau asmuo save bendruomenės nariams siekia *pozicionuoti* kaip tolerantišką asmenį, ką galima būtų traktuoti kaip moraliai aukštą vertybę, todėl asmuo savo sakinyje priduria, kad savo vaiką vis tiek priimtų. Taip pat tai gali būti siejama su eliminavimo principu. Eliminuojami kiti, suvokiantys save kaip „hen“, išskyrus būtent savą vaiką, su kuriuo sieja giminystės ryšys. Taigi, galima teigti, kad už to slypinčioje siužeto linijoje, t. y. *naratyve*, eliminuojami kiti, kurie neturi giminystės ryšio su komentavusiuoju asmeniu. Šiame komentare gali būti pastebimas netgi tam tikras segregacijos

motyvas. Segreguojami LGBT atstovai, tačiau išimtis suteikiama „vaikui“. Šis priimamas ir neregruojamas.

1 asmuo „hen“ įvardį vertino neigiamai, nes jo nuomone, šis įvardis pakeitė standartinius įvardžius rašytinėje kalboje:

„Finns tillfällen då det bör användas. Tyvärr har hen inte bara bytt ut han och hon utan även den. T o m i texter där det verkligen ska vara den: akademiska texter, texter från kommuner, artiklar... (liet. „Yra atvejų, kai jį (šį įvardį) reikia naudoti. Deja, jis pakeitė ne tik „jį“ ir „ją“, bet netgi „den“, kur tai tikrai turėtų būti: akademiniuose tekstuose, savivaldybių tekstuose, straipsniuose...“).

Taigi, galima pastebėti, kad tas pats *anonimiškumo naratyvas* gali būti suvokiamas tiek teigiamai, tiek neigiamai. 19 komentavusiųjų žmonių lyties nenusakančio įvardžio „hen“ panaudojimą tekste vertino teigiamai. Tuo tarpu, šis komentavęs asmuo anonimiškumą rašytinėje kalboje jau vertino neigiamai, argumentuodamas, kad šis įvardis išstūmė įvardžius „jis“, „ji“ ir parodomąjį įvardį „den“ iš rašytinės kalbos.

Tik 2 asmenys nurodė, kad įvardį „hen“ vertina neigiamai, argumentuodami tuo, kad prie šio įvardžio yra sunku priprasti. Toks argumentavimas gali būti traktuojamas kaip opozicija *funktionalumo naratyvui*, t. y. – *funktionalumo nebuvimas*.

5.3. Požiūrio į nepriesaginių lietuviškų moteriškų pavardžių vartoseną klasifikacija.

Teigiamas ir neutralus vertinimas. Pozicionavimas ir naratyvai

Iš 102 teigiamai nepriesagines lietuviškas moteriškas pavardes vertinusių asmenų, 8 asmenys pareiškė, jog nepriesagines lietuviškas moteriškas pavardes vertina teigiamai, tačiau platesnės argumentacijos pateikta nebuvo. Ši komentarų dalis yra svarbi bendrai komentarų imčiai.

Iš 102 teigiamai nepriesagines lietuviškas moteriškas pavardes vertinusių asmenų, 57 asmenys pabrėžė, jog tokią pavardės pasirinkimo formą vertina teigiamai, nes: „*gražiai skamba*“, „*skamba gražiau negu -ienė*“, „*lengviau skamba*“, „*smagiau skamba*“, „*lengviau skamba, kai sunku išstarti vyro pavardę*“, pvz.:

„Mano atveju - ienė, negražiai skambejo <...> Norejau trumpesnes:)“;

„Aš rinkausi pagal tai kaip skamba sutrumpinta ir tradicinė, man gražiau skambėjo su -ė, tai tokią ir pasirinkau 😊“.

Net 14 asmenų iš šių 57 komentavusiųjų, kaip privalumą įvardijo pavardės trumpumą, pvz., „*kuo trumpiau – tuo geriau*“. Taigi, vienas iš svarbiausių aspektų, lemiančių teigiamą vertinimą, yra pavardės skambesio grožis. Šie asmenys trumpesnę pavardės variantą suvokia kaip gražų, patrauklų. Svarbiausias veiksnys, lemiantis teigiamą požiūrį į nepriesagines pavardes, yra estetika, kurią galima būtų sieti su *estetiškumo naratyvu*. Galima teigti, kad tokios moteriškos pavardės varianto pasirinkimas yra suvokiamas kaip estetiškas būdas reprezentuoti save kitiems.

7 moterys nepriesagines lietuviškas moteriškas pavardes vertino teigiamai, argumentuodamos, jog nepriesaginė moteriška pavardė joms siejasi su jaunatviškumu: „*-ė skamba šiuolaikiškiau*“ ir priešingai – tradicinė priesaginė ištekėjusios moters pavardė joms siejosi ne tik su senumu: „*primena močiutę*“, „*prideda 40 metų*“, „*aplinkoje išgirdus „-ienė“ tikimąsi išvysti seną moterį*“ bet ir su senomis pažiūromis: „*primena Sovietų laikus*“, „*XX amžių*“, su neigiamomis fizinėmis ypatybėmis: „*su stora moterimi*“, pvz.:

„<...> o ir labai sena jaučiausi 🙄“;

„-ienė labai jau senamadiška 😞 XXa. 😞“;

„*Niekada net nesvarsciau imti su -iene, man -e skamba šiuolaikiškiau. Niekas nepriestaravo siuo mano pasirinkimu(nors niekas man to nesake) tik buvo daug nustebusiu tokiu pasirinkimu. Taciau man reikes tokia pavarde "nesioti" ne jiems, tad nekreipiau demesio 😊*“.

Dar 3 moterys nepriesaginės pavardės pasirinkimą argumentavo tuo, jog tradicinė priesaginė pavardė joms siejosi su vyro motina. Galima daryti prielaidą, kad tokios asociacijos taip pat gali apeliuoti į vyresnę moters amžių ir nenorą lygiuotis su ja. Tai, kas ilgą laiką būta iki VLKK 2003 m. nutarimo dėl lietuviškų moteriškų pavardžių įteisinimo, suvokiama kaip nusistovėjusi tuometinė norma, o pokyčiai įsigalioję nuo 2003 m. gali būti suvokiami kaip modernus perversmas. Priesaginės ištekėjusios moters pavardės šių komentavusiųjų moterų asocijuojamos su vyresnio amžiaus moterimis, pvz., vyro motina, ar močiute. Taip pat šios pavardės sukelia net tam tikrus stereotipus apie brandaus amžiaus moterį, pvz.: priesaginės ištekėjusios moters pavardės išgirdimas, ar perskaitymas lemia įsivaizdavimą ar netgi įsitikinimą, jog tai nebus jauna moteris. Paminimos net tokios neigiamai vertinamos fizinės ypatybės, kaip nutukimas, kuris įsivaizduojant stereotipiškai taip pat gali būti siejamas su vyresnio amžiaus moterimi. Galima daryti prielaidą, kad teigiamai vertindamos nepriesagines moteriškas pavardes, šios moterys *pozicionuoja* save kaip jaunatviškas, opoziciškas moteris išvardytoms, su opoziciškomis ypatybėmis. Taip nepriesagines moteriškas pavardes vertinantis asmuo gali siekti save *pozicionuoti* visuomenei, kaip jauną moterį, sugebėjusią suvaldyti laiko tėkmę ir nepasenti. Taigi, galima teigti, kad už šio pozicionavimo slypi *jaunystės*

naratyvas ir priešingai – priesaginė ištekėjusios moters pavardė šių komentavusiųjų siejama su *senumo* naratyvu. T. y. pavardei tarsi yra suteikiama funkcija apibrėžti, nurodyti moters vyresnį amžių, ar senesnes pažiūras.

17 moterų pareiškė, jog nepriesaginę moterišką pavardę vertina teigiamai, ar netgi ištekėjus norėjo pasirinkti tokį pavardės variantą, tačiau tam prieštaravo jų sutuoktinis, pvz.: „*vyras sakė, kad pavardė su galūne -ė jau nebe ta pavardė*“, „*vyras labiau už -ienė*“, „*vyras pasakė, kad -ienė išreiškia pagarbą vyrui*“, „*vyras pasakė, kad nesituoks pavardės -ė pasirinkimo atveju*“ ir kt.

Pastebima, kad dalis komentavusiųjų moterų, nors ir norėjusios pasirinkti nepriesaginės ištekėjusios moters pavardės variantą, vis dėlto džiaugėsi paklaususios vyro ir pasirinkusios priesaginę ištekėjusios moters pavardę:

„*Mūsų istorija buvo tokia. Iš pradžių aš labai norėjau su -ė. Būčiau buvus <...>. Mano vyras nesutiko. Jis visada pageidavo mano pavardės, kad būtų -ienė. Vis dėlto priėmiau sprendimą tapti <...ienė> ir nei kiek nesigailiu. Džiaugiuosi, kad paklausiau vyro*“;

„*Aš norėjau su -ė, bet vyras norėjo kad būtų -ienė ir viskas 😊 Neradę kompromiso, nusprendžiau būti -ienė, ilga pavardė, bet tradicinė. 😊*“

Galima teigti, kad tokio pobūdžio komentaruose atsispindi komentavusiųjų moterų vyrų patriarchalinio pasaulio modelio suvokimas. Remiantis tokiu suvokimu, galima daryti prielaidą, jog santuoka – tai centrinis gyvenimo įvykis, o priesaginės ištekėjusios moters pavardės pasirinkimas – santuokos įprasminimas, išreiškiant pagarbą vyrui. Tai – *moters priklausomumo nuo vyro naratyvas*. Moteris negali pasirinkti nepriesaginės pavardės, vyrui tam nepritarus, nes vyras pasitelkia manipuliacinius argumentus, pvz.: 1) nesutiks vesti moters, 2) teigs, jog pasirinkusi nepriesaginės ištekėjusios moters pavardę, ji parodys jam nepagarbą, 3) teigs, jog toks pasirinkimas netradiciškas, 4) teigs, jog tokiu atveju moteris sulauksianti patyčių iš vyro šeimos ir kt. argumentai. *Moters priklausomumo nuo vyro naratyvą* sustiprina ir moters pritarimas tokiam vyro pasiūlymui. Nors šios 17 moterų ir teigiamai vertino nepriesaginę moterišką pavardę, ar net pačios ją norėjo pasirinkti, vis dėlto didžioji jų dalis viešai išreiškė poziciją, jog džiaugėsi paklaususios vyro ir pasirinkusios pavardę *-ienė*. Moteriai ant pečių neužgula atsakomybė priimti sprendimą dėl pavardės pasirinkimo, o atsakomybė permetama vyrui. Pastebima, kad vyro sprendimas yra galutinis, tačiau 2 moterys įvardijo, kad nepriesaginę moterišką pavardę vertina neigiamai, nes „*vyras neleido*“, „*vyras pasakė, kad -ė – pasityčiojimas iš pavardės*“. Tokios pozicijos lemia kvestionavimą, ar iš tiesų šios 2 moterys nepriesagines pavardes vertina neigiamai, ar visgi tokią jų poziciją lėmė vyro nuomonė. Tokiu atveju už tokios pozicijos taip pat slypi *priklausomumo nuo vyro naratyvas*.

Tačiau yra matomas ir toks atvejis, jog vyrui neigiamai vertinant nepriesaginę moterišką pavardę ir pavardžių galūnių skambesį ir reikšmes lyginant su epitetais „durnė“ – „karalienė“, moteris vis tiek pasirinko nepriesaginę moterišką pavardę su galūne -ė, nes taip norėjo pati:

„Mano vyras sužinojęs kad imsiu ė, tai sako žinai yra karalius ir karalienė, arba karalius ir durnė 🙈🙇😄😄😄😄 bet džiaugiuosi kad pasirinkau ė 😊“.

3 vyrai išreiškė savo poziciją, jog nepritaria -ė pavardės varianto pasirinkimui, iš kurių du vyrai pateikė argumentą, jog „yra durnė“ ir yra karalienė“. Pavardės varianto pasirinkimo palyginimas su žodžių žaismu „durnė“ – „karalienė“ sulaukė kitos moters atsako:

„būtent! Aš į tokį kvailą palyginimą atsakau, kad šiais laikais yra aktualesnių palyginimų kaip prezidentas-prezidentė; mokslininkas-moksloninkė; verslininkas- verslininkė.“

Tokios moterų pozicijos parodo moterų nepriklausomumą nuo vyrų ir savęs pozicionavimą, kaip vyro nepavergtos moters. Tokia moteris turi teisę priimti sprendimą pati, nepaisant vyro prieštaravimų ir argumentų, kodėl vertėtų nesirinkti nepriesaginės moteriškos pavardės ištekant. Šiuo atveju pastebima, kad galūnė -ė žodžių žaismu nebelyginama su durnės archetipu, o -ienė – su karalienės, bet lyginama su prestižinėmis pareigomis visuomenėje, gerbiamomis profesijomis, nurodant, kad tokio tipo pareigas visuomenėje šiais laikais užima ne tik vyrai, bet ir moterys.

Nors ir 17 moterų pareiškė, jog jų vyrai prieštarauja nepriesaginės pavardės pasirinkimui, tokią poziciją išreiškė ir 3 vyrai, vis dėlto būta ir vyrų, kurie priešingai – teigiamai vertino vedusių moterų pavardes su galūne -ė, pvz.:

„Aš pasirinkau sutrumpinta galūne -ė, daug paprasčiau ir gražiau skamba. 😊 Man net ir pats Vyras neleido buti-nienė, o sake rinktis -ė. 😊“.

3 moterys pabrėžė, jog jų vyrai neigiamai vertina pavardę -ienė, todėl pritarė jų pasirinkimui pasirinkti nepriesaginės pavardės variantą. 1 moteris nurodė, jog „vyras neleido imti pavardę -ienė“, kas taip pat nurodo priklausomumo nuo vyro naratyvą. Šiuo atveju matoma, kad priklausomumo nuo vyro naratyvas būdingas tiek su noru pasirinkti nepriesaginę moterišką pavardę, tiek – priesaginę. 2 vyrai taip pat nurodė, kad yra už nepriesagines moteriškas pavardes, tačiau, ką mano apie priesagines – nenurodė ir savo nuomonės plačiau neargumentavo. Pastebėtina, kad vyrų, teigiamai vertinančių nepriesagines moteriškas lietuviškas pavardes, arba net neleidžiančių moterims pasirinkti priesaginę pavardę, yra ženkliai mažiau negu vyrų, teigiamai vertinančių ištekėjusios moters pavardę -ienė ir prieštaraujančių nepriesaginės lietuviškos moters pavardės pasirinkimui.

4 asmenys pabrėžė nepriesaginės moteriškos pavardės privalumą gyvenant užsienyje: „trumpesnė pavardė patogiau gyvenant užsienyje“, „užsieniečiams nereikės iškraipyti pavardės“. Tai gali būti sietina su *praktiškumo naratyvu*. Tikėtina, jog toks žmogus siekia praktiškumo naudos, tiki, jog toks pavardės pasirinkimas jo gyvenimą svetur padarys lengvesnį bei patogesnį.

Iš 93 moterų, neutraliai vertinusių nepriesagines moteriškas lietuviškas pavardes, didžiausia dalis (84 moterys) neišreiškė pozicijos palaikančios vieną, ar kitą pavardės variantą, bet teigė, jog jų nuomonė priklausytų nuo to, kokia pavardė yra. Visų moterų, argumentavusių savo nuomonę, pozicija yra sietina su *estetiškumo naratyvu*. Kaip ir moterų, teigiamai vertinusių ištekėjusios moters pavardę su galūne *-ė*, šioms moterims taip pat buvo svarbus jos estetiškumas, pvz.: „svarbu, kad gražiai skambėtų“. Graži pavardė, ar estetiškas pavardės skambesys sietinas su teigiamą semantinę reikšmę turinčiais žodžiais, pvz., moteris, kuri po santuokos pasirinko pavardę *Karalienė*, pakomentavo:

„Priklauso nuo pavardės! Mano atveju rinktis tikrai nereikėjo“.

Matoma, jog pavardei *Karalienė* estetiškumo suteikia tai, jog toks pats bendrinis daiktavardis „karalienė“ reiškia garbingą titulą – karaliaus žmoną, tautos valdovę. Tokių pavardžių būta ir daugiau. Šios moterys nurodė, kad pasirinko galūnę *-ė*, tik todėl, kad jų pavardė siejasi su teigiamomis semantinėmis reikšmėmis, bet jei pavardė *-ienė* sietųsi būtent su šiomis ypatybėmis, jos būtų pasirinkusios pavardę su galūne *-ienė*. Ir atvirkščiai – moterys rinkosi tarp priesaginės ir nepriesaginės pavardės variantų atsižvelgdamos į tai, ar jų būsima pavardė neturės panašumo į pravarde, ar nekels asociacijų su gyvūno pavadinimu, ar neskambės juokingai, neturės panašumo į necenzūrinius žodžius.

Dar viena komentavusioji moteris pritarė, kad pasirinkimas priklauso nuo pačios pavardės, kvestionuodama *Brazauskės*, arba *Brazauskienės* pavardės varianto pasirinkimą:

„Šiaip labai nuo pavardės priklauso prie vieny tinka *-ė*, prie kitų *-ienė* tad kaip gražiau ar praktiškiau skamba, yra pavardžių kur net neįsivaizduoji su visiškai kitokia galūne, jei tekėčiau už dabartinio draugo tikriausiai jokio pasirinkimo neturėčiau kaip tik būti *Brazauskienė* nei *Brazauskė*, nors labai norėjau/noriu trumpos pavardės 🙋 😄 😄 😄“.

Matoma, kad komentavusi moteris nepriesaginę pavardę vertino itin teigiamai, tačiau teigė, kad nepriesaginės *Brazauskės* pavardės varianto jai veikiausiai neleistų pasirinkti vyras. Galima daryti prielaidą, kad vyro nepritarimas pasirinkti nepriesaginį pavardės variantą būtų siejamas ne su *priklausomumu nuo vyro naratyvu*, bet dėl to, kad pavardė *Brazauskienė* labiau asocijuotųsi su Lietuvos politine veikėja, bendrapavarde Kristina *Brazauskiene*, negu pavardė *Brazauskė*. Galima

teigti, kad tokią pavardę pasirinkusi moteris visuomenei transliuotų tam tikrą savo pavardės prestižiškumą.

Tik 9 moterys pasirinkimo nevertino per estetiškumo prizmę, o išreiškė neutralią poziciją, neargumentuodamos, kodėl rinktųsi vieną, ar kitą variantą, pvz.: „kas kaip nori, tas taip renkasi“, „tik jums reikės gyventi su šia pavarde“ ir kt.

5.4. Požiūrio į nepriesaginių lietuviškų moteriškų pavardžių vartoseną klasifikacija. Neigiamas vertinimas. Pozicionavimas ir naratyvai

Mažiausiai komentavusiųjų (42) atvirai neigiamai vertino nepriesagines ištekėjusios moters pavardes ir teigiamai vertino priesagines ištekėjusios moters pavardes. 1 moteris nurodė, jog ištekėjusios moters pavardę su galūne -ė vertina neigiamai, bet platesnės argumentacijos nepateikė. Dar 3 moterys nurodė posakį „yra durnė ir yra karalienė“. Diskusiją pratęsė teigiamai nepriesagines lietuviškas moterų pavardes vertinusios moters komentaras ir jame pateiktas kontrargumentas: „gali būti ir valdovė“. Teigiamai nepriesagines moteriškas lietuviškas pavardes vertinęs vyras taip pat pateikė palyginimą, jog šachmatų figūrose valdovė turi didesnę reikšmę negu karalienės figūra. Šiame besikartojančiame *estetiškumo naratyve* taip pat pastebima, kad pavardei patrauklumo suteikia jos galūnės skambesio panašumas su žodžiu, kuris simbolizuoja elitą, ar aukštą padėtį visuomenėje, pvz., galūne -ienė siejama su žodžiu *karalienė*. Tačiau lygiai taip pat su aukšta padėtimi visuomenėje, ar elitu sietinas ir žodis *valdovė*, komentavusios moters kildinamas nuo nepriesaginės moteriškos pavardės su galūne -ė. Šičia pateikiamas žodis *valdovė* gali būti interpretuojamas kaip žodžio *karalienė* sinonimas. Vyro komentare minimos valdovės figūros šachmatų žaidime pranašumas prieš karalienės figūrą gali būti aliuzija į jo paties poziciją, jog pavardė su galūne -ė jam yra pranašesnė už pavardę su galūne -ienė. Visiems šiems asmenims yra svarbios sukeliamos asociacijos su tam tikru statusu, galia, tačiau skiriasi pats suvokimas, t. y. su koku žodžiu žmonės nori pavardę sieti. Nuo to ir priklauso, ar jie mieliau rinksis pavardę su galūne -ė, ar -ienė.

Estetiškumo naratyvas pastebimas ir dar 25 komentaruose: „-ė skamba grubokai“, „-ienė gražiau skamba“ ir kt.:

„Va o man sutrumpinta skamba jau ne taip gerai. Kažkaip grubi ir tokia šalta o ir šiaip vyro pavardė baigiasi -ius tai nesinorėjo jos iškraipyti. Atrodytu, kad jau iš kitos šeimos su ta sutrumpinta nieko nesakau yra skambančių ir gražiai sutrumpintų“.

Pastebima, jog nors ir moteris, iš pirmo žvilgsnio, išreikštą neutralią poziciją, iš tiesų galima įžvelgti teigiamą priesaginės pavardės vertinimą. Moteris teigia, kad nepriesaginė moteriška pavardė neskamba taip gerai, kaip priesaginė, argumentuodama, jog nepriesaginė moteriška lietuviška pavardė skamba *grubiai* ir *šaltai*. Tačiau šiame komentare glūdi ir dar vienas *naratyvas* – *vedybinio statuso įrodymas*. Moteris nurodo, kad jei ji būtų pasirinkusi nepriesaginę pavardę, atrodytų, jog ji būtų nebūtinai šio, konkretaus vyro žmona.

Tokių komentarų būta ir daugiau. 5 moterys nurodė, jog nepriesagines moteriškas pavardes jos vertina neigiamai, nes jos nenurodo, ar moteris yra ištekėjusi, pvz.:

„Aš už žinoma. Kiekviena renkasi kaip jai gražiau. Man su -ė nei šis nei tas, tai imsiu kaip įprasta -ienė. Ir plus savo mergautinę. O -ytė, -aitė iškart asocijuojais su mergautine, tai jeigu tuoksiuos - lai visi ir žino kad esu susituokus 😊“.

Nors ir ši moteris viešai siekia *pozicionuoti* save kaip neutraliai vertinančią moters pasirinkimus, vis dėlto pastebima, jog priesaginės pavardės vertinamos labiau teigiamai negu nepriesaginės. Vienas iš argumentų – iškomunikavimas apie sutuoktinės statusą visuomenei, pasirenkant pavardę su galūne *-ienė*. Toks pavyzdys nurodo, jog nepriesaginės pavardės yra vertinamos kaip visuomenei neiškomunikuojančios apie moters vedybinių statusą.

8 moterys kaip teigiamas savybes pabrėžė tradicijų tęstinumą, lietuvių kalbos unikalumą, pvz.:

„Man tai labai patinka, kad turime tokia unikalią pavardžių sistemą, man atrodo, kad daugiau niekas pasaulyje tokios neturi. Tai gal geriau didžiukimes ir negriaukime“;

„Tik mes moterys lietuvės turim išskirtinę galimybę turėti pavardę su galūne -ienė. Aš tik už tai“.

Priesaginės lietuviškos moters pavardės teigiamas vertinimas argumentuojamas tuo, jog tai yra unikali Lietuvos pavardžių sistemos ypatybė, o nepriesaginių pavardžių naudojimas pirmajame citatos pavyzdyje yra lyginamas su nusistovėjusios lietuviškos pavardžių tradicijos griovimu. Toks pozicionavimas sietinas su *tautiškumo naratyvu*. Lietuvių tautai būdingas ne tik moteriškų priesaginių pavardžių sistemos unikalumas, bet ir tradicijos. Kai kurių moterų priesaginės moteriškos pavardės yra suvokiamos ir kaip Lietuvos tradicijos dalis:

„Už tradiciją“.

Komentavusios moters pavardė taip pat baigiasi galūne *-ienė*, todėl galima teigti, jog ši moteris save *pozicionuoja* kaip moterį su tradicinėmis, tautiškomis vertybėmis, o moterys, kurios renkasi pavardę su galūne *-ė*, tarsi šias tradicijas sulaužo.

Kiti su tradiciškumu susiję argumentai: „*sugadintos gražios lietuviškos pavardės*“, „*perduodamos iš kartos į kartą*“, „*-ė – tai naujos kartos sumanymas*“.

Iš teigiamai nepriesagines moteriškas pavardes vertinusios moters komentaro taip pat pastebimas priesaginės moteriškos pavardės suvokimas kaip tradicinės:

„*Aš rinkausi pagal tai kaip skamba sutrumpinta ir tradicinė, man gražiau skambėjo su -ė, tai tokią ir pasirinkau*“.

Pasak A. Vanago, tai, kas iš pavardžių vartosenos liko bendrinėje kalboje, įaugo į ją ir sudaro pakankamai savitą įvairių lietuvių moterų pavardžių darybos modelį. Tai yra bendrinės lietuvių kalbos faktas, jis lietuvių moterų pavardėms suteikia savitą, kiek egzotišką koloritą, lyginant su kitų Vakarų Europos kalbų moterų pavardžių darybos modeliu (1982: 106). Tokį komentavusiųjų moterų pagrindimą būtų galima paaiškinti ir tuo, jog pasak R. Miliūnaitės, „*kartu su kitais tikriniais vardais (vietovardžiais, asmenų vardais) pavardės yra kalbos paveldo dalis – reliktinė leksika, padedanti nušviesti ne tik kalbos, bet ir tautos istoriją*.“ (cit. iš Miliūnaitė 2013: 22). Taigi, galima teigti, kad šioms moterims priesaginės pavardės nėra vien tik lietuviškas asmenvardis. Joms jos sukelia sentimentus apie tradicijų tęstinumą, lietuvių kalbos pavardžių sudarymo formos unikalumą, šie aspektai jas verčia didžiuliu pasirinkus tokį pavardės variantą.

5.5. Savęs pozicionavimas virtualios bendruomenės nariams

Kaip pastebima ankstesniuose empirinio tyrimo skyriuose, tas pats naratyvas gali būti suvokiamas tiek teigiamai, tiek neigiamai. Tai priklauso nuo žmogaus požiūrio į tam tikrus klausimus ir pasaulėžiūros. *Naratyvą* galima prilyginti tam tikrai istorijai, kontekstui, kurie yra numanomi, kaip slypintys už tam tikro asmens nuomonės išsakymo. Kiekvienu savo argumentu, nuomonės išsakymu asmuo tampa tam tikros pozicijos šalininku ir siekia bendruomenės nariams ištransliuoti tam tikrą savęs pozicionavimo žinutę (žr. 5, 6 lenteles).

5 lentelė, naratyvai, sutinkami komentaruose vertinant įvardžio „hen“ vartoseną ir komentavusiųjų savęs pozicionavimas bendruomenių nariams

<i>Naratyvai, sutinkami komentaruose vertinant įvardžio „hen“ vartoseną ir komentavusiųjų savęs pozicionavimas bendruomenių nariams</i>		
<i>Asmens komentaras. Pavyzdys:</i>	<i>Koks pasąmoninis naratyvas (istorija, kontekstas) slypi už komentaro?</i>	<i>Kaip ir koku save asmuo siekia pozicionuoti kitiems virtualios bendruomenės nariams?</i>
<i>„Bra ord som ersätter ”hon eller han”. Som nu när vi ska rekrytera en ny person och säger ”när hen börjar” eftersom vi inte vet vem som får tjänsten än.“ (liet. „Geras žodis, kuris pakeičia „ji arba jis“. Kuomet įdarbiname naują žmogų ir sakome „kai jis („hen“) pradės“, nes dar nežinome, kas gaus darbą“).</i>	<i>Anonimiškumo naratyvas. Žmogaus nepasiekia informacija apie tai, kokia yra subjekto, apie kurį yra kalbama, lytis. Kalbama apie žmogų, apie kurį neturima tam tikros socialinės informacijos (apie jo lytį), bet kalbant jį įvardyti yra vis tiek būtina.</i>	<i>„Puikus būdas nežinant žmogaus lyties jį įvardyti, nes šitaip aš pats/pati nepasijusiu nepatogiai, pasirinkdamas ne tą lytį apibūdinti žmogų, o taip pat nemaloniai nepasijus ir subjektas. Pasirinkdamas šį neutralų lyčiai įvardį, kai nežinoma apie kokios lyties asmenį kalbama, aš galiu išvengti nejaukių situacijų, o taip pat jų gali išvengti ir kitas žmogus“.</i>
<i>„Praktiškumas“, „galėjimas įvardį panaudoti dokumentuose, kur lytis neturi būti nurodoma, arba dokumentuose, kurie yra konfidencialūs“.</i>	<i>Anonimiškumo naratyvas. Vertinama teigiamai. Žmogaus nepasiekia informacija apie tai, kokia yra asmens, kuris nurodomas dokumentuose, lytis. Matoma informacija apie žmogų, apie kurį neturima tam tikros socialinės informacijos (apie jo lytį), bet įvardyti jį dokumente yra vis tiek būtina.</i>	<i>„Puikus būdas nežinant žmogaus lyties jį įvardyti, nes tokiu būdu aš nepadarysiu klaidos įrašydamas šį įvardį svarbiame dokumente, nes nurodęs neteisingą lytį dėl netikslios pateiktos informacijos galėčiau sulaukti neigiamų pasekmių. Jei skaitau dokumentą, kuriame nurodytas lyčiai neutralus įvardis, žinosiu, jog dokumentas yra tvarkingas ir nesuksi galvos, kokia galėtų būti asmens lytis, žinodamas, kad ši informacija nėra reikšminga“.</i>
<i>„Finns tillfällen då det bör användas. Tyvärr har hen inte bara bytt ut han och hon utan även den. T o m i texter där det verkligen ska vara den: akademiska texter, texter från kommuner, artiklar... (liet. „Yra atveju, kai jį (šį įvardį) reikia</i>	<i>Anonimiškumo naratyvas. Vertinama neigiamai. Svarbiuose tekstuose negalime sužinoti, kokios lyties subjekto yra.</i>	<i>„Šis įvardis itin svarbiuose tekstuose išstumia kitus įvardžius, kurie yra itin svarbūs. Tokiu atveju prarandama dalis svarbios informacijos tekste“.</i>

<p>naudoti. Deja, jis pakeitė ne tik „jį“ ir „ją“, bet netgi „den“, kur tai tikrai turėtų būti: akademiniuose tekstuose, savivaldybių tekstuose, straipsniuose...“)</p>		
<p>„Ett väldigt bra pronomen både i text och i tal för hon/han eller för personer med en annan köndidentitet än han/hon. Vi använder det i skolan.“ (liet. „Labai geras įvardis tiek tekste, tiek kalboje apie žmones, kurių lytinė tapatybė yra kitokia negu jis/ji. Šį įvardį mes naudojame mokykloje.“)</p>	<p>Siejimo su LGBT bendruomene naratyvas. Vertinama teigiamai. Siejamas su asmenimis, save identifikuojančiais kaip kitos lytinės tapatybės.</p>	<p>„Pasitelkdamas šį įvardį aš neįžeidžiu asmens, kuris turi kitą lytinę tapatybę ir priklauso LGBT, ar queer bendruomenei. Tokiu būdu jam išreiškiu pagarbą ir palaikymą, o visuomenei save pozicionuoju kaip tolerantišką asmenį, palaikantį lytinės mažumas“.</p>
<p>„Jag vill inte bli kallad hen, det känns opersonligt och inte som jag. Jag är hon. Men har inga problem med att använda ordet hen i sammanhang och situationer där det förväntas och där personer vill bli kallade hen“. (liet. „Nenorėčiau, kad mane vadintų „hen“, nes tai skamba beasmeniškai ir „kaip ne aš“. Aš esu „ji“. Bet nėra jokių problemų pavartoti šį žodį kontekste ir situacijose, kur šio žodžio tikimasi, arba kuomet žmonės nori būti įvardijami „hen“)“.</p>	<p>Siejimo su LGBT bendruomene naratyvas. Vertinama neigiamai, nes šis įvardis skamba beasmeniškai. Taip pat komentavusioji turi aiškų, apibrėžtą lyties identitetą – „ji“.</p>	<p>„Aš esu tolerantiška asmenybė, prisitaikau prie žmonių, kurie yra kito lytinio identiteto, į juos kreipiuosi mandagiai, pasitelkdama „hen“ įvardį. Šį įvardį sieju su LGBT bendruomenės nariais, kadangi nesu šios bendruomenės narė, nenorėčiau būti įvardijama šiuo įvardžiu“.</p>
<p>„Patogu linksniuoti“, „funkcionalus įvardis“.</p>	<p>Funkcionalumo kalboje naratyvas. Vertinama teigiamai. Toks įvardis teigiamai pasitarnauja kalboje. Kalbos išskirtinumas, supaprastinantis kasdienybę komunikuojant.</p>	<p>„Šis įvardis mano (švedų) kalbą padaro paprastesne ir patogesne. Neapsunkina mano kalbos. Švedų (mano) kalba yra patogi, joje yra funkcionalių įvardžių, pvz., „hen“.</p>
<p>„Sunku priprasti“.</p>	<p>Funkcionalumo kalboje naratyvas. Vertinama neigiamai.</p>	<p>„Šis įvardis mano (švedų) kalbą padaro nepatogesne. Prie naujovių mano (švedų) kalboje priprasti yra sunku.“</p>

„I Finland har hen(hän) funnits hur länge som helst. Inget konstigt.“ (liet. „Suomijoje hen (hän) jau yra seniai. Nieko keisto“).	<i>Priklausymo skandinavams</i> naratyvas. Savęs tapatinamas su skandinavų identitetu. Skandinavijos regiono vienybė išreiškiama per kalbą.	„Skandinavų kalbas jungia tam tikri kalbos bruožai. Tai – mūsų tautų panašumas, broliškumas. Tai – visiškai natūralus reiškinys“ Mes – (suomiai, švedai) – skandinavai.
„Använder det inte, låter fånigt!“ (liet. „Nenaudoju, skamba kvailai!“)	<i>Estetiškumo praradimo</i> naratyvas.	„Toks įvardis praradęs savo estetinį žavesį, kelia neigiamas asociacijas, todėl man nepatinka“.

6 lentelė, naratyvai, sutinkami komentaruose, vertinant nepriesaginių lietuviškų moteriškų pavardžių pasirinkimą ir komentavusiųjų savęs pozicionavimas bendruomenių nariams

<i>Naratyvai, sutinkami komentaruose, vertinant nepriesaginių lietuviškų moteriškų pavardžių pasirinkimą ir komentavusiųjų savęs pozicionavimas bendruomenių nariams</i>		
<i>Asmens komentaras. Pavyzdys:</i>	<i>Koks pasąmoninis naratyvas (istorija, kontekstas) slypi už komentario?</i>	<i>Kaip ir koku save asmuo siekia pozicionuoti kitiems virtualios bendruomenės nariams?</i>
„Mano atveju - ienė, negražiai skambejo <...> Norejau trumpesnes:“.	<i>Estetiškumo</i> naratyvas. Teigiamas vertinimas.	„Man yra labai svarbu, kad mano pavardė skambėtų gražiai ir estetiškai“.
(Pavardė Karalienė): „Priklauso nuo pavardės! Mano atveju rinktis tikrai nereikėjo“.	<i>Estetiškumo</i> naratyvas. Neutralus vertinimas.	„Ištekėdama aš tampu vyro (karaliaus) žmona, nes mano pavardė siejasi su garbingu titulu. Tokia pavardė – prestižas“. (Jei tikima asmenvardžių reikšmių įtaka likimui, galima netgi įtikėti, jog tokio tipo asmenvardis pakreiptų likimą teigiama linkme).
„-ė skamba grubokai“.	<i>Estetiškumo</i> naratyvas. Neigiamas vertinimas.	„Man yra labai svarbu, kad mano pavardė skambėtų gražiai ir estetiškai“.
„-ienė labai jau senamadiška 😞 XXa. 😞“.	<i>Senumo</i> naratyvas (pasenusios tradicijos). Priesaginė pavardė -ienė vertinama neigiamai.	„Priesaginė pavardė man asocijuojasi su senomis tradicijomis, kurios gyvavo ~100 metų atgal, dar praėjusiame amžiuje“. Teigiamai vertindama nepriesaginę moterišką pavardę aš esu šiuolaikiška ir

		<i>moderni. Moterys su priesagine pavarde yra senamadiškos“.</i>
<i>„-ienė prideda 40 metų“</i>	<i>Senumo naratyvas (amžius). Priesaginė pavardė -ienė vertinama neigiamai.</i>	<i>„Esu jauna, todėl nesirinkau pavardės su priesaga -ienė. Pozicionuoju jaunystę, jaunatviškumą, o nepriesaginė pavardė man šį jaunatviškumą padeda išlaikyti. Moterys su priesagine pavarde yra vyresnio amžiaus, arba tokia pavardė jas automatiškai pasendina“.</i>
<i>„Mūsų istorija buvo tokia. Iš pradžių aš labai norėjau su -ė. Būčiau buvus <...>. Mano vyras nesutiko. Jis visada pageidavo mano pavardės, kad būtų -ienė. Vis dėlto priėmiau sprendimą tapti <...ienė> ir nei kiek nesigailiu. Džiaugiuosi, kad paklausiau vyro“.</i>	<i>Priklausomumo nuo vyro naratyvas. Priklausomumas nuo vyro vertinamas teigiamai. Pasirinkimas priklauso nuo vyro nuomonės šiuo klausimu. Vyro žodis yra lemiamas.</i>	<i>„Džiaugiuosi paklausiusi vyro. Pasitikiu jo sprendimais ir džiaugiuosi, kad atsakomybė negula ant mano pečių. Pozicionuoju tam tikrą šeimos modelį, jog „vyras yra šeimos galva“, todėl svarbius klausimus šeimoje sprendžia jis“.</i>
<i>„Mano vyras sužinojęs kad imsiu ė, tai sako žinai yra karalius ir karalienė, arba karalius ir durnė 🙋👩🤔🤔🤔🤔 bet džiaugiuosi kad pasirinkau ė 😊“.</i>	<i>Priklausomumo nuo vyro naratyvas. Priklausomumas nuo vyro vertinamas neigiamai. Moteris džiaugiasi atrėmusi savo poziciją ir nepaklausiusi vyro nuomonės.</i>	<i>„Džiaugiuosi nepaklausiusi vyro. Sprendimus priimu aš pati. Kitos yra pavergtos vyrų, o aš – ne. Esu laisva ir nepriklausoma mergina/moteris, kuriai yra suteikiama teisė rinktis. Moterys, paklausiusios vyro nuomonės, šią galimybę praranda“.</i>
<i>„Užsieniečiams nereikės iškraipyti pavardės“.</i>	<i>Praktiškumo naratyvas.</i>	<i>„Nepriesaginė pavardė mano gyvenimą (užsienyje) padaro lengvesnį, patogesnį, neapkrauna bereikalingais sunkumais“.</i>
<i>„<...> O -ytė, -aitė iškart asocijuojais su mergautine, tai jeigu tuoksiuos - lai visi ir žino kad esu susituokus 😊“.</i>	<i>Vedybinio statuso įrodymo naratyvas. Nepriesaginės pavardės vertinamos neigiamai.</i>	<i>„Santuoka – centrinis gyvenimo įvykis. Ištekėti – išdidu, todėl noriu tai ištransliuoti visuomenei. Būtent pavardės forma šį statusą leidžia ištransliuoti“.</i>

<p>„sugadintos gražios lietuviškos pavardės“, „perduodamos iš kartos į kartą“, „-ė – tai naujos kartos sumanymas“.</p>	<p>Tautiškumo naratyvas. Priesaginės pavardės siejamos su lietuviškumo atributais.</p>	<p>„Priesaginės pavardės atspindi tautos tradicijas. Aš jas patriotiškai puoselėju ir tuo didžiuojuosi. Tos, kurios pasirenka nepriesaginės pavardės variantą, šias tradicijas sulaužo. Kartu jos sulaužo ir gražių iš kartos į kartą perduodamą tradiciją. Jos neturi tautos tradicijų puoselėjimo vertybių“.</p>
--	--	--

REZULTATŲ APIBENDRINIMAS

Iš 194 komentarų grupėse „Årskurs F–3 Tips och idéer (endast för pedagoger och studenter)“ (liet. „F–3 kurso patarimai ir idėjos (tik pedagogams ir studentams)“ „Ledarskap – Gruppen för kvinnor“ (liet. „Lyderystē – grupė moterims“) 2021–2022 m. daugiausiai žmonių iš tyrimui reikšmingų komentarų (132, arba 68 %) įvardžio „hen“ vartoseną vertino teigiamai, daug mažiau komentavusiųjų vertino neutraliai (42, arba 22 %), mažiausias kiekis komentavusiųjų vertino neigiamai (20, arba 10 %). Iš 237 asmenų komentarų grupėse „Nuotakų namučiai“, „Nuotakų namučiai 2022-2023“ 2021–2022 m., daugiausiai žmonių nepriesagines lietuviškas moteriškas pavardes vertino teigiamai (102, arba 43 %), kiek mažiau komentavusiųjų šio tipo pavardes vertino neutraliai (93, arba 39 %), mažiausiai komentavusiųjų nepriesagines moteriškas pavardes vertino neigiamai (42, arba 18 %). Tyrimo rezultatai atskleidė, kad didžiausia žmonių dalis tiek Lietuvos, tiek Švedijos minėtose virtualiose bendruomenėse šiuos inovatyvius, modernius, tik 2003 m. Lietuvoje ir 2015 m. Švedijoje institucijų pripažintus asmens įvardijimo būdus vertina teigiamai. Kiek mažesnė dalis tiek Lietuvoje, tiek Švedijoje šiuos asmens įvardijimo būdus vertino neutraliai, kvestionavo jų būtinybę, ar jų nevertino visai. Tik pati mažiausia žmonių dalis tiek Lietuvoje, tiek Švedijoje inovatyvias asmens žymėjimo formas vertino neigiamai. Tarp šių atskirų, Lietuvos ir Švedijos regionų pastebimas toks pat vertinimo dėsningumas, kartu į skirtingus, bet ir į bendros srities klausimus apie modernius, anksčiau nevertotus asmens įvardijimo būdus. Didžiausia šių virtualių bendruomenių žmonių dalis inovatyvias asmens žymėjimo formas, įvardijimo būdus yra linkę vertinti teigiamai, nesvarbu kokio tipo tas įvardijimas yra (ar lyčiai neutralus įvardis, ar pavardė). Didesnė dalis Lietuvos bendruomenių nepriesagines lietuviškas moteriškas pavardes vertino neutraliai (39 %) negu Švedijos bendruomenės neutraliai vertino įvardžio „hen“ vartoseną (22 %). Lietuviai nepriesagines pavardes buvo linkę labiau vertinti neigiamai (18 %) negu švedai švedų virtualiose bendruomenėse vertinti „hen“ įvardžio vartoseną (10 %).

Požiūriai į nepriesagines Lietuvos moterų pavardes yra vertinami per *estetiškumo, senumo* ir opozicijos šiam *naratyvui – jaunumo, priklausomumo nuo vyro, praktiškumo, vedybinio statuso įrodymo, tautiškumo naratyvų* prizmes. Požiūriai į įvardžio „hen“ vartoseną yra vertinami per *anonimiškumo, siejimo su LGBT bendruomene, funkcionalumo kalboje, priklausymo skandinavams, estetiškumo praradimo naratyvais*. Bendras *naratyvas* tarp Lietuvos ir Švedijos virtualių bendruomenių, vertinant šią kalbinę lyčių problematiką yra *estetiškumo naratyvas*. Už komentaro slypintis *naratyvas* (t. y. pamatas žmogaus nuomonei susidaryti, ankstesnės patirtys, ar istorijos) gali būti *pozicionuojamas* tiek teigiamai, tiek neigiamai. Tai priklauso nuo komentavusiojo asmeninių

patirčių, ar pasaulėžiūros. Pvz., įvardžio „hen“ siejimas su *LGBT bendruomenės naratyvu* vienu asmenų gali būti *pozicionuojamas* teigiamai, kitų – neigiamai, ar moters pavardės varianto pasirinkimo *priklausymas nuo vyro* vertinamas teigiamai, kitų moterų – neigiamai.

DISKUSIJA

Šiame darbe atskleidžiamos pavienių žmonių, kaip individų, nuomonės ir reakcijos į kalbinę lyčių problematiką (nepriesaginės moteriškos pavardės atvejį Lietuvoje ir įvardį „hen“ Švedijoje). Pasak L. Nevinskaitės, *kolektyvinės reakcijos* apibrėžimas nurodo, kad daugelis žmonių į tam tikrą komunikacinį pranešimą reaguoja tais pačiais nenumatytais būdais, pavyzdžiui, panika, ar maištu (Nevinskaitė 2011: 83). Todėl galima daryti prielaidą, kad jeigu daugelis pavienių asmenų tam tikroje grupėje, bendruomenėje į tam tikrą klausimą reaguoja labai panašiais būdais, tai jau būtų *kolektyvinė reakcija*. Šiame darbe *kolektyvinė reakcija* konkrečiai tirta nebuvo, tačiau atrasti bendri *naratyvai* ir *pozicijos* nurodo, kad nors ir komentuodami nuomones išreiškė pavieniai individai, vis dėlto bendrų bruožų, apjungiančių naratyvus ir pozicijas, yra, o būtent šie aspektai jau turi *kolektyvinei reakcijai* būdingų bruožų. Todėl ateityje šį tyrimą galima plėtoti, pvz., pritaikant anketavimo metodą, *focus group* (liet. „tikslinės grupės“ diskusijų) metodą ir atlikti platesnio masto tyrimą, siekiant iširti *kolektyvinės reakcijos* tendencingumą.

Lietuvoje požiūrį į nepriesagines lietuviškas moteriškas pavardes tyrė kalbininkė R. Miliūnaitė (2013), tyrinėdama komentarus internete, po Lietuvos dienraščių straipsniais apie nepriesagines pavardes. Kitų tyrėjų panašaus pobūdžio ir masto tyrimų darbo autorės atrasta nebuvo. Šiame magistro darbe viešai išreiškiamą teigiamą poziciją, bet iš pateikiamų argumentų atsispindintį neigiamo požiūrio *naratyvą* (pvz., asmens pasisakymą, jog jis įsižeistų pavadintas „hen“ įvardžiu, tačiau kitus asmenis, taip save įvardijančius, toleruoja ir palaiko; asmens, išreiškiančio neutralią poziciją apie nepriesaginių pavardžių naudojimą, pateikiant labai lakonišką atsakymą) gali lemti komentuojančiojo asmens virtualioje grupėje viešai kitiems grupės nariams matomi vardas ir pavardė. R. Miliūnaitė savo tyrime iškelia *anonimiškumo* problemą. Pasak autorės, internetinio diskurso tyrimuose, pvz., forumų ir komentarų žanruose susiduriama su *anonimiškumo* problema. Šičia ji cituoja Vinogradnaitę, Baločkaitę ir kt. (2009: 87) pateikdama mintį, jog tuomet į viešumą iškyla nebe asmuo-autorius, bet žodis, kuris yra nepirrištas prie kūrėjo, kuris turėtų atsakyti už autorystę (2013: 149). Šiame magistro darbe visi komentarai nėra anoniminiai, kadangi tyrimas buvo atliktas pasitelkiant komentarus iš socialinio tinklo „Facebook“ grupių, kur visiems bendruomenės nariams yra viešai prieinamos ne tik vardas ir pavardė, bet ir kiti duomenis (profilio nuotrauka, dažnu atveju – asmeniniai įrašai, informacinėje skiltyje – pomėgiai ir pan.). Galima daryti prielaidą, kad asmens šie viešai matomi duomenys galėjo turėti įtakos per daug nekritikuoti nepriesaginių pavardžių ir „hen“ įvardžio, *pozicionuojant* kitiems save tokiau, kokiu norėtų matyti virtuali bendruomenė, o ne su tokiomis vertybėmis ir nuomone, kokią asmuo turi iš tiesų. R. Miliūnaitės tyrimo (2013) rezultatai

atskleidė, kad nepriesagines moteriškas pavardes daugiausia žmonių vertino neigiamai. Šio magistro darbo rezultatai parodė atvirkščius rezultatus: tik pati mažiausia bendruomenių dalis neigiamai vertino nepriesagines lietuviškas moteriškas pavardes ir įvardį „hen“. Todėl galima daryti prielaidą, kad tyrimo krypties trūkumą galima įžvelgti tiek darbo autorės, tiek R. Miliūnaitės tyrime (2013). Darbo autorės tyrimo trūkumas galėtų būti lakoniški, tam tikra prasme apgalvoti, tikrosios nuomonės neišreiškiantys komentarai, o R. Miliūnaitės tyrimo trūkumas galėtų būti anonimiškumo problema, dėl kurios komentarai tampa beasmeniai, žmonės nevaržomi taip pat gali sutirštinti spalvas, pateikdami savo nuomonę.

R. Miliūnaitės tyrimo (2013) rezultatai atskleidė, kad moteriškas pavardes vyrai įvertino 8-is kartus mažiau negu moterys, tačiau to priežasčių tyrinėta nebuvo (2013: 167). Darbo autorės tyrimo rezultatai parodė tokią pačią tendenciją, jog vyrai labiau nepriesagines moteriškas pavardes vertino neigiamai negu moterys. Tai komentaruose nurodė pačios moterys, o kai kuriais atvejais – ir patys vyrai. Todėl tyrimą galima plėtoti, pvz., netgi atliekant *sociopsichologinės* krypties tyrimą, siekiant atrasti ne *naratyvus*, bet ištirti, kodėl vyrų ir moterų mąstymas apie kalbinės lyčių problematikos klausimus skiriasi, kokios to priežastys.

A. Lindqvist, E. Bäck, M. G. Sendén tyrimai yra *psichologinio* pobūdžio. Mokslininkams rūpėjo suvokti ir ištirti visuomenės stereotipus apie žmogų, kuris įvardijamas „hen“ įvardžiu (2015, 2018). Šiame magistro darbe daugiausiai tirtos nuomonės apie patį įvardį „hen“, tačiau be stereotipų neapsieita taip pat (pvz., komentuojančiojo asmens „hen“ įvardžio siejimas su netradicinės lytinės tapatybės asmenimi). A. Rancken taip pat atliko nuostatų tyrimą (2015), pasitelkdamas apklausos metodą. Tačiau jo tikslinė tyrimo auditorija buvo būtent LGBT ir *queer* bendruomenėms priklausantys žmonės. Toks tyrimas skatina iš karto iškelti hipotezę, kad LGBT ir *queer* bendruomenių atstovų didžiausia dalis „hen“ įvardį vertins teigiamai, kadangi šį įvardį Švedijoje būtent ir išplatino LGBT ir *queer* bendruomenės (žr. p. 24). Tyrimo rezultatai iš tiesų atskleidė, kad daugiausia šie respondentai vis tik šį lyčiai neutralų įvardį vertino teigiamai (2015). Skirtingai negu A. Rancken tyrimas, darbo autorės tyrimas buvo orientuotas ne į LGBT ir *queer* bendruomenes. Tai leido ištirti nešališkas žmonių nuostatas pozicijas ir suprasti, ar apskritai žmonės šį įvardį su LGBT ir *queer* bendruomenėmis sieja.

IŠVADOS

Šiame darbe tyrinėti pavienių žmonių komentarai, juos tiriant buvo siekta atrasti už šių slypinčius *naratyvus*, kurie aprėpia ankstesnes asmens patirtis, pasaulėžiūrą, kas būtent ir lėmė jo konkretų vertinimą. Šios patirtys ne visada būna teigiamos ir suformavusios visuomenės pripažįstamas ir gerbtinas moralines vertybes, todėl šiame darbe buvo svarbu ištirti, kaip asmuo *pozicionuoja* save kitiems virtualios bendruomenės nariams.

Atsakant į magistro darbo probleminį klausimą „*kaip vertinami inovatyvūs, institucijų pripažinti, asmens įvardijimo būdai Lietuvoje (nepriesaginės moteriškos pavardės) ir Švedijoje (įvardis „hen“)? Ar skiriasi Lietuvos ir Švedijos visuomenės reakcijos virtualiose socialinėse „Facebook“ bendruomenėse į šiuos netradicinius, modernius savęs įvardijimo būdus?*“ prieita išvadų, kad tendencingumas tarp nepriesaginių pavardžių ir „hen“ įvardžio vertinimo yra labai panašus. Pati didžiausia šių virtualių grupių socialiniame tinkle „Facebook“ narių dalis modernius, inovatyvius asmens būdus vertina teigiamai, vadinasi, jog į kalbines lyčių reformas jie linkę reaguoti palankiai. Tačiau Lietuvos grupėse nepriesaginės pavardės buvo labiau vertintos neutraliai, negu „hen“ įvardis švediškoje grupėse. Vadinasi, jog švedai kalbinės lyčių problematikos klausimu dažniau turėjo labiau išreikštą nuomonę, palaikančią vieną, ar kitą poziciją, negu lietuviai. Tiek švediškoje virtualioje bendruomenėse, tiek lietuviškoje, pati mažiausia komentavusiųjų dalis pakankamai naujas, modernias asmens įvardijimo formas vertino neigiamai.

Lentelės nr. 5, 6 iliustruoja, kad tas pats *naratyvas*, kontekstas glūdinčias už sakinio, gali būti kiekvieno asmens vertinamas ir traktuojamas visiškai skirtingai.

Dažniausiai sutinkami *naratyvai* minėtose švediškoje virtualioje bendruomenėse (apimant teigiamus, neutralius ir neigiamus vertinimus) yra *anonimiškumo naratyvas* (54 komentarai iš 194). *Siejimo su LGBT naratyvu* kontekstas nustatytas 34 komentaruose iš 194. Tokią poziciją galima pagrįsti tuo, jog LGBT ir *queer* bendruomenės buvo šio įvardžio populiarinimo pradininkai likusiai visuomenės daliai. Neatmestina, jog būtent šiai daliai LGBT ir *queer* bendruomenių vaidmuo buvo nepaprastai didelis, prisidedant prie šio įvardžio plėtros, dėl to dabar šis įvardis konkretiems virtualių bendruomenių nariams kelia asociacijas apie šias bendruomenes.

Didžiausia žmonių dalis minėtose Lietuvos virtualioje bendruomenėse nepriesagines pavardes vertino per *estetiškumo naratyvo* prizmę. *Naratyvas* atpažįstamas 166 komentaruose iš 237. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad estetiškai ir patraukliai asmenims gali atrodyti tik pavardės, jų forma. Lyčiai neutralus įvardis „hen“ būti, ar skambėti estetiškai švediškoje bendruomenių nariams negali. Tačiau *anti-estetiškumo naratyvas* čia yra sutinkamas, vertinant „hen“ įvardžio skambesį, sukeltą neigiamas asociacijas. Mažiausia žmonių dalis švediškoje grupėse lyčiai neutralų įvardį vertino per

funktionalumo kalboje prizmę, o Lietuvos grupėje – per *praktiškumo*. Apie įvardžio „hen“ ir nepriesaginės pavardės praktiškumą kalboje ir kasdieniame gyvenime galvojo mažiausias kiekis žmonių.

Kalbinės lyčių problematikos klausimai vis dar yra keliantys diskusijas, nors nepriesaginių lietuviškų moterų pavardžių įteisinimas įvyko 2003 m., o „hen“ įvardį institucijos pripažino 2015 m. Nors ir didžiausia šių konkrečių virtualių bendruomenių dalis visuomenėje įvykusius pokyčius vertina teigiamai, vis dėlto net praėjus tokiam laikui tarpui, nestinga ir šias reformas kritikuojančių žmonių.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Lindqvist, A., Bäck, A E. & Sendén, G. M. (2015). *Could hen reduce the gender bias in the Swedish language?* Lund University, Gothenburg University, Stockholm University [žiūrėta 2021-10-04]. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/315713379_Could_hen_reduce_the_gender_bias_in_the_Swedish_language.
2. Lundqvist, J., Johansson, B. (2012). *Kivi & Monsterhund*. Linköping: Oliko förlag.
3. „Facebook“ „Paslaugų teikimo sąlygos“. [žiūrėta 2022-05-12]. Prieiga per internetą: <https://lt-lt.facebook.com/legal/terms>
4. „Statista“ „Distribution of Facebook users worldwide as of January 2022, by age and gender“. [žiūrėta 2022-05-12]. Prieiga per internetą: <https://www.statista.com/statistics/376128/facebook-global-user-age-distribution/>
5. Swedish Statistics of 2021. [žiūrėta 2022-05-24]. Prieiga per internetą: https://www.nordicnames.de/wiki/Swedish_Statistics_of_2021
6. Švedijos Akademijos žodynas. Įvardis „hen“. <https://svenska.se/saol/?id=1105387&pz=7>
7. VALSTYBINĖ LIETUVIŲ KALBOS KOMISIJA. NUTARIMAS „DĖL MOTERŲ PAVARDŽIŲ DARYMO“. 2003 m. birželio 26 d. Nr. N-2(87), Vilnius. [žiūrėta 2021-02-15]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.214783>

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Barthes, R., Duisit, L. (1975). An Introduction to the Structural Analysis of Narrative. In *New Literary History*, Vol. 6, No. 2, On Narrative and Narratives. (Winter, 1975). The Johns Hopkins University Press. <https://doi.org/10.2307/468419>
2. Bäck, A. E., Lindqvist, A., Sendén, G. M. (2018). *Hen. Bakgrund, attityder och användande*. Psykologiska rapporter från Lund, Volym 8, Nr. 1, 2018, Lunds universitet [žiūrėta 2021-02-17]. Prieiga per internetą: https://www.psy.lu.se/sites/psy.lu.se/files/plr_1801.pdf.
3. Bäck, A. E., Lindqvist, A., Sendén, G. M. (2015). *Hen can do it! Effects of using a gender-neutral pronoun in recruitment*. Kristianstad university, Lund university, Stockholm university.
4. Blažinskaitė, D. (2004). Naujadarai ir perdirbiniai reklamoje. *Kalbos kultūra* 2004, 77 [žiūrėta 2022-05-09]. Prieiga per internetą: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2004~1367158446778/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.
5. Creswell, W. J. (2013). *Qualitative inquiry research design. Choosing Among Five Approaches*. University of Nebraska, Lincoln, SAGE Publications Inc.
6. Čekuolytė, A. (2012). Etnografinio metodo taikymas sociolingvistiniuose (jaunimo kalbos) tyrimuose. *Taikomoji kalbotyra* 2012 (1), www.taikomojikalbotyra.lt [žiūrėta 2022-05-02]. Prieiga per internetą: <https://www.zurnalai.vu.lt/taikomojikalbotyra/article/view/17253/16419>
7. Deppermann, A. (2015). Positioning. In Anna De Fina, Alexandra Georgakopoulou, *The Handbook of Narrative Analysis*. MA, Oxford, West Sussex: SPi Publisher Services, Pondicherry, India.
8. Fairclough, I., Fairclough, N. (2012). *Political Discourse Analysis: A Method for Advanced Students*. Great Britain: TJ International Ltd, Padstow, Cornwall.
9. Fina, De A., Georgakopoulou, A. (2015). Introduction. In Anna De Fina, Alexandra Georgakopoulou, *The Handbook of Narrative Analysis*. MA, Oxford, West Sussex: SPi Publisher Services, Pondicherry, India.
10. Garšva, K. (2012). Nepriesaginės (latviškos darybos) Lietuvos moterų pavardės. *Kalbos kultūra* 85. ISSN 0130-2795. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
11. Grumadienė, L., Marcinkevičienė, R. (1994). *Sociolingvistika ir kalbos kultūra*. Vilnius: „Gimtoji kalba“.

12. Hazel, P. (2008). *Narrative: An Introduction*. University of Wales Trinity Saint David [žiūrėta 2022-03-29]. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/228488063_Narrative_An_Introduction
13. Herman, D. (2009). *Basic Elements of Narrative*. MA, Oxford, West Sussex: Ho Printing Pte Ltd.
14. Kozinets, V. R. (2010). *Netnography. Doing Ethnographic Research Online*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: MPG Books Group, Bodmin, Cornwall.
15. Lammer-Heindel, S. C. (2016). Facts and Opinions. *Philosophy Now*, No. 115 (August/September 2016) [žiūrėta 2022-05-22]. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/308065738_Facts_and_Opinions
16. Ledin, P., Lyngfelt, B. (2013). Olika *hen*-syn. Om bruket av *hen* i bloggar, tidningstexter och studentuppsatser. In *Språk och stil*, ISSN 1101-1165, E-ISSN 2002-4010, Vol. 23, nr 1. Göteborgs universitet [žiūrėta 2021-02-15]. Prieiga per internetą: <https://docplayer.se/20085908-Om-bruket-av-hen-i-bloggar-tidningstexter-och-studentuppsatser-keywords-hen-pronoun-gender-neutral-swedish-usage-generic-language-planning.html>
17. Lindqvist, A., Sendén, G. M., Bäck, E. Vem tycker om *hen*? *Språk & stil* NF 26, 2016.
18. Maciejauskienė, V. (2010). *Gruzdžių pavardės: istorija ir dabartis*. Lietuvos lokaliniai tyrimai, ISSN 2029-0799. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, VŠĮ „Versmės“ leidykla. [žiūrėta 2021-11-10]. Prieiga per internetą: https://ilt.lt/pdf/gruzdziai/gruzdziai_pavardes.pdf.
19. Maciejauskienė, V. (1991). *Lietuvių pavardžių susidarymas XIII–XVIII a.* Vilnius: Lietuvos mokslų akademija, Lietuvių kalbos institutas, Vilnius: „Mokslas“.
20. Miliūnaitė, R. (2013). *Ką manote apie nepriesagines moterų pavardes?* Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
21. Nevinskaitė, L. (2011). *Šiuolaikinės medijos ir masinės komunikacijos teorijos*. Vilnius [žiūrėta 2021-03-30]. Prieiga per internetą: http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/2011_Nevinskaite_siuolaikin_es_medijos.pdf
22. Reyes, A. (2013). Don't touch my language: attitudes toward institutional language reforms. In *Curent Issues in Language Planning*, 2013, Vol. 14, No. 2. Romance languages, Washington university, Lee university, Lexington, VA, USA. <http://dx.doi.org/10.1080/14664208.2013.812946>
23. Piper, A., So, J. R., Bamman, D. (2021). Narrative Theory for Computational Narrative Understanding. In *Proceedings of the 2021 Conference on Empirical Methods in Natural*

- Language Processing*. McGill University, UC Berkeley [žiūrėta 2022-02-18]. Prieiga per internetą: <https://aclanthology.org/2021.emnlp-main.26.pdf>
24. Rancken, A. (2015). Ett ”knepig” men ”fenomenalt” pronomen. Förhållningssätt till *hen* hos personer med queer identitet i Sverige och Finland. *Könskonstruktioner och språkförändringar. Rapport från den åttonde nordiska konferensen om språk och kön*, Södertörns högskola.
 25. Richmond, N. (2014). *Digital ethnography: understanding faculty use of an online community of practice for professional development*. Boston, Massachusetts: Northeastern University. <https://doi.org/10.17760/d20005038>
 26. Vanagas, A. (1982). *Mūsų vardai ir pavardės. Kalba ir žmonės*. Vilnius: „Mokslas“.
 27. Vergoossen, P. H., Pärnamets, P., Renström, A. E., Sendén, G. M. (2020). Are New Gender-Neutral Pronouns Difficult to Process in Reading? The Case of *Hen* in SWEDISH. *Frontiers in Psychology*, November 2020, vol. 11, article 574356. doi: [10.3389/fpsyg.2020.574356](https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.574356)
 28. Woolard, A. K. (1998). Introduction: Language Ideology as a Field of Inquiry. In Bambi B. Schieffelin, Kathryn A. Woolard, and Paul V. Kroskrity, *Language Ideologies. Practice and Theory*. New York: Oxford University Press.
 29. Zinkevičius, Z. (1977). *Lietuvių antroponimika. Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje*. Vilnius: „Mokslas“.
 30. Zinkevičius, Z. (2008). *Lietuvių asmenvardžiai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
 31. Žemienė, A. (2018). Pavardė kultūrinės globalizacijos kontekste: „asmens prekės ženklas“ ar kalbos paveldo dalis? *Logos*, 94. <https://doi.org/10.24101/logos.2018.18>

Samhällets reaktioner på språkliga könsfrågor. Fallet med kvinnliga efternamn utan suffix i Litauen och pronomenet "hen" i Sverige

SAMMANFATTNING

Frågorna om både kvinnliga efternamn utan suffix i Litauen och pronomenet "hen" i Sverige blir socialt viktiga i det moderna samhället. Det är ett fenomen när med hjälp av språkliga resurser man inte förmedlar en viss social identitet eller information till samhället. Till exempel, när man använder pronomenet "hen", kommunicerar man inte sitt kön till andra människor. Vad gäller litauiska kvinnliga efternamn utan suffix, kan vi inte veta om en kvinna är gift. År 2003 antog den statliga kommissionen för litauiska språket legaliseringen att ha litauiska kvinnliga efternamn utan suffix *-ienė*, (*i)uvienė* i Litauen och istället ha ett efternamn med böjningsformen *-ė* (VLKK-N1). År 2015 togs pronomenet "hen" upp i Svenska Akademiens ordbok (Lindqvist, Bäck, Sendén, 2018: 3).

Masteruppsatsens *frågeställning* är: "vilka är de rådande reaktioner i Sverige och i Litauen? Vilka narrativ användas för att uttrycka sin position?" En narrativ är den grundläggande och konstanta formen av mänskligt uttryck, oberoende av etniska ursprung, modersmål och inkulturering (Chafe 1980, Levi-Strauss 1972 från Hazel 2008:1). I denna masteruppsats användes *virtuell etnografisk metod*. Det är en virtuell observation av en kulturellt splittrad grupp (Creswell 2013:90). I "Facebook" grupperna "Nuotakų namučiai" (se. "Brudhus"), "Nuotakų namučiai 2022-2023" (se. "Brudhus" 2022-2023), ställdes neutrala frågor om kvinnliga efternamn utan suffix. I andra grupperna "Årskurs F-3 Tips och idéer (endast för pedagoger och studenter)", "Ledarskap-Gruppen för kvinnor" ställdes neutrala frågor om användningen av pronomenet "hen". Antal av kommentarer i litauiska grupper var 237, i svenska-194. I både Litauens och Sveriges grupperna dominerar en positiv inställning till moderna sätt att namnge en person (43 % i Litauen, 68 % i Sverige). 22 % svenskar och 39 % litauer reagerade neutralt. Det minsta antalet personer hade en negativ attityd (18 % litauer och 10 % svenskar).

De vanligaste *narrativerna om pronomenet "hen"* var *anonymitet* och *tillhörighet till HBT-gemenskapen*. De vanligaste *narrativerna om kvinnliga litauiska efternamn utan suffix* var *estetik*. Det är viktigt att nämna att samma *narrativ* kan återspegla både positiv och negativ positionering. Dessa språkliga könsfrågor är fortfarande föremål för diskussion och kontroversiella attityder.

PRIEDAI

3 iliustracija, autorės užklausa socialinio tinklo „Facebook“ grupėje „Årskurs F–3 Tips och idéer (endast för pedagoger och studenter)“ (liet. „F–3 kurso patarimai ir idėjos (tik pedagogams ir studentams)“ 2021 m.

4 iliustracija, autorės užklausa socialinio tinklo „Facebook“ grupėje „Årskurs F–3 Tips och idéer (endast för pedagoger och studenter)“ (liet. „F–3 kurso patarimai ir idėjos (tik pedagogams ir studentams)“ 2022 m.

5 iliustracija, autorės užklausa socialinio tinklo „Facebook“ grupėje „Ledarskap – Gruppen för kvinnor“ (liet. „Lyderystė – grupė moterims“) 2022 m.

6 iliustracija, autorės užklausa socialinio tinklo „Facebook“ grupėje „Nuotakų namučiai“ 2021 m.

7 iliustracija, autorės užklausa socialinio tinklo „Facebook“ grupėje „Nuotakų namučiai 2022-2023“ 2022 m.